

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»
Філологічний факультет
Кафедра української мови та літератури

ГОРБАЧУКІВСЬКІ СТУДІЇ

ВИПУСК 7

Слов'янськ – 2022

Горбачуківські студії: Матеріали Всеукраїнської заочної науково-практичної інтернет-конференції / [за ред. Д. В. Горбачука, Н. І. Кочукової]. Вип. 7. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2022. 185 с.

Збірник містить матеріали Сьомої всеукраїнської заочної науково-практичної Інтернет-конференції **«Горбачуківські студії: Мовно-літературний потенціал Донеччини в соціально-комунікативному просторі України та світу»**, проведеної на філологічному факультеті ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» 3-5 травня 2022 року.

Доповіді й повідомлення присвячено філологічним і культурологічним проблемам Донеччини.

За достовірність фактичного матеріалу, відповідність покликань і дотримання авторських прав відповідальність несуть автори.

**Василь Тихонович Горбачук
(1927 – 2013)**

Фундатор, декан філологічного факультету (1996-2003 роки)

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

ВІД «ЄВШАНА» ДО «БАЙРАКТАРА»...

Є люди, котрі за своєю внутрішньою суттю можуть передчувати, передбачати майбутнє, кажуть, що вони можуть відчувати душу та плин часу, інколи вони стають видатними митцями або пророками, а інколи створюють те, що ми можемо зрозуміти лише через покоління.

Такою постаттю в українському мовознавстві був Василь Горбачук. Його вчинки викликали щире здивування сучасників, його не розуміли, не підтримували, переслідували. Але він не зважав, робив свою справу, бо відчував, що тільки так треба, бо зміг почути душу тієї, що багато століть кричала та плакала, кликала на допомогу – душу української мови. Він чітко розумів, що саме в мові, у власній ідентичності закладено майбутнє нашого етносу, нашої держави. Це розуміли також і ті, хто з усіх сил намагався знищити, приборкати, згвалтувати жорстоко та безкомпромісно.

Однією з найважливіших справ свого життя він вважав відродження філологічного факультету Слов'янського педагогічного інституту на Донеччині, бо саме тут відчувалася історично глибока потреба у справжніх україністах-філологах. Саме тут, у Донецьких степах було засіяне безпритульне євшан-зілля української мови, яке Василь Горбачук разом з командою однодумців почав ретельно зрошувати, плекати, не покладаючи рук, маючи надію, що з часом воно проросте щирим українським цвітом. Символічним стало заснування на новоутвореному факультеті мистецького альманаху «Євшан», який на довгі роки став майданчиком для творчої, небайдужої молоді регіону.

Василь Горбачук пішов у вічність у грудні 2013 року, побачивши тільки зародження «Революції гідності», безмірно пишаючись учасниками Майдану.

Він не дожив до подій 2014 року й буремного 2022 року.

Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції

Так сталося, що сьоме видання «Горбачуківських студій» готувалося до друку саме в період лютого-квітня 2022 року. Буремні та страшні події російсько-української війни ще раз підтвердили, що передбачення та передчуття фундатора були вірними.

На жаль, професор Горбачук не побачив, але впевнені, що відчув, той шалений український гнів та спротив, велике українське єднання, що здивувало не тільки весь світ, але й нас самих.

Сьогодні немає жодного фронту, жодного напрямку боротьби, де не було б випускників та випускниць Слов'янського філологічного. Буйне Євшан-зілля гідно проростає в захисниках та захисницях Збройних Сил України, котрі яро боронять свою державу, швидко з науковою спритністю засвоївши нові інструкції до «Байрактарів», «Джевелінів», «Стінгерів», у волонтерах, що рятують інших ціною власного життя, у тих, хто приєднався до лав територіальної оборони, у вчителях, які проводять уроки з укриттів та бомбосховищ, у кожному, хто підтримує інформаційний, науковий фронти, хто рятує підприємства та архіви, у кожному, хто не байдужий та пам'ятає своє коріння. На жаль, велика філфаківська родина вже має жорстокі втрати війни.

Ми обов'язково після перемоги вшануємо кожного, а молоді «євшанівці» напишуть вірші про своїх героїчних колег та нечувану велич українського народу.

Наукові статті та доробки, що увійшли до збірки, теж є зразками витримки та майстерності, бо автори, розкидані світом, перебуваючи в евакуації або під обстрілами, тримаються та не припинють працювати, розуміючи, що душа української мови, збереження традицій сьогодні, як ніколи, потребують єдності та професіоналізму.

Маємо надію, що попри бурі та негаразди Слов'янський філфак повернеться на рідні терени, а його викладачі та науковці виховують ще багато поколінь молодих українських патріотів-педагогів.

Тримаймо стрій! Все буде Україна!

МОВНИЙ ТА МОВЛЕННЄВИЙ МАТЕРІАЛ У ЙОГО СТРУКТУРНІЙ, СЕМАНТИЧНІЙ ТА СТИЛІСТИЧНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Андрусенко П. В., Кочукова Н. І.

ФЕМІНІТИВИ В МОВІ УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що нині журналістика та інтернет прагне репрезентувати жінок у галузі навіть тих професій, які вважаються суто чоловічими. На думку прихильників активного використання фемінітивів у різних мовних стилях, такі мовні одиниці роблять жінок видимими в публічному просторі, визнають їхню роботу нарівні з роботою чоловіків. Окрім цього, фемінітиви руйнують стереотипи, пов'язані з деякими видами робіт. За потребою окремого працівника, при внесенні запису про назву роботи до кадрової документації, професійні назви робіт можуть бути адаптовані для означення жіночої статі особи, яка виконує відповідні роботи (<https://chytomo.com/pidpriemytsia-ministerka-sliusarka-feminityvy-vidteper-ofitsijni/>).

На внормування фемінітивів найоперативніше відреагував публіцистичний стиль. Українські журналісти у своїх матеріалах послідовно використовують досліджувані одиниці з продуктивним словотворчим формантом **-иц(я)**. Напр.: «Українська **науковиця** виграла грант на вивчення змін клімату завдяки дослідженням на станції «Академік Вернадський» (hromadske.ua); «Столична **підприємниця** заявляє, що мер Кличко забрав у неї будівлю для готелю братові» (youtube.com); «Працівники Служби безпеки України у Луцьку викрили на хабарі **посадовицю** департаменту житлово-комунального господарства міської ради» (<https://zaxid.net/news/>); «Правоохоронці затримали **чиновницю** в

Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції

обласному центрі під час одержання 1 тис. доларів – першої частини неправомірної вигоди» (<https://zaxid.net/news/>).

За нашими спостереженнями, фемінітиви з суфіксом **-к-** найчастіше трапляються в медійній мові, зокрема в тих текстах, де розглянуто діяльність конкретної особи із зазначенням її прізвища й імені в матеріалі, напр.: «*Медіаюристка Тетяна Котюжинська розкритикувала розслідування журналістів «Української правди» про день народження телеведучого Савіка Шустера у Вільнюсі з відомими особами та політиками»* ([https://hromadske.ua/posts/mediayuristka-rozkritikuvala-material-pro-svyato-savika-shustera-u-litvi-de-nibito-buv-ahmetov-zhurnalist-
tkach-vidpovi](https://hromadske.ua/posts/mediayuristka-rozkritikuvala-material-pro-svyato-savika-shustera-u-litvi-de-nibito-buv-ahmetov-zhurnalist-tkach-vidpovi)); «*Скандальна блогерка з Луцька Катерина Якимчук, znana як tattingkatee, яку звинувачували у шахрайстві, пробила дно. Тепер вона рекламує сервіси країни-окупанта»* (<https://www.volynnews.com/news/all/skandalna-lutska-bloherka-reklamuye-rosiyskyy-servis-de-treba-vvesty-koordynaty-budynku/>); «*Ексдружина актора Дмитра Ступки, стилістка та блогерка Поліна Логунова щаслива у нових стосунках та готується вдруге вийти заміж»* (<https://tsn.ua/glamur/logunova-rozpovila-pro-znayomstvo-z-narechenim-amerikancem-ta-chi-bula-vona-todi-sche-zamizhnyaza>).

У мові електронних ЗМІ спостерігаємо випадки вживання субстантивованих дієприкметників на **-учий (-ючий)**, які позначають осіб жіночої статі. Таке недотримання норми є свідченням недбалого ставлення авторів до мовних засобів, використаних під час написання тексту. Напр.: «*Завідуюча дитячим садком притягнута до дисциплінарної відповідальності за намагання приховати нещасний випадок, що стався із 3-річним хлопчиком»* (https://pol.gp.gov.ua/ua/order_appeal.html?_m=publications&_t=rec&id=115295), пор. *завідуюча – завідувачка*.

Рідковживаний ненормативний суфікс **-ш-** надає значенню фемінітива переважно відтінку зневажливості, стилістичної зниженості.

Напр.: «З'явилося відео затримання кіровоградського опера, якому платила **наркодилерша**» (<https://kr.depo.ua/rus/kr/z-yavilosya-video-zatrimannya-kirovogradskogo-opera-yakomu-18032016170000>). Таке свідоме порушення норми виражає оцінну або суб'єктивно-оцінну думку автора, посилює емоційно-експресивний потенціал публіцистичного тексту. Маючи розмовне забарвлення, зазначені фемінитиви виступають засобом експресивізації медійної мови, напр.: «*Пан Міністр культури нині в Кабміні, пан заступник Міністра культури не знайшов можливості поспілкуватися, його секретарша переадресувала мене на відділ бібліотек і читання*» (<https://ua.krymr.com/a/26841807.html>).

Деякі журналісти непослідовно використовують фемінитиви у своїх матеріалах, поєднуючи в тексті як іменник жіночого роду, так й іменник чоловічого роду на позначення жіночої статі, напр.: «*Батьки Сьюзен познайомились у республіці Бельгійське Конго, мати працювала там секретаркою, перекладачем, батько працював техніком у медичній лабораторії*» (<https://uk.glosbe.com/ru/uk/>).

Отже, у мові сучасних українських медіатекстів помітною є тенденція до активного вживання фемінитивів, утворених від іменників – назв істот чоловічого роду. З-поміж словотворчих засобів формант **-к(а)** вирізняється найвищим рівнем продуктивності й за всіма ознаками зберігатиме таку тенденцію в майбутньому (*блогерка, держслужбовка, редакторка, міністерка, дизайнерка, нардепка*).

Решетняк О. О., Курманов К. М.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕМІНІТИВІВ У ТЕКСТАХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ

Фемінитиви – сукупність номінацій жіночого роду за певним станом, парних подібним маркерам осіб чоловічої статі, від яких вони

утворюються морфологічним суфіксальним способом. Ця риса притаманна українській мові як системі, бо фемінітиви завжди мали активний вжиток. Зараз лише продовжують формуватися нові й активніше вживаються вже наявні.

Протягом історії формувалися нові професії й видозмінювалися, набували нових аспектів закріплені в мовному узусі найменування людей, які реалізують певну роботу. Якщо твір створювала особа чоловічої статі, виникало слово «автор», якщо жіночої статі – «авторка». Це цілком узвичаєний процес, бо в українській мові як системі функціонує понад 13 суфіксів, завдяки яким можна маніфестувати назви осіб чоловічої та жіночої статі за різними видами діяльності, посадою тощо.

Коли почали стрімко виникати нові професії, майже всі жінки не могли працювати хоч за яким фахом, бо були обмежені лише певною сферою життєдіяльності. Якщо жінка не могла обіймати певні посади, у мові щодо цього фаху й не з'являлися назви для осіб жіночої статі. Однак із розвитком науково-технічного прогресу перелік жіночих вакансій значно розширився, мова у відповідний спосіб відредагувала, і це зумовило створення слів для їх називання – фемінітивів, на відміну від «рашистської» мови. У 30-х роках минулого століття на теренах України за часів Советів почалася русифікація, жінок ще не було так багато в різних професійних галузях, тому сталося певне витіснення фемінітивів української мови. Проте навіть в академічному тлумачному словнику, що постійно піддають критиці за те, що він є надзвичайно русифікованим, зафіксовано понад 800 фемінітивів. І «космонавтка», і «автомобілістка», і «підприємця»... Комуś може здаватися, що такі слова ніколи не входили до обігу, але вони вже майже століття зафіксовані в словнику.

Для української мови більш притаманна стратегія фемінізації, тобто згладжування ситуації за допомогою фемінітивів. Однак там, де це можливо, є сенс застосовувати стратегію нейтралізації. У

поодиноких випадках це вдається завдяки використанню специфічних іменників, на кшталт, «колега», «голова». Словник свідчить, що ці слова позначають осіб і чоловічої, і жіночої статі.

Проте таких слів небагато, тому українська мова демонструє свій власний особливий напрям розвитку, з притаманним утворенням іменників для найменування осіб жіночої статі. Ми не можемо, як в англійській, використати для всіх назв професій нейтральні іменники. Наша мова системно інша.

Уживання «розмовних» абrevіатур-фемінітивів у мові ЗМІ свідчить про наявність тенденції до скорочення тексту, посилення образності, наприклад: «**нарденка**» (народна депутатка).

У мові сучасних інтернет-видань функціонують фемінітиви з варіантними словотворчими формантами: *поет* – *поетеса* – *поетка*; *редактор* – *редакторка* – *редактриса* («Американка стала найкращою **редакторкою** року»).

Українські журналісти у своїх роботах іноді використовують фемінітиви з продуктивним словотворчим формантом **-иц(-я)**, напр.: «Американська **науковиця** виграла грант на вивчення клімату»; «Правоохоронці затримали **чиновницю** в обласному центрі під час одержання 2 тис. доларів».

Суфікс **-ин(-я)** маркований продуктивністю для утворення назв жінок за сферами наукової діяльності, наприклад: *філологіня*, *філософіня*, *соціологіня*. Він єдиний, що приєднується до твірних основ слів – назв наук із елементами -ія, наприклад: «*Яна Сабляш* – **філологіня**, *викладачка проєкту Є-мова та волонтерка*»; «*Як розпізнати інфаркт* – *пояснює біологіня*».

Отже, у мові текстів інтернет-видань помітною є тенденція до активного вживання фемінітивів, похідних від іменників чоловічого роду. Більш прозоре усвідомлення надасть наступна фіксація фемінітивів у

словниках та їхнє структурне використання в різних галузях, що з часом утворить мовний звичай.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кислюк Л. Жінка-космонавт чи космонавтка? (до проблеми норми творення назв осіб жіночої статі). *Культура слова*. 2013. Вип. 78. С. 114–118.
2. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. *Стилістика української мови : підручник / за ред. Л. І. Мацько*. Київ : Вища шк., 2003. 462 с.
3. Архангельська А. М. Фемінні інновації в новітньому українському назовництві. *Мовознавство*. 2014. № 3. С. 34–50.
4. Пономарів О. Д. *Стилістика сучасної української мови : підручник*. Київ: Либідь, 1993. 248 с.
5. Нові й актуалізовані слова та значення: словникові матеріали (2002 – 2010) / В. О. Балог, Н. Є. Лозова, Л. О. Тимченко, О. М. Тищенко; кер. проекту і відп. ред. О. М. Тищенко. Інститут української мови НАН України. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 280 с.

Решетняк О. О., Торопченко О. С.

**ДО ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЛІВ, УТВОРЕНИХ
ПРЕФІКСАМИ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ**

Людина, як і все в нашому всесвіті, прагне розвиватися й покращувати власне себе й оточення, але ще віддавна відомо, що поодинокий розвиток індивіда значно сповільнюється, тому індивіди завжди об'єднувалися в спільноти й обмінювалися усіма набутими знаннями. Але наразі, коли триває рашистська наруга над нашою землею, над нашою мовою, над нашою гідністю, починають виникати сумніви

щодо наявності зазначених рис у представників так званого «братнього народу».

Створення й розповсюдження «стратегічних наративів» перетворилися нині на засадничий різновид «стратегічних комунікацій», які застосовуються в політиці та бізнесі й, звичайно, – в інформаційно-психологічних війнах та спеціальних операціях.

Стратегічними наративами (лат. *narrare* – оповідати), на думку дослідників, у політичному сенсі є засоби, до яких удаються політичні сторони, щоб сконструювати смисли та значення «великої політики» – як внутрішньої, так і зовнішньої, як державної, так і корпоративної, громадської тощо [1]. Цінність подібних наративів полягає у їх спроможності до більш-менш безконфліктного розповсюдження. А відтак, вони організують поведінку політичних сторін на засадах відданості певним ціннісним системам, що утворюють «тіло» того чи того наративу. Отже, саме стратегічні наративи є тими інструментами, завдяки яким національні держави, корпорації, громадські й партійні структури тощо артикують свої інтереси, цінності та аспірації.

В Україні, як і в інших цивілізованих країнах, навіть за таких несприятливих умов активно розвиваються ЗМІ, залучаючи до свого мовлення неологізми, зокрема слова, утворені афіксами іншомовного походження. У цьому випадку, крім внутрішніх процесів, велику роль відіграють і зовнішні. Тобто відбувається активне запозичення тенденцій розвитку, лексики, окремо виділяють використання слів, утворених морфологічним способом словотвору, зокрема префіксальним, що, до речі, не є таким уже й продуктивним на теренах сучасних масмедіа, що застосовують і застосовували слова, утворені префіксами або префіксоїдами іншомовного походження *анти-*, *екс-*, *супер-*, *де-*, *квазі-*, *кібер-* тощо. Основним джерелом споживання таких формантів є саме засоби масової комунікації: «*Антивакцинатори перекрыли вулиці в центрі*

Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції

Києва» [2], «Саморобний спрей проти пилу «Антипил» [2], «Активні втручання з боку Росії в політичні вибори різних країн фіксуються з 2016 року. Для цього вона використовувала як кіберзаходи, так і дезінформаційні засоби впливу на суспільну думку та можливі результати виборів: дискредитація кандидатів, влади, політичних процесів за допомогою поширення неправдивої, маніпулятивної інформації та просування певних пропагандистських наративів» [3].

Також активного вжитку набувають слова, що утворюються шляхом префіксації українськими префіксами: недо-, не-, поза-, над-, перед-. Вони також популярні в медіаресурсах: «**Чимало інформаційних атак разом зі справжніми фізичними з боку Росії зазнала й Україна, яка з моменту окупації опинилася в епіцентрі війни. Кремлівська пропаганда та дезінформація, які розповсюджуються проти України з політичними та військовими цілями, спрямовані на внутрішню (російську) та зовнішню (українську та західну) аудиторію**» [2].

Внаслідок широкого вжитку іншомовних префіксів у газетах, журналах, інтернет-виданнях, вони поширюються й у мовленні пересічних громадян. Розв'язанням цього питання може стати розробка українських відповідників до запозичених префіксів або ширше використання вже наявних українських префіксів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Olcott Anthony. And YOlcott Anthony. And Ye Shall Know Your Story // ISD Working Papers in New Diplomacy / Institute for the Study of Diplomacy Edmund A. Walsh School of Foreign Service Georgetown University. Washington, DC, June 2011.
2. <https://novynarnia.com/2021/11/03/antyvakczynatory-pid-radoyu/>.
3. <https://ukr.media/science/434513/>

СТІЙКІ ДІЄСЛІВНІ СЛОВОСПОЛУКИ В НАУКОВОМУ ТЕКСТІ

Стійкі дієслівні словосполучення (далі – СДС) становлять велику за обсягом та вагому за дією групу номінативних одиниць і відображають національну специфіку сполучуваності слів в українській мові. В українській лінгвістиці їй досі залишається важливим дослідити структурно-граматичні особливості таких сполук у науковому тексті.

Аналізовані стійкі дієслівні сполучення є найхарактернішими для усної та писемної комунікації офіційно-ділового, наукового та публіцистичного стилів. У роботі увагу зосереджено на сполученнях, характерних для наукового мовлення. Для їхнього позначення використовують різні терміни – «кліше дієслівного типу» (Г. М. Поспелова), «стійкі сполучення нефразеологічного характеру» (М. Ф. Алефіренко), «змінно-стійкі сполучення» (О. В. Кунін), «дієслівні перифрастичні звороти» (Л. В. Шубіна), «стійкі словесні комплекси», «фразеоматичні сполучення» (Т. К. Караулова), «стійкі дієслівні сполучення» (Н. О. Бойченко), «аналітичні домінанти» (В. Л. Дашевська), «усталені вільні словосполучення» (В. Н. Сергєєв), «вербоїди» (В. С. Сидорець). У розвідці віддано перевагу терміну «стійкі дієслівні словосполучення», тому що він найбільш адекватно відображає сутність аналізованих одиниць.

Специфіка наукової мови полягає в тому, що вона повинна передавати реальне співвідношення речей і явищ, і це, безумовно, потребує специфічного відбору мовних засобів. Логічне розкриття наукової думки знаходить свій вияв у використанні стійких мовних засобів різних структур, які допомагають більш адекватно передати наукову інформацію.

Вивчення властивостей усталених одиниць, зокрема стійких дієслівних сполук, у мові наукової літератури дає змогу дослідити їх структурно-граматичні особливості, допомагає виявити закономірності

використання цих одиниць у науковому тексті, глибше пізнати природу наукового стилю. Відомо, що мовне оформлення результатів наукового пізнання буває недосконалим саме через недостатнє вміння застосовувати стійкі словосполучення.

СДС мають граматичну структуру, аналогічну структурі вільних словосполучень, що створюються на основі непередикативного підрядного зв'язку керування. СДС як функціонально вторинні знаки створюються на основі продуктивних моделей синтаксису, які за однакових матеріальних умов сприяють виникненню ідентичних чи подібних стійких сполук [1, с. 105]. На думку Н. О. Бойченко, «чинниками, що впливають на характер дієслівного керування, можуть бути семантична структура дієслова, його словотвірні особливості (префікс дієслова часто вимагає вживання чітко визначеного прийменника), а також лексико-граматичні характеристики (перехідність/неперехідність, вид)» [1, с. 105]. У СДС дієслово зберігає характер свого керування. Стійкі дієслівно-іменникові сполучення наукового стилю мають різну структуру, тобто можуть містити один іменник, що пов'язується з дієсловом зв'язком керування, або два чи більше іменника, що пов'язані тим самим зв'язком. Найбільш доцільним шляхом дослідження різних типів СДС вважаємо метод моделювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти: Монографія. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2005. 552 с.

СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНІ МОДЕЛІ СТІЙКИХ ДІЄСЛІВНИХ СЛОВОСПОЛУК У НАУКОВІЙ МОВІ

За типом зв'язку між компонентами стійкі дієслівні сполуки, що функціонують у науковій мові, можна поділити на два основні структурні типи: безприйменникові сполуки і сполуки прийменникові.

Безприйменникові стійкі дієслівні сполуки типу «дієслово + додаток» передбачають кілька відмінкових моделей.

Модель 1: *«дієслово + іменник (іменники) у знахідному відмінку»:* «Зазначені фактори зумовлюють появу і побутування усічень переважно в усному чи професійному мовленні» (В. М. Фурса); «Організація самостійної роботи за алгоритмічними приписами суттєво **підвищує якість і ефективність інтелектуальної праці, оптимізує та забезпечує перспективність самоосвіти в подальшому науковому й професійному зростанні**» (Г. С. Онуфрієнко). Така модель є найпродуктивнішою серед безприйменникових словосполук.

Модель 2: *«дієслово + іменник у родовому відмінку»:* «Інтернаціональні компоненти відео, кіно, аудіо **набули активності** у словотворенні...» (В. М. Фурса); «Однак специфіка семантичної структури **стимулює мовознавців** до пошуків нових методів, прийомів та шляхів аналізу або розвитку, удосконалення регулярних, загальновідомих» (Н. І. Бойко); «Останні моделі перенесень **цікавлять дослідників** значно більше й частіше...» (Н. І. Бойко); «Деякі іменники чоловічого роду **набули відмінних закінчень** лише в новому «Орфографічному словнику української мови» 1994 р. видання» (В. О. Юносова).

Модель 3: *«дієслово + іменник в орудному відмінку»:* «Інтер'єктиви **служуть семантичними та фонетичними мотиваторами** похідних дієслів і становлять основу їхньої експресивності» (Н. І. Бойко);

Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції

*«Останнім часом група невідмінюваних іменників української мови істотно **поповнилася** новими лексичними **одиницями**» (В. М. Фурса); «Словотвірне адаптування запозичень, підтверджуючи їх міцну позицію у мові, номінативну значущість, дериваційні потенції та тенденції, **стимулюється їх непохідністю** у мові-реципієнті» (Г. С. Онуфрієнко).*

Модель 4: «дієслово + іменник у давальному відмінку»: *«Вихід багатьох невідмінюваних прикметників за межі термінологічної лексики, використання їх в науково-популярних і публіцистичних текстах **сприяє розширенню** їхніх сполучувальних можливостей та їхньої семантики» (В. М. Фурса); «Застосування аналізованих методів та прийомів **сприяє з'ясуванню** семантичних і формальних ознак експресивних слів, **досягненню** можливого максимуму в процесі виділення та узагальнення критеріїв...» (Н. І. Бойко) .*

Прийменникові конструкції типу «дієслово + прийменник + додаток» передбачають також кілька моделей.

Модель 1: «дієслово + прийменник + іменник (іменники) у знахідному відмінку»: *«Невідмінювані іменники **виходять за межі** свого вузькоспеціального вжитку і потрапляють до словника загальнонавчальної мови» (В. М. Фурса); «Наведені факти **свідчать про** значну **неусталеність** у вживанні варіантних закінчень родового відмінка однини іменників чоловічого роду II відміни протягом багатьох десятиріч» (В. О. Юносова).*

Модель 2: «дієслово + прийменник + іменник у родовому відмінку»: *«Зазначене стосується передусім функціональних експресивів, які **належать до** мовленнєвих лексичних **одниць**» (Н. І. Бойко); «Синонімічні ряди, до яких входять невідмінювані іменники, **складаються** переважно **із** власне українських та іншомовних **лексем**» (В. М. Фурса); «Якість результатів перекладацької діяльності **залежить** безпосередньо **від рівня** володіння як мовою першоджерела, так і мовою перекладу в теоретичній*

й практичній площинах» (Г. С. Онуфрієнко); «Виразне додаткове наповнення семантики експресивних одиниць у межах художнього контексту здійснюється за допомогою фонетичних засобів» (Н. І. Бойко).

Модель 3: «дієслово + прийменник + іменник в орудному відмінку»:
«Появу телескопних слів мовознавці пов'язують з потребою мовця посилити семантику наявних у мові слів унаслідок додавання другого елемента з його додатковим значенням» (В. М. Фурса); «Невідмінювані імена іншомовного походження в українській лексичній системі взаємодіють з її питомими одиницями, що сприяє освоєнню таких імен українською мовою» (В. М. Фурса); «Такі терміноодиниці параметруються за багатьма ознаками...» (Г. С. Онуфрієнко).

Модель 4: «дієслово + прийменник + іменник у місцевому відмінку»:
«Експресивна лексика української літературної мови виокремлюється на тлі номінативної (нейтральної)» (Н. І. Бойко); «Процес ускладнення відбувається завдяки метонімічному перенесенню...» (В. М. Фурса); «Прогрес науки полягає у все повнішому і глибшому відображенні реальної дійсності» (Г. С. Онуфрієнко); «Це позначається і на змісті поняттєво-термінологічного апарату відповідних галузей знань...» (Г. С. Онуфрієнко); «Основні тенденції в розвитку варіантності знахідного відмінка докладно дослідив у своїх працях І. Р. Вихованець» (В. О. Юносова).

Отже, структурно-граматичні моделі стійких дієслівних словосполук відзначаються певною різноманітністю. Серед них вирізняються безприйменникові словосполуки, які представлені кількома структурними моделями, і прийменникові словосполуки, що також утворюють кілька моделей. Дієслово як граматичний центр сполуки, що надає їй граматичного оформлення, може мати форми виду, часу, способу, особи тощо, утворювати співвідносні дієприкметники та дієприслівники.

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ІВАНА ФРАНКА (ВИКОРИСТАННЯ ДІАЛЕКТНИХ СЛІВ)

Діалектна лексика активно функціонує у творах багатьох відомих письменників. Аналізу вузьковживаних слів як показників національного колориту рідної мови присвячено низку лінгвістичних праць. Маловживані лінгвоодиноці Івана Франка привертала увагу багатьох учених, зокрема, у ХХ ст. світ побачили дослідження В.Сімовича та Л.Луціва. Розуміння літературної мови та діалектів стали об'єктом зацікавлення в студіях Ф.Жилка, М.Жовтобрюха, І.Ковалика. Також лінгвотканину творчого доробку Івана Франка досліджували Т.Панько, Я.Януш, О.Сербенська, Я.Закревська, Л.Полюга, В.Грещук, Т.Космеда, Л.Лисиченко. Мовознавці зазначали, що в мові творів письменника відносно широко репрезентовано діалектну лексику, яка охоплює різні тематичні групи, а говіркові елементи сприяють переважно типізації мови персонажів. Про лексичні особливості бойківських говірок можна знайти інформацію в численних лексикографічних працях. Детально проаналізовано лексику цього діалектного масиву відомим лінгводослідником М. Онишкевичем.

Вузьковживані слова, діалектизми, – це слова, уживання яких обмежене певною територією. Характерною ознакою для них є відносна неоднорідність. Зазвичай, митці користуються етнографізмами – лексемами, що вказують на побутові речі, явища, номінації, дії, які представляють лексикон певного регіону (в аналізованому випадку – Галицький край), а саме: *пацьори* – жіноча прикраса, яку носять на шії; *фіра* – віз, на якому возять якісь вантажі для сільського господарства; *верета* – покривало, мішок на сінник; *загата* – паркан біля обійстя, проміжок між яким і стінами закладається листям, сухою травою, щоб було тепліше; *сачма* – чималенький сачок; *рябчун* – килим, витканий

різними нитками; *сакулі* – рибальське знаряддя, накидка для риболовлі; *рунець* – біла хустина. Друга група вузьковживаних слів – це такі, що мають збіги у тлумаченні (лексичні діалектизми): *безрога* – пацятко, *легінь* – хлопець, *бузько* – чорногуз, *втрафити* – попасти, *капарство* – неквапливість, *ковнір* – шиворіт, *клевець* – знаряддя праці, *когут* – домашня птиця, *рахуба* – турбота, *фацят* – хлопець.

Ще однією лексичною групою є семантичні діалектизми, тобто лексеми, які мають не відповідне нормованій мові значення: *куля* – ліска, *бук* – знаряддя для захисту, *обруч* – біля, *пасія* – обурення, *чудно* – якимось не так, *нід* – те, що знаходиться знизу. Існують також маловживані слова, що розмежовуються на фонетичному (*Ісу* – «Ісусу», *твої* – «твоєї», *стів* – «стіл», *топіру* – «тепер», *тудийка* – «туди», *сюдийка* – сюди») бо граматичному рівні (*ходе* – «ходить», *робе* – «робить», *баче* – «бачить», *к мні* – «до мене»).

Діалектні слова не входять до складу літературної мови. Митців привертають увагу вузьковживані слова для того, щоб передати особливості мовлення своїх персонажів, точніше відобразити регіональну манеру говоріння людей, чітко обмежену територією манери спілкування. Але таке використання слів повинно мотивуватись і з експресивного боку. Те, що притаманне для розмовного мовлення, – не припускається у вжитку в офіційно-діловому стилі. Діалектизми активно функціонують у художніх творах. Так, наприклад, Михайло Коцюбинський пише про Івана, який тепер був уже *легінь*, *стрункий і міцний, як смерічка, мастив кучері маслом, носив широкий черес і шишу кресаню*. Також простежується широке використання специфічних слів у творах багатьох українських письменників, які були майстрами та поціновувачами усіляких мовленнєвих родзинок, зокрема, Панас Мирний, Леся Українка, Іван Франко, Олесь Гончар, Михайло Стельмах, Дмитро Павличко, Ольга Кобилянська.

Унормований варіант мовлення часто відображає різні діалектні слова, що не є вадомою тексту, а навпаки, вказує на пошану до мови відповідного регіону. Усі знають, що літературна мова має саме народну основу, це її відшліфована форма.

Заслуговує уваги питання про роль говорів Дрогобицького повіту, що тепер знаходиться у Львівській області. Духовне середовище Франкового дитинства становили бойківський говір, народні пісні, казки, легенди. Великий Каменяр розглядав мову як засіб вираження, що містить у собі безліч неповторних мовних одиниць. Митець народився та виріс у селі Нагуєвичі, тому, окрім загальнонародної мови, використовував і специфічну, яка надавала особливого колориту його творам. Славетний майстер володіння словом з цього приводу зазначав: «...кожна літературна мова доти жива і здібна до життя, доки має можливість, з одного боку, всисати в себе всі культурні елементи сучасності, значить, збагачуватися новими термінами та висловами, відповідними по прогресу сучасної цивілізації, не тратячи при тім свого типу і не переходячи в жаргон якоїсь спеціальної верстви чи купи людей, а з іншого боку, доки має тенденцію збагачуватися чимраз новими елементами з питомого народного життя і з відмін та діалектів народного говору» [1, с. 337].

Через народнорозмовну мову персонажів письменник показав тогочасні лексичні особливості західноукраїнської літературної мови. Так, наприклад, галицькими діалектизмами карпатського краю, глибокою народністю насичені у творах І. Франка такі лексеми: *гостинець* – великий битий шлях [СУМ, т.2, с.143], *челядник* – підмайстер [СУМ, т.11, с.292], *гратуляція* – вітання, поздоровлення [СУМ, т. 2, с. 160], *іно* – щойно [СУМ, т. 4, с. 32], *трібувати* – пробувати [СУМ, т. 10, с.270], *бутелька* – пляшка [СУМ, т.1, с.264], *маглівниця* – вузька дерев'яна дошка з ручкою для качання білизни [СУМ, т.8, с.892], *дратва* – нитка [СУМ, т.2, с.188] та багато інших.

Отже, у творах Івана Яковича Франка експресивно-виражальне значення мають діалектизми, які використовуються з метою типізації та індивідуалізації мови персонажів, щоб якнайглибше схарактеризувати реальну дійсність. Саме добір діалектних засобів у творах Івана Франка яскраво ілюструє національний колорит української мови, а також безмежну любов до рідного слова.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Франко І. Я. Літературна мова і діалекти / І. Я. Франко // Франко І. Твори в 20-ти т. – К. : Наук. думка, 1979. – Т. 16. – С. 337–338.

ДЖЕРЕЛА:

СУМ – Словник української мови: В 11 т. К.: Наук. думка, 1970–1980.

Кочукова Н. І., Юрченко Ю. Й.

ЛЕКСИЧНІ НЕОЛОГІЗМИ ПЕРІОДУ КОРОНАВІРУСНОЇ ПАНДЕМІЇ

Безперервні зміни у світі й стрімкий розвиток суспільства, потреба в номінації ще не названих понять чи заміни попередніх найменувань новими зумовлюють появу в мові нових слів, що проявляється насамперед у динаміці її лексичного складу. Неологізми вважають результатом прогресивної діяльності людини, яка тісно пов'язана із комунікативною функцією мови та підпорядкована потребам суспільства.

Найбільш інтенсивне поповнення словникового складу відбувається в періоди кардинальних змін в житті соціуму. Переломним можна назвати і час пандемії коронавірусної інфекції COVID-19, що стала загальносвітовим явищем і бідую. Пандемія, уведення обмежувальних заходів спричинили перетворення суспільного життя в усіх його проявах і дали неймовірний імпульс мовної продуктивності.

Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції

До активного вжитку ввійшла лексика професійного спрямування (передусім медична термінологія): *штам, ковід, вірус ковід, коронавірус, санітайзер, сатурація, патогенність, антитіла, антиген, ПРЛ-тест, контактні особи, респіраторні захворювання, коронавірусна інфекція, летальність* тощо. Напр.: «Щодня помітне стрімке зростання чисельності хворих із діагнозом COVID-19. Зокрема, медики говорять про поширення **нового штаму «Омікрон»** (<https://www.radiosvoboda.org/a/omikron-shtam-infikuvannya>); «Статистика COVID-19 в Україні на сьогодні: свіжі дані про випадки захворювання на **коронавірус в Україні»** (https://zaxid.net/koronavirus_v_ukrayini_statistika_kilkist_hvorih_na_koronavirus_ostanni_dani); «Останні новини про вірус **ковід** в Україні – дізнавайтесь від редакції Суспільне | Новини» (<https://suspilne.media/tag/koronavirus/>); «Що робити, коли **санітайзер** потрібен саме сьогодні? Не слід засмучуватись, цю рідину можна виготовити самотужки»; «Для виїзду закордон необхідно здати **ПЛР тест»** (<https://novolab.com.ua/covid19-tests>); «Визначення **антитіл** до інфекцій – не новий метод в лабораторній діагностиці» (<https://verde.com.ua/news/ifa-testy-na-antytila-g-do-covid-19-vyznachennya-naskilky-vony-tochni-i-koly-yih-mozhna-zrobyty-i87>); «Якщо симптоми COVID-19 відсутні, **контактні** вакциновані **особи** можуть не йти на самоізоляцію» (<https://m.facebook.com/moz.ukr/photos/a.261895253973587/1943016369194792/>); «**Сатурація** – це показник насичення крові киснем» (<https://www.facebook.com/CENTRALCITYCLINICALHOSPITAL/photos/>).

Сучасною тенденцією є збільшення інноваційних одиниць за межами термінологічних систем різних галузей науки, зокрема медицини, і активне входження їх до загального вжитку, звідки вони потрапляють до мови українських медіа.

З моменту поширення епідемії COVID-19 мова активно реагує на перетворення дійсності, що проявляється у створенні великої кількості

нових лексем за рахунок дериваційних ресурсів української мови. Значний вплив на появу різних типів неологізмів справило посилення ролі Інтернету як середовища спілкування між людьми.

Нову лексику пандемії, що з різними семантичними відтінками передає назви понять, явищ, осіб тощо, можна об'єднати в наступні взаємопов'язані групи:

– неолексеми на позначення коронавірусу та заходів, спрямованих на подолання наслідків пандемії: *ковідка, коронапошесть, локдець, карантікули, дистанційка* тощо;

– неологізми на позначення осіб, видів соціально неприйнятної поведінки: *короніали, ковідіали, коронавт, ковідіот, ковід-дисидент, антивакцинатор, коронашахрайство* тощо (*Дата судового засідання по суті в справі антивакцинатора Остапа Стахіва ще невідома*)

(<https://www.youtube.com/watch?v=bbUIGnYfsys>); (*Короніали або ковідіали – покоління дітей, які народяться після пандемії Covid-19*) (<https://gazeta.ua/articles/opinions-journal/kovidka-koroniali-kovidiot/961087>); *«Коронавт Путін. Візит президента викликав насмішки»* – стаття з таким заголовком з'явилася на російському сайті «Радіо Свобода» 25 березня (<https://gazeta.ua/articles/opinions-journal/kovidka-koroniali-kovidiot/961087>);

– новотвори на позначення психічного чи фізичного стану людини: *ковідопаніка, коронапсихоз, ковідістерія, маскошок* тощо (*«Ковідопаніка», викликана новим штампом, продовжує крокувати планетою, і частина туроператорів і авіакомпаній через «невизначеність, що зберігається», знову почала скасовувати тури*) (<https://dip.org.ua/velika-britaniya/povna-beznadiya-aviaperevizniki-ta-turooperatori-pochali-skasovuvati-turi-na-2022-rik/>);

– неолексеми на позначення понять економічної сфери: *коронашопінг, коронакриза, коронафонд, ковідономіка* тощо (*Коронакриза*

Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції

призвела до найбільшого безробіття з часів «Великої депресії» – ООН) ([https://www.google.com/search?q=%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B%D0](https://www.google.com/search?q=%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B%D0;));

– лексика з політичним підтекстом: коронадиктатура, коронатерор тощо (Мікітен дякує йому за запрошення та довго скаржиться на «коронадиктатуру» в Україні) (https://project.liga.net/projects/ukrainian_anti_vacciners_german/).

Джерелом поширення COVID-неологізмів є насамперед засоби масової комунікації, інтернет, блоги та соціальні мережі.

Решетняк О. О., Калужина Ю. С.

ВИКОРИСТАННЯ НЕОЛОГІЗМІВ У КУЛІНАРНІЙ СПРАВІ

Українська мова із плином часу збагачується новими номінативами, бо функція називання є однією з основних будь-якої мови, й наша рідна не є винятком. Індивід створює нове слово, прагнучи до індивідуалізації та оригінальності, потім воно проходить кілька стадій соціалізації й лексикалізації, цей процес і демонструє утворення неологізмів.

У ХХІ столітті розвиток науки, техніки, культури й засобів масової інформації сприяє розширенню вже наявних і виникненню нових галузей номінацій. Процес оновлення лексики відбувається постійно, проте в деякі періоди часу він найбільш інтенсивний. Другу половину минулого сторіччя маркують періодом «неологічного буму» в мові. Це посприяло виникненню зовсім нової галузі лінгвістики – неології – науки, об'єктом вивчення якої є власне неологізми. На сьогодні цей «неологічний бум» продовжується, проте, крім стрімкого розвитку людської діяльності в різних площинах, у сучасних реаліях існує інтернет як інструментарій мовотворчості. Завдяки йому нині відбувається надто стрімкий культурний та інформаційний обмін і розвиток мови.

Неологізми відбивають умонастрої, що панують в українськомовному узусі, маніфестантами дійсності. Формування неологізмів у тій чи тій галузі людської діяльності свідчить про активний розвиток відповідної царини або про розвиток подій, що пов'язані із суспільною діяльністю.

Неологізми також демонструють тенденції розвитку сучасної української мови, нові лексичні одиниці постійно з'являються і частина з них входить до повсякденного лексикону людини. Найбільша кількість запозичень щодо кулінарної справи має французьке походження, проте порівняно із запозиченнями 80-х років минулого століття питома вага їх на сьогодні значно знизилася.

Процес появи нових слів репрезентує пристосування мови до повсякденного життя і є нагальною потребою подальшого функціонування мови як засобу спілкування та взаємопорозуміння між людьми. Оновлення складу будь-якої мови є безперервним процесом, пов'язаним із змінами, що відбуваються в різних галузях людської діяльності: у політиці, культурі, науці, медицині, економіці та повсякденному житті, навіть під час війни. Функціонуванню неологізмів як категорії лексем притаманне часове обмеження: неологізми власне в мові існують лише певний період. Потім ці новоутворення або залучаються до загального словникового складу певної мови й перестають бути власне неологізмами, або поступово витісняються синонімами.

Уже в III ст. до н. е в Римі існували кулінарні школи. Як свідчили давньоримські історики, кухарем та лікарем у той період була чи не кожна освічена людина. За 2500 років людство повільно удосконалювало як свої смаки, так і тонкощі приготування їжі. Кулінарія як галузь сформувалася в XVIII столітті. Уже понад століття її словник активно збагачується новими лексичними одиницями, з'явилися не тільки нові продукти, але й почали трансформуватися назви страв. Наприклад: *Звичайні макарони почали*

Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції

називати пастою; Замість сирника кажемо чизкейк; А звичайний хліб називають багетом; Прозоре нефруктове желе – це бланманже; А ось вареники по-новому називають равіолі; Бурітто – звичайні млинці з начинкою.

Отже, українська мова вдосконалюється, і кулінарні неологізми почали нерідко застосовувати, тим самим уяскравлюючи мовний простір.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрусяк І. В. Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу: Автореф. дис. канд. філол. наук. Київ. 2003. 15 с.
2. Єнікєєва С. М. Шляхи і способи творення нової лексики кулінарної галузі в англійській мові. Київ. 2016. 145 с.

Стрижевська М. С.

АНГЛІЦИЗМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Рябініна І. М.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю постійного вивчення нових слів та поповнення словникового запасу для подальшого розуміння мови.

Перш ніж розглянути причини виникнення англіцизмів, треба визначити сутність центральної категорії: «англіцизм».

Англіцизм – це різновид мовленнєвого запозичення: термін, його окреме значення, вираз тощо, які перейняті чи перекладені з англійської мови, а також утворені за її зразком. Слова іноземного походження – це невіддільна складова української лексики, адже запозичення дуже тісно пов'язане з історією нації. Як відомо, англійська мова є засобом міжнародного спілкування, тому залишитись без впливу на українську, ніяк не могла. Наприкінці ХХ – початку ХХІ століть зв'язки між мовами

посилилися, що спричинило значний обсяг обміну термінів у різних сферах: економічній, політичній, соціальній, медійній та культурній.

Можна виокремити два основні чинники запозичень з англійської мови: екстралінгвальні (позамовні) та внутрішньолінгвальні (власне мовні).

До **позамовних** належать економічні, культурні та політичні контакти між державами, що значно збільшуються в умовах глобалізації.

Власне мовними причинами запозичень є:

- 1) потреба в найменуванні нового об'єкта;
- 2) потреба в розрізненні за змістом близьких, але не тотожних понять;
- 3) потреба в спеціалізації поняття в конкретних галузях;
- 4) соціально-психологічні причини – іншомовні слова вважаються більш престижними;
- 5) лаконічність англійських номінативних одиниць;
- 6) двомовність певних соціальних верств.

Мабуть, окрему увагу заслуговує спілкування онлайн. З приходом ери комп'ютеризації та Інтернет-технологій, з розвитком блогерства та соціальних мереж зросла міжнародна комунікація молоді. Станом на 01.01.2022 в Україні налічується 41,6 млн. осіб, серед яких підлітків, віком 14-18 років, близько 3 мільйонів. Вони швидко «схоплюють» тренди, які задають «авторитетні» компанії, блогери та відомі люди в Інтернеті. Вживання англіцизмів у віртуальному спілкуванні зумовлене, по-перше, модою на англійську мову, по-друге, місткістю англіцизмів-аббревіатур, коли три-чотири конкретні слова можуть висловити більшу частину тексту. В сучасній мові виділяють так званий «**молодіжний сленг**» – окремий шар національної мови, різновид комунікації суб'єктів, який відбиває певною мірою ступінь вихованості, ерудованості, прогресу

суспільства, у наш час контрольований масовою культурою, під вплив якої потрапляють будь-які групи молоді.

Українська мова містить близько **15%** слів, запозичених з інших мов. Мовознавці диференціюють ці слова на запозичення зі слов'янських мов (старослов'янську, польську, чеську, російську) та запозичення з неслов'янських мов.

За тривалістю існування запозичення поділяють на **давні**, що увійшли на різних історичних етапах у літературний період розвитку мови та **нові**.

Запозичення включають такі структурні типи:

- 1) слова латинського або грецького походження, запозичені спочатку в англійську, а потім з неї – в українську мову;
- 2) слова, штучно створені в англійській мові з латинських або грецьких елементів;
- 3) слова, створені в англійській мові на основі грецького або латинського елементів та англійської частини;
- 4) слова інших мов, які спочатку були запозичені в англійську, а потім, через її посередництво, перейшли в українську мову;
- 5) слова, створені в англійській мові на основі англійського компонента та запозиченого з інших (не грецької та латинської) мов.

Отже, у світі немає абсолютно чистої й вільної мови, адже жоден народ не живе ізольовано, без контакту з іншими народами. Процес запозичення іншомовних слів позначається на розвитку нашої мови нечітко. З одного боку, відбувається збагачення, а з іншого – зростання відсотку повторюваності, що призводить до нестійкості мовної норми, оскільки власні елементи замінюються словами зі схожими значеннями.

Валковська Д. С.

ІТАЛІЗМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Рябініна І. М.

Сучасний історичний етап характеризується відчутною активізацією міжнародних контактів, зокрема мовних. Відбувається поглиблення процесів мовної взаємодії, тому лінгвістичні дослідження з подібної проблематики не тільки приваблюють сучасних мовознавців – вони стають дедалі актуальнішими.

Характерною рисою активного лексикону української мови є вживання численної кількості слів романського походження, зокрема й італізмів.

Італізми – це запозичені з італійської мови власне італійські слова та слова, історично реципійовані до української мови. З-поміж європейських мов лексичні входження з італійської мови займають приблизно друге місце за чисельністю після англіцизмів. Це колишні екзотизми, які надзвичайно швидко проникли до мови й закріпилися в нашому соціумі.

Вони починають з'являтися в українській мові приблизно з початку XVIII століття, і передусім експансія італійської мови пояснюється виключно її власним культурним престижем у сфері музики, образотворчого мистецтва, гастрономії, комерції тощо. У XX столітті вплив італійської мови на українську послабився, але запозичення не припинилося й до сьогодні.

Є підстави говорити про новітню хвилю запозичень з італійської мови. Італійський славіст Сальваторе дель Гаудіо аргументує це, посилаючись на глобалізаційні процеси, розвиток ЗМІ, інтернет-спілкування й безпосередні контакти, спричинені насамперед еміграцією багатьох українців до Італії.

Італізми виражають здебільшого предметний характер і вживаються в українській мові переважно в своєму первісному значенні. Серед запозиченої лексики найчисленнішою є та, що належить до сфери культури, музики і театру. Наприклад, слово «*піаніно*», що позначає музичний інструмент, походить з італ. *piano* (тихесенький). До лексем на позначення музичних інструментів також належать: *баритон* (іт. *baritone* – той, що низько звучить), *бас* (іт. *basso* – низький), *віола* (іт. *viola* – веселитися), *віолончель* (іт. *violoncello* – маленький контрабас), *фагот* (іт. *fagotto* – вузол), *флейта* (іт. *flauto* – дуновіння), *фортепіано* (іт. *forte* – гучно, *piano* – тихо), *тромбон* (іт. *trombone* – велика труба) та багато інших.

З історії відомо, що більша частина запозичень з італійської мови традиційно стосувалася не тільки мистецької сфери, а й фінансової. Що ж до сучасного періоду, то лише окремі італізми можна зарахувати до цих категорій: це, наприклад, *банкомат* (іт. *bancomat* – комерційна назва фінансового об'єднання капіталу), *валюта* (іт. *valuta* – ціна), *банкрутство* (іт. *bancarotta* – зламана лавка: у середньовічній Італії існував звичай ламати меблі торговців, якщо вони втрачали всі свої гроші).

Водночас, основним джерелом новітніх лексичних надходжень є гастрономічна сфера, представлена назвами страв, напоїв, що пояснюється значним поширенням італійської культури харчування на українських теренах. Йдеться про такі характерні і вже частково засвідчені лексикографами назви: *броколі* (іт. *brossoli* – росток), *брускета* (іт. *bruschetta* – запікати на вуглях), *карбонара* (іт. *pasta alla carbonara*), *карпачо* (італ. *carpaccio* – назва страви на честь венеціанського живописця Вітторе Карпаччо, чиї картини рясніли всілякими відтінками червоного кольору), *лазанья* (іт. *lasagne* – гарячі пластини), *піца* (іт. *pizza* від іт. *pizzicare* — бути гострим), *равіолі* (італ. *ravioli*) «італійська страва, що нагадує вареники або пельмені», *песто* (іт. *pesto* – молотий), *прошутто*

(іт. prosciutto – шинка), *маскарпоне* (італ. Mascarpone – італійський сир, схожий на вершковий ніжний крем) та багато інших. Цікавим є той факт, що завдяки популярності закладів, які пропонують страви італійської кухні, багато хто засвоїв назву «рукола» на позначення «модного» салатного компонента, тож тепер так називаються навіть деякі заклади громадського харчування.

Домінують назви різних видів кави та сумішей із нею: *американо* (іт. caffè americano — кава по-американські), *допіо* (італ. Doppio – подвійний – кава еспресо в подвійній порції), *ристрето* (італ. ristretto— обмежений – дуже концентрована, міцна кава, зварена в меншому, ніж еспресо, об'ємі), *мокачино/моко* (від італ. caffè moka – сорт кави і назва напою, приготованого на основі лате з шоколадом) та інші.

І ще про нові слова італійського походження. Якщо вони вже асимільовані українською мовою, наприклад: *піца*, *спагеті*, *к'янти*, із деяким застереженням *еспресо* (свого часу поширеною на наших теренах була так звана кава-експрес) або *тирамісу*, і є загалом мовно й культурологічно виправданими, оскільки позначають суто італійські за походженням реалії, що стали надбанням матеріальної культури багатьох країн, то критики не витримують такі поширені вже назви, як *лате* або навіть *лате́* (тобто просто кава з молоком, наведена щойно назва якої має в основі італійський композит *caffelatte*, буквально «кавомолоко», проте в українській назві – мабуть, для зручності – залишилася лише друга частина, що означає просто «молоко», до того ж більшість мовців вимовляє її на французький кшталт (з наголосом на останньому складі). Тобто, яким би це дивним не здавалось, але французьке за звучанням слово, що відбиває італійську назву молока, стало позначати різновид кави, яку п'ють українці.

Отже, італізми вже багато віків є невід'ємною частиною мовлення нашого народу. Вони поповнили і продовжують поповнювати різноманітні

тематичні групи української мови, збагачуючи їх лексикою культурно-мистецької, кулінарної, фінансової та інших сфер. Тісно вкорінившись у склад нашої мови, вони активно забарвлюють повсякденне життя українців. Проте на цю мить ми бачимо загрозово значну кількість іншомовних слів в українській мові, які дедалі більшою мірою входять до ментального лексикону українців, змінюючи їхнє світосприйняття та моделювання дійсності, тож усі ми повинні бути обачними і при змозі використовувати вже наявні українськомовні аналоги італійських слів.

Падалка Р. М., Капустіна А. Р.

ПРОЗОНІМИ РОМАНУ ДОНА ДЕЛЛІЛА «ЗЕРО К»

Актуальність проведеного дослідження обґрунтовано зрослим інтересом до вивчення антропонімів у зв'язку мови та культури. Дотепер проблема природи й правил перекладу власних імен особових докладно не підлягала вивченню, що й обумовило вибір теми дослідження. Антропоніміка допомагає розкрити внутрішню природу персонажів художнього твору, найчастіше будучи вираженням індивідуально-авторського бачення світу.

Досліджуючи питання, пов'язані з механізмами називання в українській прозі, виявлено, що номінативність додає національному буттю естетику, яка забезпечує відображення сутності національного мислення.

Отже, мета дослідження – комплексне вивчення способів й особливостей перекладу власних імен особових українською мовою. У зв'язку із цим виокремлюємо такі завдання: дослідити етимологію деяких англійських власних імен особових, розглянути способи передачі українською мовою іноземних особових імен-прозонімів англійського

письменника Дона Делліла, класифікувати антропоніми за лексико-семантичною структурою.

Об'єктом дослідження слугували англійські особові імена в українському перекладі роману Дона Делліла, зокрема лексико-семантичні групи прізвищ роману «Зеро К».

На основі вивчення антропонімікону роману Дона Делліла прозонами поділяємо на такі 24 лексико-семантичних групи з мотивувальними апелятивами, що походять від [2]:

- назв негативних емоцій;
- назв, пов'язаних із фауною;
- назв предметів та об'єктів;
- ландшафтних назв;
- прямих чи метафоричних назв страв, продуктів, напоїв;
- назв анатомічних термінів та хвороб;
- назв деталей механізмів;
- назв матеріалів, речовин;
- назв ознак та прикмет;
- назв, пов'язаних із музикою;
- назв природних явищ;
- назв абстрактних понять;
- назв днів;
- назв документів;
- назв осіб та людей;
- назв органів людини;
- назв рослин;
- назв лінгвістичних термінів;
- назв кольорів;
- назв предметів одягу та взуття;

- назв наук;
- назв почуттів;
- назв математичних термінів;
- назв дій та процесів.

Для передачі українською мовою іноземних особових імен є три основних способи [1]:

- 1) транскрипція, тобто більш-менш подібне зображення звукової форми імені;
- 2) транслітерація, тобто відтворення кирилицею буквеної структури імені;
- 3) переклад, що передбачає передачу імені наявними лексичними засобами.

У романі «Зеро К» як провідний було використано спосіб транслітерації, що передбачило передачу імені наявними лексичними засобами. Вивчення прозонімів сприятиме формуванню як в учнів, так і студентів умінь та навичок аналізувати художній твір загалом, аналізувати ономастичні одиниці з погляду синтагматики та парадигматики, укладати елементарні ономастичні словники.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бияк Н. Я. Особливості найменувань осіб в українській художній прозі та збереження їх функцій у німецькомовних перекладах. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. Прикарпатський університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, 2004.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. URL: <https://www.livelib.ru/review/1096353-zero-k-don-delillo>
(дата звернення: 09.03.22).

ОБРАЗНО-АСОЦІАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З ЛЕКСЕМОЮ *ВОДА*

Суб'єктивна категоризація явищ, конвенція (домовленість, традиції) і повторюваність, без якої взаєморозуміння було б неможливе, сприяють формуванню стереотипу, потрібному складнику спільної мови й коду культури. А стереотипізація зумовлює символізацію. Українці по-своєму дають визначення, які залежать як від морального, так і від фізичного стану людини, стосунків у соціумі, його ціннісних критеріїв, від здатності мовців узагальнювати спостереження над власною життєдіяльністю. У мові закладено глибинні прошарки культури, засвідчено рівень національної свідомості, сформовано підвалини життя українців. Імплікація образу-символу *вода* у фразеологічній площині є розгалуженою й багатогранною. Народні афоризми сформувалися на підвалинах повір'їв і звичаїв українського народу. Це є свідченням того, що людина не лише називає окремі реалії, а й втілює їх сутність у номінаціях, унаслідок чого на лексему *вода* нашаровуються різноманітні поняття.

Усі зафіксовані фразеологізми з лексемою *вода* (77 номінацій) у «Фразеологічному словнику української мови» [2] мають антропоцентричне спрямування. Їх змістову парадигму формує сукупність маркерів життєдіяльності соціуму, серед яких виокремлюємо такі:

1. Репрезентантами стану людини є такі фразеологізми: *Вертітися (крутитися) як муха в окропі*. Бути постійно зайнятим, заклопотаним; *Хоч у воду*. Перебувати в безвихідному становищі; *Як холодною (зимною) водою облитий (обдати)*. Викликати у кого-небудь стан сильного хвилювання, збентеження, переляку, бути враженим, розгубленим, пригніченим, приголомшеним; *Мов у воду опущений*. Дуже похмурий, сумний; *Пройти крізь вогонь і воду*. Виявитися дуже спритним, мужнім,

витривалим; *Як риба у воді*. Почуватися вільно, невимушено, добре; *Піднімати бурю у склянці води*. Хвилюватися з незначного приводу; *Дути на воду, обпалившись на молоці*. Бути обережним, пам'ятаючи про сумний досвід. *Вилами по воді писано*. Невпевненість у здійсненні запланованого тощо.

2. Фразеологічні одиниці, що виражають дію: *Набрати шоломом води*. Здобути перемогу; *Виводити на чисту воду*. Викривати чию-небудь непорядність, нечесність. Відкрито звинувачувати кого-небудь; *Замутити воду*. Навмисне заплутати яку-небудь справу, зробити щось неясним, незрозумілим; *Лізти у воду, не знаючи броду*. Робити що-небудь без попереднього обміркування, зважування; *Товкти воду у ступі*. Займатися чим-небудь непотрібним, марно гаяти час; *Ховати кінці у воду*. Не залишати ніяких ознак злочинної діяльності; *Лити воду*. Говорити або писати некоректно, нецікаво, поверхово висвітлювати якусь тему; *Як у воду дивитися (глянути)*. Заздалегідь передбачати тощо.

3. Номінації, що окреслюють семантику кількості, якості, способу дії: *Як воду пити*. У великій кількості або легко; *Як води напиться*. Дуже швидко, дуже просто; *Як з води*. Зовсім несподівано, раптово. Дуже легко, добре, вдало; *Хоч з лиця води напиться*. Уживається для вираження вищої міри якості. Дуже вродливий, красивий тощо.

4. Маніфестанти поняттєвого поля «риси характеру»: *І в ложці води не спіймати*. Хто-небудь дуже хитрий, спритний; *Води не замутишь*. Лагідний, скромний, сумирний; *Тихіший води, ніжчий трави*. Дуже скромний, покірний, непомітний; *Варити воду з когось*. Знущатися з кого-небудь, показуючи свої примхи, вередуючи перед ким-небудь чи прискіплюючись до когось; *Виходити сухим з води*. Знаходити вихід із скрутного становища. Будучи винним, залишатися непокараним або незаплямованим; *Як з гуски вода*. Хто-небудь не реагує на щось, ніщо не впливає, не діє на когось; *Ні за холодну воду*. Нічого не робити, нічим не

займатися (ледачий). *З глибокої криниці студена вода.* Від розумної людини завжди корисна порада тощо.

5. Фразеологізми на позначення сімейних стосунків: *Десята (сьома) вода на киселі.* Дуже далека рідня; *Як риба з водою; І водою не розлити.* Жити дружно, мирно, у злагоді, не розлучити, не роз'єднати кого-небудь тощо.

6. Мовні одиниці, що символізують лікувальні властивості: *Виливати переполох.* Лікувати перелякану людину або знервовану людину знахарським способом; *І вода освятиться.* Хто-небудь помре, буде вбитий; *Як чорт свяченої води.* Боятися, сахатися.

7. Фразеологізми, що увиразнюють побажання щастя, здоров'я й добробуту: *З роси та з води; Будь здорова, як вода, Будь багата, як земля, А гожа, як цвіт-рожа!; З роси та води вам!; Нехай пливе за водою.* Побажання забути що-небудь, не повертатися до чогось тощо.

8. Вода символізує рух: *Багато (чимало) води утекло.* Минуло багато часу; *Піти (збігти) за водою.* Минути без вороття (про час) або зникнути, пропасти; *Як вода змила.* Хтось зник швидко й безслідно. *Як у воду канули.* Зникнути надовго.

9. Експлікатори семантичної площини «швидкоплинність людського життя, незворотність чогось»: *Літа пливуть (спливають) за водою; Збігли літа, як вода; Вчорашньої води не доженеш; Прийшло з води, пішло з водою; Пролиту воду назад не збереш; Ще до того багато води втече.* Якась подія буде нескоро; *З того часу багато води втекло.* Про подію, яка відбулася давно; *Спливло за водою, Як лист за водою.* Про те, що втрачене й не повернеться; *Двічі в одну воду не вступиш.* Неможливість повторити те, що було колись, бо умови вже змінилися тощо.

Отже, лексема **вода** формує неоднозначні фразеологічні змістові відношення, які хоч і не потребують широких контекстів завдяки традиції вживання, проте її розгалужена варіативність потребує лексикографічної

обізнаності. Зазначена номінація хоч і є стрижневою у структурі фразеологізму, але не власне вона мотивує численні значення таких мовних одиниць, а інші її компоненти, які реалізують цілісну семантику сполучення слів. Хоча прозорість внутрішньої форми фразеологічних номінацій забезпечує саме образ-символ *вода*. Аналіз сталих мовних сполук потребує не лише оперування певними мовними процесами, а й застосування відповідних знань з історії, культури, фольклору. Образність і символіка таких одиниць є надбанням народної філософії, етики й естетики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ: Видавництво «Довіра», 2006. 703 с.
2. Фразеологічний словник української мови: у 2 кн. Київ: Наукова думка, 1993. Кн. 1. 528 с., Кн. 2. 984 с.

Крайнова О. О.

ДОСЛІДЖЕННЯ БІБЛІЙНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. Рябініна І. М.

Наша мова, насправді, красива, милозвучна та багата в словниковому запасі. Український народ вмів її прикрашав фразеологізмами як у побуті, так і у фольклорі. Здебільшого фразеологізми прийшли до нас із священної книги – Біблії. Духовність завжди була частиною українського життя, наприклад, досі використовується біблійний фразеологізм «дай Бог пам'яті» або коли в думках проскакує щось погане ми говоримо «не дай Бог».

Фразеологія української мови формувалася впродовж багатівікового історичного розвитку мовної творчості українського народу, маючи контакти з іншими народами та їхніми культурами. Біблія – священна

книга, вона є джерелом українських біблійних фразеологізмів. Їхнє використання насичує наше духовне життя. Біблійні фразеологізми належать до найдавніших часів української мови й сягають своїм корінням часів Київської Русі, коли було прийнято християнство. Найчастіше українські поети використовують біблійні фразеологізми як епіграфи до своїх творів. Наприклад, у поезії П. Куліша: *«О, к Тебе, Спасе, у тім слові бачу!»*

До складу біблійних фразеологізмів часто входять застарілі слова. Часто трапляються вони у творчості українського письменника Івана Франка, зокрема в поемі «Мойсей». Наприклад, популярним висловом стало його авторське: *«Народе мій, замучений, розбитий, мов паралітик той на роздорожжю, презирством, ніби струпом вкритий»*. Цей фразеологізм показує нам важке становище в Україні. Цей вислів до речі актуальний до сих пір. Ще один фразеологізм Франка розглянемо: **«Глиняні уста»** – лживі, брехливі уста.

Розглянемо декілька біблійних фразеологізмів. Одним з популярних фразеологізмів є **«Манна небесна»** (вживається в значенні несподіваних життєвих благ, чогось бажаного, легкодоступного). Цим фразеологізмом користується президент росії. **«Не лишити каменя на камені»** (повністю знищити все, зруйнувати дощенту, дотла). **«Випити гірку чашу»** (перетерпіти всі випробування, усі неприємності) – а цим фразеологізмом користується український народ. **«Всесвітній потоп»** (інколи вживається, коли йдеться про затоплення, сильну зливу) – ось і мій Святогірськ згадала, річка зараз повсюди. **«Що посієш, те й пожнеш»** – цей біблійний вислів є актуальним і донині. Він означає причинно-наслідковий зв'язок. **«Берегти як зіницю ока»** – оберігати що-небудь або кого-небудь.

Отже, досліджуваний матеріал свідчить про те, що біблійні фразеологізми нерідко трапляються в українській літературі. Використовуючи біблійні фразеологізми, українські поети ХІХ ст.

удосконалювали релігійний стиль української мови, насичували мову філософським сенсом та надавали творові урочистого звучання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фразеологічний словник української мови / уклад.: В. М. Білоноженко та ін. Київ : Наукова думка, 1993. 984 с.
2. Коваль А.П. Крилате слово. К. Радянська школа 1983. 222 с.
3. «Мойсей» І. Франко (пролог до поеми)
URL:<https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=633> (дата звернення: 5 квітня 2022року).
4. Словник української мови. Том 4.
URL:http://ukrlit.org/slovnyk/slovnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh (дата звернення: 10 квітня 2022року).

Решетняк О. О., Реп'яхова Д. О.

**ДО ПИТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ БІБЛІЙНОГО ПОХОДЖЕННЯ**

Фразеологія української мови формувалася впродовж багатівікового історичного розвитку мовної творчості українського народу, як результат його контактів з іншими народами та їхніми культурами, тому способи виникнення фразеологічних одиниць – надзвичайно різноманітні.

Біблія – живодайне джерело поповнення фразеологічного складу української мови. Використання фразем біблійного походження відбиває важливий аспект духовного життя українського узусу, вони належать до найдавнішого шару української мови й сягають своїм корінням часів Київської Русі, коли устаткувалося християнство. Ще й нині такі мовні одиниці привертають увагу багатьох науковців.

Фразеологізми біблійного походження вирізняються з-поміж інших фразем образністю думки й відповідним лексичним наповненням. За

змістом біблійній фразеології притаманна яскрава дидактична тематика, а щодо форми – архаїчний колорит старослов'янizmів: до її складу часто зараховують застарілі слова; форми, які вийшли з активного вжитку, біблійну термінологію тощо. Архаїчний колорит – одна з особливостей бібліїзмів української мови – яскраво виражений у багатьох аналізованих одиницях, що увійшли в українську мову безпосередньо завдяки церковнослов'янському перекладу й зберегли ознаки старослов'янizmів: *зискуюціє града; злоба дня; яко тать в ноці* тощо.

У стилістичному аспекті фразеологизми, що походять із Біблії, вирізняються високою, урочистою, піднесеною тональністю, що маркована цілою низкою архаїзмів, серед яких можна виокремити:

1. Власне лексичні архаїзми. Ця група слів, як засвідчують результати спостережень, найчастіше вживається в складі досліджуваних одиниць, наприклад: *агнець Божий; алчуці і жаждуці; ветхий Адам; зискуюціє града; всяке даяння (даяніє) благо; входити в плоть і кров; глас вопіючого в пустині; земля еси і одійдеш у землю; на розпуттях велелюдних; не взірая на ліца; не мине його чаша сія; не ведают, что творят; не сотвори собі кумира; від сотворіння світу; не от міра сего; отрясти прах; нині отпущаєши; хліб насущний; розверзлися хлябі небесні; плач і скрегіт зубовний; святая святих; тьма кромішня; нічтоже сумняся (сумняшеся); юдоль плачу; метать жребій об одеждах* тощо.

2. Лексико-фонетичні архаїзми – кількісно значно менша група архаїзмів, порівняно з власне лексичними, на кшталт: *притча во язицех; темна вода во облацех* тощо.

Нині багато фразем біблійного походження осучаснюється, змінюючи свою форму і лексичне наповнення, наприклад: *агнець Божий – Боже ягня (теля); юдоль плачу – долина печалі; алчуці і жаждуці – голодні і спраглі; глас вопіючого в пустині – голос волаючого в пустелі; тьма кромішня – темрява зовнішня; отрясти прах (отрясті прах от ног своїх) – обтрусити*

порох (обтрусити порох з ніг своїх); плач і скрегіт зубовний – плач і скрегіт зубів; плоть од плоті – плоть від плоті; святая святих – свята святих тощо.

Цитування Біблії та вживання бібліїзмів свідчать про розвиток елементів конфесійного стилю в українській віршованій молитві ХХ ст. Але важливо наголосити, що автори віршованих молитов уживають здебільшого цитати з Біблії, а не біблійні фразеологізми. Навіть ті стійкі словосполучення, що походять з Біблії й їх стали застосовувати в позаконфесійній галузі, у віршах-молитвах мають пряме значення, оскільки цитують Біблію, переказують її зміст, на кшталт, бібліїзм *терновий вінець* означає символ страждання й стосується будь-якої людини. У віршах молитвах це висловлювання має пряме значення й стосується власне вінця із терну, який поклали на голову Ісуса Христа під час його передсмертних страждань. Пор.: Журно витає Десь понад нами Тінь Кобзарєва в *терновім вінці* (М. Вороний) (поезія-немолитва) – *Вінець терновий* наложили Тобі – Царєві всього світу – Та наругалися били Тебе Твої невдячні діти (О. Герета) (поезія-молитва).

Кочукова Н. І., Дорофєєва В. С.

ТРАНСФОРМОВАНІ КРИЛАТІ ВИСЛОВИ В УКРАЇНСЬКІЙ МЕДІЙНІЙ МОВІ

Використання трансформованих фразеологічних одиниць у мові української преси досліджували такі вчені, як О. Пономарів, А. Мамалига, О. Сербенська, Л. Шевченко, Л. Пашинська тощо. Часто українські медійники вдаються до пишномовності вислову, навіть патетичності, піднесеності, уникаючи буденних, емоційно нейтральних слів, словосполучень, висловів. Наприклад: *«Розум для письменника – це «каїнова печать» або ж щось на зразок вродженого каліцтва, від якого*

йому вже ніколи не позбутися» (<https://dovidka.biz.ua/kayinova-pechat-znachennya-frazeologizmu/>); «*Прийшов час збирати каміння...*»: Про репатріацію нашої церковної старовини» (istpravda.com.ua). Ці мовні одиниці, різні за значенням і структурою, активно функціонують як в усній, так і в писемній мові. Дослідження їх уживання в різних стилях мови як у традиційній формі, так і в перетвореній є надзвичайно цікавою мовознавчою проблемою.

Стилістичне використання крилатих висловів у мові сучасних українських медіа пов'язане насамперед із різноманітними трансформаціями стійких одиниць у тексті, виявом індивідуальності цих перетворень та їх спрямованості. Прийоми структурно-семантичної трансформації фразеологічних одиниць виявляють майстерність, здібності, уміння автора в досягненні максимальної образно-експресивної насиченості, виразності та лаконізму мови. Спостереження за функціонуванням трансформованих крилатих висловів біблійного походження в мові української преси зумовлюють аналіз найпоширеніших прийомів авторських перетворень мовних одиниць у медійних текстах.

У часи докорінних суспільно-політичних змін українська преса завжди спричиняє розвиток експресивного потенціалу крилатих висловів різного походження, зокрема біблійного, які мають значний потенціал для створення образних засобів із потрібним стилістичним ефектом. Наприклад: «*Є час збирати каміння, а є час його розкидати. І зараз – час розкидати*», – відповів Геращенко на запитання про те, як Аваков та весь «Народний фронт» будуватимуть свої відносини з НАБУ» (<https://www.facebook.com/ukrpravda/posts/1960351103979540/>).

Одним зі стилістичних прийомів зміни семантики біблійних висловів, зафіксованим у мові українських медіа, є графічний засіб «лапкування» трансформованої або традиційної словосполуки. Лапки сигналізують про зміни в значенні вислову, що створює яскравий

іронічний підтекст. У контексті вони можуть зазнавати найрізноманітніших індивідуально-авторських семантичних і стилістичних перетворень, виражати гумор, іронію, сарказм, набувати зневажливих, знижених відтінків. Напр.: *«Порошенкова Земля обітована». Як могла Галичина пов'язати майбутнє з особою, яка фактично не поділяє її цінностей»* (zahid.net), пор.: земля обітована.

Досліджувані індивідуально-авторські одиниці є влучним засобом впливу на емоції реципієнтів, формування громадської думки, засобом донесення авторської позиції. Переглядаючи такі вислови, читачі порівнюють традиційний варіант з їхнім новітнім оформленням.

Активно використовуючи та перетворюючи такі вислови в медіатекстах, журналісти відбивають насамперед власну оцінку суспільних, історичних подій чи процесів (здебільшого негативну) й експлікують її у контексті. Напр.: *«Не Медведчуком єдиним. Окрім кума Путіна затримали також його соратників – Арестович»* (<https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/aresht-medvedchuka-arestovich-zayaviv-pro-zatrimannya-soratnikiv-novini-ukrajini-50234654>). Такі оновлені трансформи миттєво передають журналістську реакцію на те, що відбувається в країні.

Як засвідчує аналізований матеріал, найпродуктивнішим способом структурно-семантичної трансформації є заміна компонента або компонентів крилатого вислову словами вільного вжитку. Субституція лексичних компонентів у структурі вислову є вмотивованим стилістичним засобом, який видозмінює загальновідому одиницю, надає їй нової образності, викликає низку асоціацій, змушує читача думати, шукати вихідний варіант. Наприклад: *«Закон спотикання»* (Українське слово), пор.: камінь спотикання; *«Час піднімати каміння»* (Україна молода), пор. відоме: Час збирати каміння.

ПРОБЛЕМА ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ ОКАЗІОНАЛЬНИХ СЛІВ (на матеріалі роману Ч. Буковскі «Поштампт»)

Складність перекладу okazіоналізму полягає в розумінні okazіоналізму й у відсутності його еквіваленту в мові перекладу. У своїй праці «Окказиональное слово: воспроизведение и перевод» К. В. Поздеева визначила деякі особливості перекладу okazіоналізмів. Okазіональні слова являють собою утворення нового значення та нової форми, і це спричиняє певні складнощі при їхньому перекладі. Значення okazіонального слова становить деяку комбінацію змістовних асоціацій, новий смисл міститься у формі, новій для певної мови. Okазіоналізми творяться за моделями, що вже існують у мові чи потенційно можливі в певній мові. Так діє універсальний закон аналогії (вираження невідомого через відоме). При перекладі на стадії сприйняття й розуміння вихідного тексту й на стадії створення тексту перекладу присутні автоматизм і творчість. Перекладачі відштовхуються від форми okazіонального слова, від тієї словотворчої моделі, за якою воно було створене, намагаючись дати пояснення новотвору. Використовуючи знання про граматичне значення частин слова, його можна поділити на складові компоненти й побудувати свого роду припущення про значення слова, виходячи з граматичної структури. Проте це стосується в основному okazіоналізмів з чітко подільною структурою. Серед лексичних одиниць, створених у творі спеціально, можуть бути як відомі будь-якому читачеві слова, що вже не вважаються okazіональними, так і слова, що присутні тільки в одному творі.

Okазіоналізми – це мовленнєві явища, які виникають під впливом контексту для вираження смислу та характеризуються такими ознаками: приналежність мовленню; утворюваність; ненормативність; функціональна одноразовість; експресивність; індивідуальна приналежність; словотвірна

утворюваність; номінальна факультативність; синхронно-діахронна дифузність. Оказіональні слова класифікуються таким чином: словотворчі (лексичні), фонетичні, семантичні, графічні, синтаксичні (незвичні сполучення слів). Фактори, які впливають на переклад оказіоналізмів: структура й форма оказіоналізму, контекст, наявність фонових знань.

Створення оказіоналізмів автором пов'язано з тією картиною світу, яку він намагається описати. Поява нових лексичних одиниць, зокрема «оказіональних», допомагає читачеві «вжитись» у реальність твору. Більшість оказіональних слів і словосполучень не мають і не можуть мати відповідності в мові перекладу, і перекладач змушений або замінити їх словами, існуючими в мові перекладу, або придумувати свій власний «оказіоналізм». Завдяки ситуації «невпевненості» творче начало активується, і перекладачеві доводиться уточнювати своє припущення про правильність перекладу за допомогою контексту й своїх власних екстралінгвістичних знань. Не будучи впевненим у правильності свого розуміння значення того чи іншого оказіонального слова й не маючи можливості перевірити свої здогади за словником (оказіональні слова, як правило, не можуть мати словникових еквівалентів), перекладач постає перед своєрідною ситуацією вибору, де йому доводиться приймати рішення на користь того чи іншого варіанту значення оказіоналізму.

Принципова можливість перекладу ґрунтується на єдності логічності думки, а також на наявності в мові семантичних універсалій, і семантичні розбіжності, що існують між мовами, нейтралізуються в мовленні завдяки мовленнєвому й ситуативному контекстові; семантична еквівалентність, необхідна при перекладі, досягається між текстами в цілому, а не між окремими елементами.

Функціональні параметри тексту визначаються різною потенційною можливістю їхньої передачі при перекладі: більшою мірою передається раціонально-інформаційний зміст. Адекватний переклад передбачає не

тільки вичерпну передачу смислового змісту оригіналу, а також й озвучення його прагматичного потенціалу, для чого перекладачеві доводиться вносити до тексту перекладу відповідні зміни з урахуванням екстралінгвістичних факторів, унаслідок чого переклад текстів у цілому й окремих їх елементів різняться.

У будь-якому художньому творі є елементи тексту, які не піддаються формальному перекладові. Відсутність еквівалентів у мові перекладу не означає неможливість передачі значення лексичних одиниць у тексті перекладу – для цього створюються okazіональні відповідники. Відхилення від загальної норми мови можна вважати дійсно неперекладними елементами; неперекладним текст може стати, якщо кількість комунікативно вагомих елементів змісту, які не відтворюються в перекладі, більша за кількість відтворюваних елементів. Якщо умовно поділити процес перекладу на два етапи, то перший етап перекладу – розуміння тексту; другий етап процесу перекладу – перенесення тексту з однієї культури до іншої: співвіднесення зі значенням знаків мови перекладу смислу отримувача тексту оригіналу. Таким чином, складність процесу перекладу полягає в тому, що перекладачеві доводиться мати справу з декількома смислами, які носять скоріш суб'єктивний, ніж об'єктивний характер. Окрім того, дуже складно перенести текст літературного твору з одного культурного ґрунту на інший – у цьому сенсі складність процесу перекладу носить об'єктивний характер.

Можна виділити такі основні способи перекладу okazіоналізмів:

- 1) транскрипція й транслітерація, що полягають у тому, щоб за допомогою кирилиці передати латинські букви. Для передачі авторських неологізмів більше підходить метод транслітерації, бо не завжди невідоме звучання неологізму;
- 2) калькування посідає проміжне місце між повністю перекладними й неперекладними способами передачі новотворів, що полягає в збереженні незмінної внутрішньої форми слова;
- 3) опис,

описовий переклад відрізняється від кальки тим, що в описових способах передачі новотворів інваріантом перекладу є саме значення іноземної одиниці безвідносно до характеру її зв'язків із зовнішньою структурою слова. 4) функціональна заміна – прийом функціональної заміни узуальним словом, найбільш часто вживається для перекладу авторських неологізмів, він є особливо актуальним у випадку так званої безеквівалентної лексики, коли жоден із відповідників, запропонований словником, не підходить до даного контексту; 5) опущення оказіонального слова в перекладі – явище, прямо протилежне додаванню, при якому слова, які виражають надмірне значення, можуть бути викинуті з тексту.

Ідіоматичні вирази відіграють провідну роль у створенні образності роману. Зазначений маркер індивідуального авторського стилю Чарльза Буковскі становить найбільші труднощі для перекладу, тому що при перекладі ідіоматичних виразів оригіналу перекладачеві потрібно стежити за тим, щоб зберегти таку рису авторського стилю, як лаконічність, при цьому не знизивши авторський стиль оригіналу. Іноді, особливо при перекладі авторських неологізмів, виникає необхідність проведення культурологічної адаптації висловлювання для того, щоб зробити його більш зрозумілим для україномовного реципієнта. Таким чином, переклад ідіоматики «Поштампта» містить низку перекладацьких проблем.

I looked around: nobody was concerned (Bukowski) / Я озирнувся: усім було по барабану. У той час, коли автор використовує нейтральну лексику, перекладачеві не доцільно вживати фразеологізми або використовувати знижену лексику, тим самим спотворюючи авторську задумку.

I looked at him. He wasn't playing Dixie on the harmonica. The damn fool was serious (Bukowski). / Я придивився до нього. Ні, цей клоун не клеїв дурня. Цей кретин був абсолютно серйозним. Зазначене речення містить культурну реалію. Автор має на увазі американську народну пісню «Діксі», яка є одним із неофіційних гімнів південних штатів США. Ця

пісня є досить простою й часто рекомендується тим, хто тільки почав освоювати інструмент. Тобто в наведеному прикладі автор мав на увазі несерйозне, дріб'язкове заняття. При перекладі авторського фразеологізму буквально, без пояснень, україномовний читач не зрозуміє того, про що говорить автор, тому адаптований переклад виглядає більш вдалим.

У художніх творах відхилення від літературної норми використовуються для підвищення експресивності тексту. Перекладачі часто застосовують зниження стилю оригіналу, використовуючи просторічні слова й діалектизми, тим самим підвищуючи образність тексту й надаючи мовленню героя відтінку вульгарності й жартівливості. Таким чином, стиль перекладу не відповідає стилеві оригіналу.

The kid didn't say anything. I punched out (Bukowski). / *Паря не видав ні звуку. Я трахнув і пішов.* У наведеному прикладі ми також можемо спостерігати зниження стилю, використання просторічних слів для підвищення образності тексту. Це призводить до того, що стиль перекладу не відповідає авторському стилю оригіналу.

When one of those shack-jobs gets a job, you notice (Bukowski). / *Коли шалава знаходить роботу, відразу помічаєш різницю.* Перекладачі не дотримуються обраного еквіваленту й перекладають відповідно до нового відповідника.

У романі трапляються численні атрибутивні групи, властиві англійській мові. При перекладі зазначених синтаксичних структур, окрім методу калькування, може використовуватись метод традиційного перекладу, що перетворює зазначені структури, роблячи їх більш звичними й зрозумілими для україномовного читача.

Передача відхилень від літературної норми, тобто просторіччя, сленгу, табуйованої лексики є проблемою художнього перекладу. Зазначені відхилення в тексті виконують одну з функцій: є основним мовним засобом тексту мовлення автора чи персонажів, складає їхню

мовленнєву характеристику, є елементом передачі колориту. Д. М. Бузаджи зазначає, що головним, а в багатьох випадках єдиним критерієм еквівалентності при перекладі табуьованої лексики є прагматика. У даному випадку завданням перекладача є збереження тієї самої функції слова, що й в оригіналі, і досягти того, щоб читач у перекладі сприйняв його так само, як і читач оригіналу, тобто надавати перевагу емоційним, а не буквальним еквівалентам. Кліффорд Лендерс вважає, що буквальний переклад може спричинити смішні й недоречні наслідки. Н. М. Любимов зауважував, що перекладачеві повинні бути властиві почуття міри, такт. Одним із засобів перекладу стилістично знижених мовленнєвих зворотів у художній літературі є їх передача при застосуванні нейтральних компонентів і подальше використання прийому компенсації. Таким чином, щоб створити в читача правильне враження про оригінал твору, перекладачу слід ретельно вивчити всі виразні засоби, які використовує автор, розпізнати й правильно передати фразеологізми, авторські неологізми, зберегти ефект, спричинений відхиленнями від літературної норми в самому оригіналі й при перекладі, передати синтаксичні особливості стилю автора, при цьому зберегти внутрішню логіку тексту мовою перекладу. Усе це дозволить максимально точно зберегти авторський стиль.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Чарльз Буковскі. Поштамт. Київ: КМ Books, 2016 . 224 с.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Біличенко О. Л.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДОНЕЧЧИНИ В КОМУНІКАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ ТА СВІТУ НА КАФЕДРІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Потребу ґрунтовного вивчення функціонування літератури в сучасному соціумі зумовлює те, що комунікаційний простір регіону складають твори художньої літератури, що змінюють характер її світосприйняття та обмежують рівень комунікаційних зв'язків лише безпосереднім оточенням, виводячи мешканців Донеччини за межі глобальних соціокультурних процесів. Комунікаційну сутність феномену «література» ми розуміємо як один з особливих каналів трансляції інформації, а також особливу форму її представлення в системі комунікаційних зв'язків регіону. Художня література як потік смислів у просторі й часі є формою трансляції соціально значущої інформації за допомогою образно-художніх засобів. Тому, особливо в сучасних реаліях Донеччини, зростає потреба в аналізі літературно-художньої комунікаційної практики регіону та можливість її інтеграції в світовий літературний простір.

На кафедрі української мови та літератури протягом останніх років досліджується проблема розвитку та функціонування регіональної літератури в контексті української та світової. Проблема художньої літератури, по-перше, викликає постійний інтерес для гуманітарних досліджень, а, по-друге, вивчення художньої літератури з позицій соціокомунікативістики із застосуванням соціально-комунікаційної методології викликане необхідністю розвитку самої літератури.

Зазначений напрям досліджень дасть змогу науково описати це явище, що яскраво проявилось в сучасних умовах, дослідити взаємозв'язки художньої літератури з іншими елементами життя суспільства, з'ясувати закономірності й особливості розвитку літератури, визначити місце і роль літератури в сучасному соціокомунікаційному процесі, а також включити дослідження художньої літератури в єдиний процес соціогуманітарного розвитку. На наш погляд, саме соціально-комунікаційний підхід дає змогу, розглядаючи художню літературу, виявити її соціальну сутність у сучасних реаліях життя регіону, визначити дискурсивні напрями досліджень, які будуть свідчити про генетичну спорідненість між комунікаційним простором світу і художньою літературою регіону та створять унікальні можливості для нового бачення й сприйняття соціальної реальності нового тисячоліття.

У монографії О. Л. Біличенко, у статтях і навчальних посібниках для студентів Н. В. Лисенко, М. А. Нестелеєва та О. О. Тищенко розкрито особливості художньої літератури як комунікативної системи. Художня література розглядається як спосіб опосередкування словесної художньої творчості в комунікаційних відносинах регіонального соціуму. Розвиток регіональної художньої літератури як соціокультурного досвіду та її роль у житті сучасної Донеччини свідчить, що її еволюція, зміни пов'язані з комунікативною сутністю як транслятора й акумулятора результатів історичного досвіду людської діяльності в регіоні та світі. Автори визначають соціокультурні залежності регіонального літературного процесу як частини глобального комунікаційного простору: літературне середовище можна розглядати як семіотичну сферу соціально-комунікаційного простору сучасності. Вони простежують еволюційний процес становлення художньої літератури в комунікаційній системі суспільства, що стає втіленням постмодерністського світовідчуття. Водночас деякі аспекти дослідження потребують уточнення. Це стосується

визначення тенденцій розвитку комунікаційного потенціалу художньої літератури в глобалізованому суспільстві. На більш докладне вивчення заслуговують особливості функціонування літературної системи регіону та встановлення закономірностей його розвитку, а також залежність від світових законів розвитку літератури.

Комплексний підхід до проблеми функціонування цієї системи в сучасних соціокультурних умовах та можливість інтегруватися в світовий літературний процес спостерігається тільки в студіях учасників проєкту.

Актуальність теми дослідження визначається недостатнім вивченням питань, які стосуються закономірностей розвитку регіональної літератури в колі європейських та світових літератур. У сучасному літературознавстві спостерігається підвищення інтересу до проблеми інтеграції української літератури в комунікативний простір глобалізованого світу. Водночас спеціальних праць, які б висвітлювали моделювання регіонального літературного простору у світовий контекст бракує.

Мета кафедрального дослідження – виявити комунікаційну сутність регіональної художньої літератури, що трансформується відповідно до розвитку комунікаційної системи українського суспільства та інтеграції до єдиного комунікаційного простору світу.

Мета дослідження конкретизується в таких завданнях: 1) визначити дискурсивні напрями досліджень регіональної художньої літератури; 2) розкрити особливості функціонування регіональної художньої літератури, яка об'єктивно інтегрує в комунікаційний простір сучасності; 3) з'ясувати комунікаційні аспекти соціокультурної залежності регіонального літературного процесу як частини глобального комунікаційного процесу; 4) простежити еволюцію регіональної художньої літератури як соціально-культурного явища з ХХ ст. до ХХІ ст. та виділити її характерні риси в комунікаційному просторі сучасного суспільства;

5) визначити тенденції розвитку потенціалу регіональної художньої літератури в глобалізованому комунікаційному просторі.

Об'єкт дослідження становить сукупність регіональних опублікованих творів художньої літератури, що складають цілісну підсистему комунікацій Донеччини.

Предметом дослідження є комунікаційні характеристики художньої літератури Донеччини, включаючи її внутрішню та зовнішню структури (видавничо-виробничу структуру, авторів, читачів, літературні об'єднання).

За гіпотезою авторів проєкту, українська регіональна література розвивається в загальноєвропейському та світовому контексті, формуючи спільний комунікаційний простір. Автори проєкту намагаються показати, що в працях П. Бурдые, В. Бураяка, В. Іванова, О. Іванової, А. Мережинської, Г. Почепцова, Ц. Тодорова та ін. розвивається низка новаторських ідей: літературне середовище можна розглядати як семіотичну сферу соціально-комунікаційного простору сучасності. Ці ідеї дають можливість визначити соціокультурні залежності літературного процесу Донеччини як частини глобального комунікаційного простору і визначити дискурсивні напрями досліджень, які свідчать про генетичну спорідненість між світовим комунікаційним простором і художньою літературою та створюють унікальні можливості для нового бачення й сприйняття соціальної реальності нового тисячоліття. В опублікованих працях О. Л. Біличенко, Н. В. Лисенко, М. А. Нестелеєва, О. О. Тищенко розкрито особливості розвитку та зв'язків української літератури в загальноєвропейському та світовому контексті. Водночас низка питань потребує уточнення й подальшого дослідження. Окрім того, необхідно охарактеризувати комунікативну функцію літератури у процесі становлення спільного комунікаційного простору; цю проблему учасниками проєкту до цього проаналізовано лише фрагментарно.

Передбачається встановити, зокрема, особливості й закономірності виникнення і становлення принципів функціонування цієї системи в сучасних соціокультурних умовах та можливість інтегруватися у світовий літературний процес.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Біличенко О. Л. Особливості української художньої літератури в культурі сучасного інформаційного суспільства. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. Вип. 15. Одеса, 2015. С. 4 –6.

2. Біличенко О. Л. Інтеграційний погляд на місце художньої літератури в комунікаційній еволюції культури. Соціальні комунікації: теорія і практика: наук. журн. Київ, 2016. Т. 2. С. 23 – 28.

3. Біличенко О. Л. Соціокультурні фактори розвитку художньої літератури XXI століття. Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології: збірник наукових праць. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2017. Вип. 5. С. 168 – 176.

4. Нестелеєв М. А. Концепти грати / грати у творчій долі В.Стуса. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. Вип. 41. С. 162–164.

5. Лисенко Н. В. Письменники-модерністи МУРу (І. Костецький та В. Домонтович) у рецепціях літературознавців України і діаспори. Науковий журнал «Молодий вчений». Херсон: ТОВ «Видавничий дім «Гельветика». № 4 (19). Квітень, 2015 р. С. 135-139.

6. Тищенко О. О. Чинники сюрреалістичної техніки письма. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство): збірник наукових праць. № 1(17), травень 2016. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016. С. 259-273

ПОПУЛЯРНІСТЬ ЖАНРУ ТРИЛЕРУ В МОЛОДІЖНОМУ КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Масова література орієнтується на потреби читача, «встановлює певний канон і розширює його межі в контексті нових жанрових форм» [2, с. 134]. Так, популярність психологічного трилера серед читачів закономірно привертає увагу науковців не лише до вивчення проблем цього жанру, а й до з'ясування особливостей впливу такої літератури на читацьку аудиторію.

Прийнято вважати, що трилер належить до жанру белетристики (тобто, подібним книгам притаманна легка мова оповідання), тому ми так часто стикаємося з екранізаціями бестселерів: легко перенести книжкові події в реальні, сюжет напружений та цікавий для глядачів. Але в розумінні терміну «трилер» (від англ. thrill – «трепет», «thriller» – такий, що викликає трепетання, психічну напруженість) немає однозначності. У нашому дослідженні ми дотримуємося думки, що трилер може трактуватися як жанр, який має жанрові різновиди. «Трилер – особливий жанр літератури й кіно, у якому специфічні засоби мають викликати в глядачів або читачів тривожне очікування, тривогу, страх» [4, с. 97]. Зазвичай сюжет трилера передбачає вчинення злочину, а завдання головного героя – розкрити таємницю та знайти злочинців. У багатьох дослідженнях відзначено, що основоположним для трилера є «саспенс» (від англ. suspense – напруженість) – художній прийом, призначений для створення й нагнітання в реципієнта (читача / глядача / слухача) тривожності, щомиттєвого очікування ним чогось жахливого, напруженості через невизначеність долі героя: загине він чи врятується. Цілком очевидно, чому трилер виявився найбільш продуктивним і зручним саме для кіно, адже засоби цього мистецтва давали змогу створити

саспенс, наприклад, через тривожну музику, миттєво викликати у глядача шок / жах через раптову зміну плану зйомки, появу неочікуваних учасників чи несподіваний звук.

У літературі створення напруги відбувається за допомогою словесного моделювання та підбору лексики, що найчастіше впливає на асоціативний ряд читача, викликаючи в нього негативні емоції, пов'язані з досвідом, який людина отримала особисто або за допомогою спостереження за світом навкруги. Також, наприклад, цікавість пізнати вбивцю в історії – це те, що викликає напругу й, отже, багато хвилювань. Засоби створення напруги у кожного автора можуть бути своїми, що й формує індивідуально-авторську манеру в роботі з жанром трилера. Трилери характеризуються й визначаються настроями. Вони завжди викликають у глядачів загострені почуття: напругу, хвилювання, сюрприз, очікування й тривожність. Але те, що дає спільність різноманітним трилерам, – це напруженість емоцій, які вони створюють, особливо емоційне побоювання та збудження, хвилювання та задишка.

Деякі літературознавці вважають, що трилер є близьким до фантастичного жанру. Інші дослідники знаходять спільні риси між трилерами й жахами. Адже багато людей, читаючи подібні літературні твори, отримують масу гострих відчуттів і хвилювань. Жахи – літературний жанр, який передбачає багато хвилювань, перш ніж читачів вразить страх. З іншого боку, трилеру не варто користуватися допомогою жахів, щоб генерувати трепет у свідомості аудиторії. Жахи передбачають навмисну спробу налякати аудиторію, використовуючи злу силу чи надприродне. У трилері це досягається за рахунок напруженості в сюжеті.

Серед сучасних українських авторів, які пишуть у жанрі трилера, можна виокремити М. Кідрука, О. Михеда, А. Кокотюху, І. Баковецьку-Рачковську, В. Гранецьку, О. Завару та П. Кулакову. Усі вони лише формують особистий стиль на ниві трилера, проте цікавість читачів

зумовлює й увагу до цього жанру критиків. Український трилер за своїми функціями в сенсі впливу на людину виступає й оповіддю, і пригодою, і казкою, і розслідуванням. Але, певно, найважливішою функцією сучасного трилера для українського читача є саме розважальна. Завдяки тематичному та сюжетному різноманіттю трилером можуть захоплюватися люди абсолютно різного віку, професій та вподобань. Кожен читач знайде в трилері те, що цікаве саме йому, що задовольняє саме його психічні та інтелектуальні забаганки.

Відомо, що автор свідомо чи підсвідомо орієнтує свій твір на певного читача. Тому вивчення інтересів читацької аудиторії ми вважаємо важливим у ракурсі співвідношення особливостей жанру та очікувань реципієнта. Переглянувши статистику щодо читання молоді, можемо побачити, що найбільше читають детективи та історичні романи, трилери перебувають у списку вподобань на 5 місці.

Через соціальні опитування, аналіз літературних форумів та інтерв'ю з письменниками можна скласти більш об'єктивний образ читача трилеру. Так, опитування серед студентів дали можливість зробити висновки про прихильність молоді до цього жанру. Наведемо деякі відгуки: *«Мені подобаються маніпуляції з часом. Як воронка, сюжет затягує та не дає відірватися від прочитання, кінцівка завжди вражає, легка мова оповідання. Але трилер потрібно чути серцем, інакше можна отримати тільки негативні емоції»* [3]. *«Люди прагнуть полоскотати нерви, такий жанр дуже сильно вхоплює. Це все нереальне. Звісно, страшніше читати реальні історичні факти, а це такий фікшен, який тебе поглинає і ти забуваєш про свої негаразди чи певні думки і читаєш»* [1].

Висновки науковців також фактично можна звести до 5 причин популярності трилеру: 1) Від трилерів не відірватись; 2) Трилери не такі страшні, як жахи; 3) Трилери різноманітні; 4) Трилери борються зі стресом; 5) Трилери підвищують стресостійкість.

Порівнявши ці думки з соціологічними дослідженнями, можна зробити висновок, що саме синтетичність і різногранність цього жанру значно розширюють читацьку аудиторію.

Таким чином, можемо вважати, що український сучасний трилер як жанр є композиційно та фабульно різноманітним, що пов'язано з бажанням сучасних авторів іти в ногу з часом та відповідати бажанням й інтересам вибагливих читачів. Залежно від того, ким є головний герой твору, у якому часі, столітті та країні він проживає, яким є його оточення та проблема, що трапилась із ним, створюється множинність фабульних шаблонів. Це допомагає автору влучно та вільно обирати шляхи впливу на читача та за допомогою цього втілювати основну функцію трилера – нести емоційну напругу та змінювати психологічний стан особи під час читання нею твору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Інтерв'ю з П. Кулаковою. Спеціально для програми «Кома»
URL: <https://youtu.be/cmvtbqtcGPG>
2. Костецька Л. О. Жанр трилера в творчості М. Кідрука. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені ВО Сухомлинського. Серія: Філологічні науки*. 2015. № 2. С. 133 – 137.
3. Матеріали опитування з власного архіву (опитування студентів 1 курсу Слов'янського фахового коледжу НАУ)
4. Лілік О. О. Модифікації жанру трилера у творчості Макса Кідрука: матеріали і рекомендації до вивчення студентами-філологами. Мільйон історій: поетика пригод у літературі та медіа: збірник наукових матеріалів конференції. Бердянськ: БДПУ. 2016. 190 с.

РОМАН Є. ЗАМЯТІНА «МИ» ЯК АНТИУТОПІЯ

Антиутопія, як відомо, з'явилася тоді, коли держава і суспільство виявили свої негативні риси, стали небезпечними для людини, не сприяли прогресу. Це критичне зображення негуманістичної державної системи. В антиутопії автори завжди висловлювали протест проти насильства, абсурдного соціального устрою, безправного становища людини. Автори антиутопій, посилаючись на аналіз реальних суспільних процесів, за допомогою фантастики намагалися передбачити небезпечні наслідки існуючого порядку або утопічних ілюзій. Отже, антиутопічний роман – це роман, у якому розкрито абсурдність і безглуздість нового порядку. Однак, на відміну від гострої критики соціальної дійсності, антагоністичне суспільство антиутопій за своєю сутністю практично стало сатирою на демократичні й гуманістичні ідеали, воно покликане морально справдити історичний соціальний устрій, який виливається в пряму або в додаткову аналогію антагоністичного суспільства.

Класичну антиутопію характеризують:

- абстрактність;
- художні моделі ідеального суспільства;
- настанова на результат соціального розвитку;
- принцип просторово-часової символічності;
- підвищена емоційність стилю.

Світ майбутнього в антиутопії є гіршим за той, який критикують, справжній. Антиутопія демонструє картину трагічної реальності, апокаліптичного буття; якщо утопія являє собою позитивну модель соціальної системи, то антиутопія заперечує і дійсний, і можливі варіанти майбутнього. В антиутопії втілено протест проти насильства, абсурдного існуючого устрою, безправного становища особистості. Автори

антиутопій, спираючись на аналіз реальних суспільних процесів, за допомогою фантастики намагалися передбачити розвиток їх у майбутньому, попередивши тим самим про небезпечні наслідки існуючого порядку.

Ознаки антиутопії:

- Змалювання певного суспільства або держави, їхньої політичної структури.
- Зображення дії в далекому майбутньому (передбачене майбутнє).
- Розкриття світу «ізсередини», через бачення його окремими мешканцями, які на собі відчувають недоліки цього світу.
- Викриття негативних явищ у житті суспільства, класової моралі, нівелювання особистості.
- Розповідь від імені героїв у формі щоденника, нотаток.
- Відсутність опису домашнього житла й родини як місця, де панують свої принципи та духовна атмосфера.
- Притаманність мешканцям антиутопічних міст рис раціоналізму й запрограмованості.

Отже, антиутопія – це завжди реакція на соціальні перетворення та полеміка з уже існуючими утопіями. Антиутопії називають соціальними передбаченнями, тому що автори описують соціальні відносини, які ще не сформувалися, вгадуючи події дуже точно.

Але Є. Замятін, володіючи, як і його герой, інженерним мисленням, нічого не вигадував. Він ґрунтувався не так на раціоналістичних утопіях нового часу (Т. Мора), як на існуючих і дуже популярних у ХХ ст. соціалістичних утопіях пролеткультівців, зокрема О.Богданова та О.Гастева, які вважали, що все життя та мислення пролетаріату мають бути машинізовані. О.Гастев пропонував навіть привласнити людям номери чи літери, щоб унеможливити індивідуальне мислення.

Ідея глобального перетворення світу та знищення людської душі та любові, здатних завадити утопії, теж народилася в ідеологів пролеткульту. Пародії Є.Замятіна піддані ідеї пролеткультівців про безмежні можливості науки, про підкорення всесвіту та підпорядкування її ідеям соціалізму та комунізму.

Євген Замятін ґрунтувався не лише на ідеях пролеткульту. Будинки зі скла та бетону нагадують описані у романі «Що робити?» М.Чернишевського, а також міста майбутнього, вигадані футуристами (В. Хлебніковим, А. Крученим). Єдина Держава неодноразово виникала в урбаністичних утопіях. А образ технічно досконалої машини («Інтеграла») описано у творах сучасників (А. Платонова, В. Маяковського).

У СРСР роман Є. Замятіна був підданий різкій критиці. Його назвали злим памфлетом. Сам письменник до кінця життя залишався вірним ідеям соціалізму, та його роман – логічне доведення цих ідей до абсурду.

Роман «Ми» був написаний у 1920 р. У 1921 р. Замятін відправив рукопис до Берліна у видавництво Гржебіна, з яким був пов'язаний договірними відносинами. У 1923 р. видавництво переслало копію для перекладу англійською. Вперше роман був опублікований у Нью-Йорку у 1924 р. англійською мовою. Можливо, саме тому він вплинув на англійські антиутопії О.Хакслі та Дж.Оруелла.

Російською мовою роман був опублікований тільки у 1952 р. в Нью-Йорку у видавництві ім. Чехова. На батьківщині роман «Ми» надрукований у 1988 р. у № 3–4 журналу «Прапор».

Роман належить до жанру соціальної антиутопії. З нього почався розквіт антиутопій ХХ ст., що описують життя людини в тоталітарній державі. Незважаючи на фантастичний сюжет, роман має всі ознаки реалізму. Це соціальна критика наявних ідей та суспільних змін.

Антиутопія «Ми» порушує низку проблем, які неминуче загрожують людству: втрата індивідуальності, духовності, знеособлення, загальна

універсалізація. Сенс назви роману є яскравим сигнальним стилістичним прийомом: немає характерів, емоцій, є загальне, порожнє, безлике «ми». Йдеться про життя людини в умовах тоталітарного суспільства: образ всевидячого Благодійника викликає страх. Через 1000 років з моменту останньої революції на Землі залишилося лише 2 відсотки населення: це ті, хто вижив після війни між містом і селом. Символічно, що їх відокремлює Велика стіна (дуже прозора паралель із ситуацією у СРСР під час правління Сталіна) від іншого – дикого, небезпечного світу.

Зображення Єдиної держави – точна копія політики тоталітаризму, яка прагнула контролювати всі сфери життя людей, навіть сім'ю. У своїй жорсткій іскрометній сатирі Є.Замятін дійшов до грані, придумавши відсутність кохання, рожеві квитки як регламентоване право людини на інтимну близькість з іншою людиною.

Таким чином, Єдина держава знищує будь-яку прихильність, сімейність, ревності та інші «згубні» прояви минулого. Одноманітні квартири, скляні стіни, уніформа, прогулянки строем – жахлива алегорія, яка така близька до дійсності, завуальованої під щасливе життя.

Дія роману починається навесні. Тон записів інженера задоволений і захоплений: він бачить свій світ ідеальним, ніщо не затьмарює його сприйняття реальності. Події роману закінчуються восени, у час суму, туги і згасання всього живого.

Твір написано від першої особи у формі щоденникових записів головного героя (інженера – номера Д-503). 40 щоденникових записів, які стають дивовижною історією із сумним фіналом, – ось структура та основа композиції.

Ідеологія, історія та «мудра політика» Благодійника – ось те, що становить більшу частину твору. Логічні висновки головного героя, його життя, що стрімко змінюється, – те, що подається крізь призму прийнятих у суспільстві майбутнього норм, стає змістом щоденникових записів.

Спочатку вони були написані, щоб збільшити ідеальну реальність Єдиної держави, але у Д-503 починає з'являтися душа. Це вважається захворюванням, яке піддається лікуванню в ідеальному світі майбутнього.

Антиутопія – завжди відповідь на утопію, у нашому випадку на щасливе майбутнє, яке обіцяло людям новий політичний устрій. Слід зазначити, що роман «Ми» вплинув на творчість низки зарубіжних письменників. Відіграло роль те, що він був опублікований англійською за кордоном. Твір у смисловому та художньому плані масштабний, грандіозний і надзвичайно оригінальний.

Квятковська В. В.

ВЕСІЛЬНІ ТРАДИЦІЇ ТА ЗВИЧАЇ У ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ХІХ СТОЛІТТЯ

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Лисенко Н. В.

Знання народних подій, які протягом століть формували сутність українського культурного життя, дає всебічне уявлення про традиційну народну культуру.

Серед мистецького багатства українського народу важливе місце в народній творчості посідає фольклор. Народні звичаї, обряди та традиції святкування, які є невід'ємною частиною повсякденного життя, мали велике значення для формування національної самосвідомості українців. Українські звичаї пов'язані з традиційним світоглядом, що склався протягом століть і зберіг риси дохристиянських вірувань. Звичаї та традиції українців на весіллях характеризуються неймовірною різноманітністю залежно від регіону, оригінальністю та неповторністю.

Українське весілля формувалося з давніх часів. Традиційне українське весілля поділяється на три цикли: передшлюбний, власне

шлюбний та післяшлюбний. У різних етнографічних регіонах України були свої обряди та звичаї.

Весілля – одне з таких свят. Очевидно, про нього мріє кожна дівчина і більшість чоловіків. Найголовніша особливість весілля – це різноманітність, що робить свято справжньою народною драмою.

Весільна тематика здавна привертала увагу вчених, письменників і художників. Вона нерозривно пов'язана з життям простих людей. Весільна тема була справді нескінченною для всіх письменників, котрі в усі періоди історії української літератури та в XIX столітті використовували тему весілля як джерело своєї творчості.

Українські майстри слова завжди звертали увагу на образ жінки у своїх творах. Одним із таких авторів є І. Котляревський. П'єси І. Котляревського називають дорогоцінними перлинами української літератури. Літературознавці стверджують, що мотивом для написання п'єси Котляревського стала невдала п'єса Олександра Шаховського «Козацький поет». Джерело для написання «Наталки Полтавки» – життя українського суспільства.

Повість «Маруся» Г. Квітки-Основ'яненка – це ідеалістична історія кохання простих людей, які подолали труднощі. У повісті «Маруся» йдеться про історію кохання та смерті, але ритуали, які митець детально пояснює, – це залицяння, шлюб та похоронні обряди.

Григорій Квітка-Основ'яненко зумів правдиво й реалістично відтворити життя, традиції та звичаї людей, демонструючи, що вони можуть мати глибокі й сильні емоції.

П'єса «Назар Стодоля» – один із найцікавіших драматичних творів Тараса Шевченка. Письменник показав особливий акцент, який був зроблений на обрядах сватання, що демонстрували різноманітні обряди та звичаї тогочасних українців. Тарас Шевченко зробив усе можливе, щоб підкреслити колорит тогочасного залицяння в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Борисенко В. К. Весільні звичаї та обряди на Україні. Історико-етнографічне дослідження. Київ: Наукова думка, 1988. 192 с.
- 2.Здоровега Н. Нариси народної весільної обрядовості в Україні. Київ: Наук, думка, 1974. 159 с.
- 3.Історія української літератури ХІХ століття: У 2 кн. Кн. 1.: підручник. За ред. акад. М. Г. Жулинського. Київ: Либідь, 2005. 656 с.

Моргун І. А., Тендітна Н. М.

ВАРІАНТИ ВИСВІТЛЕННЯ ЗНАЧЕННЯ І РОЛІ СОЛІ В ХУДОЖНЬОМУ ВТІЛЕННІ

Дієтологи називають сіль «сучасним ворогом». Досить часто ми читаємо про шкідливий вплив надлишку солі в організмі, а тому навіть дехто зважується на цілковиту відмову від неї. Але... Якщо переглянемо казки, у яких ідеться про сіль, то побачимо, що наші предки дотримувалися зовсім іншої думки.

Так, назва болгарської казки «Найдорожче – це сіль» говорить сама за себе. Коли цар запитав у своїх трьох доньок, як котра з них його любить, то найменша відповіла: *«Я, тату, люблю тебе, як сіль!»*. За такі слова цар розгнівався й прогнав доньку з палацу. Та згодом, скуштувавши страви без солі, він все ж таки зрозумів, що *«... не можна жити без солі на світі. Як немає солі, немає і життя...»*.

Казка Божени Немцовой «Сіль дорожча за золото» теж має подібний сюжет. Ображений відповіддю Марушки, що вона любить його *«тільки як звичайнісіньку сіль»*, батько закричав: *«Тільки тоді, коли настане час, що сіль і справді буде дорожча за золото й самоцвіти, тільки тоді ти можеш вернутися до мене!»*. Та лише тоді, коли в королівстві зникла сіль, король зрозумів, який це величезний скарб. Бо *«Нещастя впало на все*

королівство. Люди ходили як сновиди, кожен відчував, що підупадає на силі. Король і його доньки теж занедужали. Худоба теж страждала без солі. Корови й вівці майже перестали доїтися».

У кубинській казці «Принцеса, що любила свого батька, більше, ніж сіль», король, скуштувавши несолоного супу, зауважив, що його донька мала рацію, коли говорила, що любить його більше, ніж сіль.

У словацькій казці король також розсердився на подарунок доньки, адже сіль коштує значно дешевше, ніж золото чи смарагди. Підземний король, розлючений вчинком батька, насилає на його країну страшне прокляття – вся сіль на землях королівства перетворюється на золото. Спочатку всі радіють та тішуються з цього, проте з часом вони розуміють справжню її цінність.

Грецька казка «Сіль» повіствує про царя, який загадав, що котра донька принесе на його день народження таку річ, без якої не можна обійтися, то та згодом і посяде трон. Та найменша донька, яка принесла йому сіль, викликала у батька найбільше обурення й він вигнав її з дому. Згодом царівну, яка стала кращою куховаркою на всю країну, запрошують готувати страви на весілля до старшої сестри. Та коли вона приготувала виключно для батька страву без солі, він зрозумів свою помилку: *«Донечко моя! – заплакав цар. – Люба моя донечко! Не ображайся на старого батька. Я був не правий».*

Подібні події розгортаються і в українській народній казці Чернігівщини «Сіль». *«Хіба це їжа?!»* – вигукнув цар, скуштувавши без солі свою улюблену страву й одночасно зрозумівши, що поквапився з ви роком стосовно доньки.

Вага солі підкреслюється і в російській казці «Сіль». Син купця «знайомить» царя однієї з невідомих країн, до якої випадково потрапив під час буревію на морі, з цією приправою: *«Цар скуштував, і воно йому так смачно здалося, як ніколи раніше; подали іншу страву – це ще більше*

сподобалося». Згодом вигідно продає сіль, стає заможною людиною й доводить батькові та братам свою значущість та кмітливість.

У грузинській казці «Троє братів і безбородий шахрай» розповідається про те, як брати по черзі намагалися обміняти перли на сіль. Адже жодна коштовність нічого не варта, коли в домі немає солі.

У казці О. Павленка «Пуд солі» обігрується приказка про те, що щоб пізнати людину, потрібно з нею разом з'їсти пуд солі. Події відбуваються за часів козаччини й щоб врятуватися з полону, двоє козаків погоджуються виконати умову султана про звільнення: *«Хто з вас пів пуда солі за день з'їсть – тому волю подарую».*

Цінували люди цю харчову приправу й у пізніші часи. Варто пригадати повість Г. Тютюнника «Климко», сюжет якої фактично побудований на подорожі хлопчика довжиною майже двісті кілометрів під час війни за сіллю. Про її вагому ціну в ту пору автор зазначає так: *«На маленькому базарному майдані щоденно, з ранку до вечора, стояли мовчазні люди, тримаючи в руках усе, що було в них найновіше... Та найчастіше в натовпі було чути: «Солі... Солі ні в кого немає? Віддаю за склянку солі...».*

Про важливість солі в житті йдеться і в багатьох прислів'ях та приказках: *«Без солі – що без волі: життя не проживеш»; «Без солі і хліба немає обіда»; «Дай Боже хліба-солі і всього доволі»; «Без солі, без хліба худа бесіда»; «Нема долі без солі»; «Несолене їсти, що з немилим цілуватись»; «Без солі і стіл кривий»; «Без солі, без хліба за стіл не сідають»; «Думай не думай, а краще хліба-солі не придумаєш»; «І стара кобила до солі лакома».*

Але водночас говориться і про помірне її вживання: *«Добра сіль, а перекласти – рот верне»; «Ліпше недосолити, ніж пересолити»; «Недосол на столі, а пересіл на спині»; «Кожному досолив, а тепер сам поїдає».*

Також за допомогою солі розкривається:

– соціальний статус: *«Сльозами хліб солять»* (говорили про дуже бідну родину); *«Батько мій жив не рівно: хліб є – так солі немає, сіль є – так хліба немає, а я добрий молодець, живу рівно: ні хліба, ні солі».*

– стосунки між людьми: *«Додав йому солі до оселедця»; Не соли нічиєї рани, то й твоєї не будуть»; «Коли два кухарі, суп або пересолений або зовсім без солі»;*

– риси характеру: *«В людях чваниться, а вдома солі немає»; «Жінка без сором'язливості, що їжа без солі»; «Лінь і бориц без солі сьорбає».*

Зустрічаємо і вживання фразеологізмів, пов'язаних із словом «сіль», які дотепно використовують у своїх творах українські письменники:

– *«Що він зможе зробити? На хвіст, значить, солі насипати?..»* (М. Стельмах).

– *«По від'їзді Тасі Раїса умовилася столуватися у старій матушки. Щодня утрюх вони ділили хліб-сіль»* (М. Коцюбинський).

– *«Треба їх (байки) не тільки гаразденько вигладити, а деякі зовсім переробити, розмову в їх розширити, солі та перцю додати»* (П. Мирний).

– *«Робота у мене часами... йшла не шпарко, бо такі були справи, що було «не до солі»* (Л. Українка).

– *«–Здається, Сомко, налаяв Іванця свинею чи що?– Не свинею, а собакою..– Га-га-га!– засміявся Черевань. – Одважив солі добре»* (П. Куліш).

– *«Буду наново малювати. А для цього, мабуть, доведеться пожити в селі та з'їсти пуд солі, та зробити чимало етюдів»* (І. Цюпа).

– *«Мусила, значить, його дружина перебиватися з хліба на сіль та жити в неможливих злиднях»* (М. Хвильовий).

– *«Не сунь носа, куди не треба!.. А то пропадеши, як сіль у воді»* (І. Чендей).

Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції

– «Щоб ти окаменіла, як Лотова жінка, за такі речі! – крикнув з досади Шрам...– Сіль тобі на язик, печина в зуби! – оддала потиху Ковалиха, бо була трохи п'яненко» (П. Куліш).

– «Еге, десь Гафійка забарилась на музиках. Хай погуляє дитина. Тільки їй волі, поки в мамі та в тата. Та й те людям, мов сіль в оці» (М. Коцюбинський).

– «От лихо. Старий заледве оклигав після втрати доньки, а ти йому сиплеш солі на рану» (Ю. Яновський).

– «Козацтво гукало... – Не подаруємо ляхам кривди! – Москаль обсаджує нас фортецями, – кричав Явтух, наче той, що зістарився у січовиках.– Поки заселимо своїми хуторами паланки, поки виростуть на тих хуторах молоді козаки, – москаль проковтне нас без солі! – Потерпимо трохи!– кричали й старі» (М. Лазорський).

– «Весь вільний час ви мрієте над водою про такенну-о щуку або сиплете зайцям солі на хвіст» (П. Козланяюк).

– «Сіль тобі в очі», – тричі повторював у думках, бо хоч і був учителем, але селянські забобони не відлетіли від нього» (М. Стельмах).

– «Отже я й подумала: піду-таки» Чого ж їм уже так цуратися? Колись же таки, за чоловіків, хліб-сіль водили» (О. Пчілка).

Отже, як бачимо, сіль відіграла й продовжує відігравати вагому роль в житті людини, про що засвідчують численні як фольклорні, так і літературні твори.

Сергеєва В. В., Тендітна Н. М.

МАЛОВІДОМІ ФАКТИ ПРО ЗАГАЛЬНОВІДОМУ КАЗКУ

«ПОПЕЛЮШКА»

Будь-яка казка сама по собі настільки багата та різноманітна, що розглядаючи її з різних поглядів, можна постійно знаходити нові та цікаві

теми для дослідження. Вивчення казкових сюжетів є захоплювальним заняттям і одночасно одним із напрямів у порівняльному літературознавстві. Зокрема казка «Попелюшка» є однією з найвідоміших казок у світі, яка привертає увагу багатьох дослідників.

Сюжет про Попелюшку є одним із найпопулярніших у світовій літературі. Сучасні дослідники відзначають близько семисот його модифікацій [3, с. 24].

Найдавніша варіація казки про Попелюшку була знайдена у Стародавньому Єгипті – це була казка про неймовірну повію, у якої орел вкрав сандалію, коли вона купалася в річці. Орел приніс сандалію фараонові. Сандалія була настільки маленька, що фараон оголосив негайно розшук. Після того, як знайшли Фодоріс (Попелюшку), фараон на ній одразу одружився.

За іншою версією, єгипетська Попелюшка (Фодоріс) була високооплачуваною «дівчиною на виклик». Коли було свято Мемфісу, то її не пустили, залишивши на чергуванні. Бог Гор, який перетілівся в орла чи сокола, забрав її черевичок, коли вона мила свої ніжки на березі Нілу. Потім цей черевичок потрапив до двору фараона Яхмоса I (керував Єгиптом у 1550-1525 роках до нашої ери). Фараону дуже сподобався цей черевичок і він, знайшовши Фодоріс, відразу одружився з нею. У деяких версіях сандалі були з золота.

У корейській народній казці в образі Попелюшки представлена чотирнадцятирічна дівчина Кхонхі. Нещасна пасербиця за наказом мачухи перебирала рис і просо, розпушувала дерев'яною сапою кам'янисте поле, проливаючи багато гірких сліз. Життя дівчини суттєво змінилося, коли перед нею з'явилася небожителька. Вона допомогла їй зі всіма справами і відправила на чиесь весілля. Коли Кхонхі перестрибувала через струмочок, то впустила у воду котсин (черевичок із тканини, розшитий візерунками), який знайшов камса – начальник провінції. Він

оголосив, що хоче одружитися з нею та наказав негайно знайти власницю черевичка.

Уперше на Сході китайська казка про Попелюшку з'являється в IX ст. н. е., саме тоді її вніс до своєї збірки «Всякий різносол з Ю-Яна» китайський літератор Дуань Ченьші. У Європі казка про Попелюшку з'являється значно пізніше, у сформованому вигляді вона публікується двома авторами в XVII ст.: італійцем Дж. Базілі («Кішка-Попелюшка», 1634) та французом Ш. Перро («Попелюшка», 1697). У дев'ятнадцятому столітті свою обробку фольклорного матеріалу пропонують німецькі казкарі – брати Грімм.

У російському перекладі прижилося ім'я Золушка, бо дівчина спала на коробі з золою. І. Тургенєв назвав героїню Замарашкою, перекладаючи казку в 1866 році. У Європі її справжнім ім'ям вважається Марія, воно християнське, до того ж сирота має хрещену матір. А в сучасних фільмах найчастіше звучить як Елла, співзвучне із Сіндереллою.

Зустрічаємо у казках ще й такі імена героїні: Пепелушка, Сандрільйон, Копчушок, Ашенпуттель, Ченерентола, The Cinder Maid, Ререлґа, Папялушка. А в казці італійського поета і казкаря Джамбатисто Базиле героїню звать Зезолла (1636 р.).

Незважаючи на те, що сюжети всіх казок про Попелюшку є досить схожими, є деякі особливості, на які й досі звертають увагу дослідники. Основну суперечку становить взуття героїні. Адже черевички Попелюшки відіграють важливу роль у казці, бо саме завдяки ним головна героїня знаходить своє кохання. Ш. Перро у своїй казці зображує черевички кришталевими, але є й інші варіації взуття головної героїні.

Відомий французький антрополог Поль Деларю, вивчивши версії «Попелюшки» у казках різних народів, виявив такі варіанти: просто черевички, без уточнення – 24; сандалі – 1; скляні черевички – 5; золоті черевички – 1; кришталеві черевички – 1 [4].

А в казці італійського поета і казкаря Джамбатисто Базиле знаходимо таке трактування: слуга повернувся до господаря зі знайденим предметом у руках... Що це було? Шовковий шльопанець? Золотий чобіток? Кришталевий черевичок? Зовсім ні! Це була піанелла – схожа на ходулю калоша з підошвою з пробки, саме такі носили жінки Неаполя часів Ренесансу! Ці калоші на високій платформі оберігали довгі жіночі сукні від бруду та пилу. Висота платформи зазвичай сягала 6-18 дюймів.

Але саме кришталеві черевички стали предметом суперечок між літературознавцями, бо в деяких французьких виданнях слово *vaig* – «хутро для облямівки» було помилково замінено словом *verre* – «скло». У XV і XVI століттях добувати хутро було не так легко і тому здійснювалися далекі подорожі до північних країн. Через те хутро коштувало дуже дорого. Літературознавці дійшли висновку, що письменники просто помилилися при перекладі тексту, тому що неможливо собі уявити черевички з того ж матеріалу, що і графін. Але були і такі, хто не погоджувався з цією думкою.

Французький письменник Еміль Дешанель мав думку, що образ кришталевих тувфельок був створений автором не випадково, а для посилення чарівності казки. А Клод Метра вказував на те, що скло має символічне значення. На його думку, автор обрав скло зовсім не випадково. Тут є щось подібне до ідеї світлоносної прозорості, яка є протилежністю брудної особи на початку казки. Водночас скло створюється вогнем, це природна речовина, яка повністю перетворюється завдяки попелу... і якоюсь мірою це скло може бути символом того, що людська істота може, як сам Бог, створювати світ, який є одночасно світом світла і прозорості [2, с. 39].

Різняться думки літературознавців і щодо того, з якої саме ніжки Попелюшка загубила свій черевичок. У казці Євгена Шварца читаємо: *«І кришталевий черевичок зісковзує з правої її ноги. У неї немає часу підняти*

черевичок. На бігу знімає вона лівий і в одних панчохах вислизає на танок». У братів Грімм: « ... коли Попелюшка тікала, лівий черевичок прилип до східців. Королевич узяв його в руки – а черевичок маленький, гарно зроблений і весь зі щирого золота». Шарль Перо описує цю ситуацію так: «На сходах Попелюшка загубила один із своїх кришталевих черевичків, і принц шанобливо підібрав його». А Джамбатиста Базіле «І помчала карета так швидко по нерівній дорозі та камінню, що з ніжки дівчини злетів черевичок».

Цікавий факт, але до вісімнадцятого століття взуття робили однаковим на обидві ноги, а правими та лівими туфлі ставали після тривалого використання. А через те, що черевички були новими і розрізати їх ніяк не могли, побутує думка, що Попелюшка загубила саме лівий черевичок, бо в людини ліва нога завжди менша від правої. Отже, якщо вона не була лівшою, то черевичок на її правій нозі тримався набагато міцніше, ніж на лівій.

Підборів, імовірно, у Попелюшки теж не було. На той час підбори носили тільки чоловіки, але не всі, а тільки кавалеристи. Без них неможливо впертись у стремена і міцно посунути списом суперника. Жінки починають носити підбори значно пізніше.

Учені також зосередили свою увагу на тому, що художники зображають кришталеве взуття Попелюшки з високими та тонкими підборами. Харінда Самаратунга впевнений, що кришталеві черевички не витримали б ваги героїні, тому вирішив з'ясувати, з якого матеріалу насправді було взуття Попелюшки. На його думку, вага Попелюшки була не більше п'ятдесяти п'яти кілограмів, розмір взуття у неї був четвертий за британськими мірками, тридцять сьомий – за європейськими. Харінда Самаратунга оцінив усі фізичні властивості кришталевого взуття і з'ясував, який був тиск на взуття під час руху й у стані спокою.

При ходьбі на такі туфлі діяв би тиск силою двадцять вісім із половиною кілопаскаль, а кришталь здатний витримати максимальне навантаження в триста тридцять мегапаскаль. Якщо б дівчина лише стояла, висота підборів, які б витримали Попелюшку у цей момент, могла становити від 3,44 см до 13,8 сантиметрів. За сюжетом казки героїня тікає з балу, такого інтенсивного бігу взуття навряд чи б витримало. Тож, враховуючи це, вчений зробив висновок, що максимальна висота підборів Попелюшки могла становити лише 1,15 см [1].

Велика увага надається черевичкам Попелюшки не випадково. Існує думка, що в основі казки лежить міф про взуття, тісно пов'язаний із священними обрядами продовження роду. У стародавні часи взуття у весільних обрядах як символ означало заручини або саме весілля. Поділ пари взуття міг віщувати як розлуку для закоханих, так і бути пов'язаним із пошуком нареченого.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Британські вчені з'ясували висоту підборів черевичків Попелюшки. URL: <https://starylev.com.ua/news/brytanski-vcheni-zyasuvaly-vysotu-pidboriv-cherevychkiv-popelyushky> (дата звернення: 15 квітня 2022 року).
2. Bortoluzzi, M. [Perraul sur les traces de Ma Mère l'Oye](#). 1977. С. 39.
3. Delarue, P. À propos de la pantoufle de Cendrillon, Bulletin de la Société française de mythologie. 1951. Janvier-mars (№ 5). С. 24 .
4. Singh, V. Cinderella's slippers: the dichotomy of fur and glass – and – Performance art and the re-odorization of modern consciousness. 2008

«ЧАРІВНІ» ЗАКЛИНАННЯ У ТВОРАХ ДЛЯ ДИТЯЧОГО ЧИТАННЯ

Література для дітей приваблює читачів насамперед неймовірними пригодами, подорожами, зустрічами та перетвореннями. Хто з нас у дитинстві не мріяв стати володарем чарівної палички чи знати слова, за допомогою яких можна чаклувати?

Мета нашої публікації – зібрати найбільш популярні заклинання з творів для дитячого читання та проаналізувати їхню структуру та специфіку використання.

Як не дивно, але чарівні заклинання використовують з різною метою.

Героїня твору С. Дерманського «Чудове Чудовисько в країні жаховиськ» заклинання використовує для приборкання сил природи: *«Вихрись, завихряйся, вези – не брикайся!.. Вихрись, завихряйся, вези – не брикайся!.. – раз по раз вигукувала Соня, і вітер, радий старатися, ніс їх із Чу десь понад містом...»*.

Галина Малик у повісті-казці «Незвичайні пригоди Алі» магічний «набір слів» використовує з метою як потрапити до незвичної країни, так і повернутися з неї: *«Недо-роби. Недо-пиши! Недо-почни! Недо-лиши! І недо-їж! І недо-ший! І в Недо-ладію мерщій!»*. А щоб вирости пиріжки з капустою, потрібно їх всього лише посадити в ямочку, попередньо обгорнувши папірцем із надписом: *«Капуста! Випускай корінець. Піднімай пагінець. Вилазь із землі. Розкривай листочки мені»*.

Потрапити до оселі Баби-Яги: *«Хатинка, хатинка на курячих ніжках, встань до лісу задом до мене передом»* (казка «Морозко»).

Заколисати, «приспати» пильність: *«Спи око, спи інше!»* (казка «Хаврошечка»).

Дізнатися про неповторність своєї вроди: *«Любе дзеркальце, скажи та мій сумнів розв'яжи: хто на світі наймиліший, найгарніший, найбільіший?»* (Казка О. Пушкіна «Про мертву царівну і сімох богатирів»).

Зберегти життя: *«Ти, хвиля моя, хвиля! Ти грайлива і вільна; Пліщеш ти, куди захочеш, Ти морське каміння точиш, Топиш берег ти землі, Піднімаєш кораблі – Не губи ти нашу душу: Виплесні ти нас на сушу!»* (Казка О. Пушкін «Казка про царя Салтана, про сина його славного і могутнього богатиря князя Гвідона Салтановича і про прекрасну царівну Лебідь»).

Покликати по допомогу: *«Ти котись, каблучко, на весняну лучку, у літнії сіни, в теремок осінній, по зимовому вбранню до новорічного вогню!»* («Дванадцять місяців» С. Маршака).

Різко змінити пору року: *«Не тріщить ви, морози, у дрімучім бору, на сосні, верболозах не гризить ви кору! Годі вам пташенят заморожувать, у барлогах звірят вихолоджувать!»* («Дванадцять місяців» С. Маршака).

Виконати замість себе будь-яку роботу: *«А ну, двоє з скриньки однакових на обличчя...»* (мультфільм «Вовка в тридцятому царстві»).

Змінити зріст: *«Стань переді мною, як миша перед горою, як сніжинка перед хмарою, як сходинка перед кручею, як зірка перед місяцем. Бурум-шурум, шалти-балти. Хто ти? Хто я? Був – я, став – ти»* та *«Абес Хабес Карто Фля-біс»* (С. Лагерлеф «Чудесна мандрівка Нільса з дикими гусьми»).

Зробити підступний вчинок: *«Ені Бені Раба»* (мультфільм «Шиворіт-навиворіт»).

Викликати Летючих Мавп: *«Бамбара, чуфара, лорики, ерики, пікапу, трікапу, скорики, морики. Яв'ється переді мною, Летючі Мавпи!»* (О. Волков «Чарівник Смарагдового міста»).

Перетворитися на істоту чи предмет: *«Абра-швабра-Кадабра»* (мультфільм «Пригоди барона Мюнгаузена»).

Чимало чарівних слів, пов'язано з добуванням їжі: *«Горщик, вари!»*, *«Горщик, не вари!»* (казка Братів Грімм «Горщик каші»); *«Ловись рибка велика і маленька»* (казка «Лисиця і вовк»); *«Котись, яблучко, по блюдечку, котись по срібному, покажи, де полуниці ростуть...»* («Казка про срібне блюдечко і наливне яблучко»). Казка Братів Грімм «Столику, накрійся!»: *«Досить було його розікласти і сказати: «Столику, накрійся!», як він миттю вкрився чистою скатертиною, на ній з'явилися тарілка, ніж, виделка і миски з вареним і печеним, скільки місяця вистачало...»*.

Варто зазначити, що і промовляти заклинання потрібно з різною інтонацією. Так, у казці «Сивко-бурко» герой має свиснути три рази молодецьким посвистом, гукнути богатирським покриком: *«Сивко-бурко, віщий каурко, стань переді мною, як лист перед травою!»*. Голосно закричала й Еллі, викликаючи Летючих Мавп (О. Волков «Чарівник Смарагдового міста»). Нільс також говорить повільно і голосно (С. Лагерлеф «Чудесна мандрівка Нільса з дикими гусьми»). А от у казці О. Толстого «Золотий ключик або пригоди Буратіно» потрібно було пошепки промовити: *«Крекс, Фекс, Пекс»*. Тихо промовляє *«За щучим велінням, за моїм хотінням»* й Омелько з казки «За щучим велінням».

Цікаво також простежити історії появи заклинань у творах, написаних за мотивами інших. Так, у п'єсі-казці Є. Шварца «Снігова королева», створеної на основі відомого твору Х. К. Андерсена з'являється загальновідомий вислів: *«Крібле, Крабла, бумс»*, тоді як у датського письменника такі слова відсутні.

Виявляється також, що вислів *«Трах-Тібідох»*, який асоціюємо з Хоттабичем із повісті-казки Л. Лагіна, наявний у радіовиставі, але відсутній як у книзі, так і у кінофільмі. Хоча у першому виданні книги звучало загадкове «лехододиликраскало». У подальших виданнях твору це слово вже не вживається.

Зміст більшості заклинань видається спонтанним поєднанням букв. Але деякі з них, виявляється, мають своє тлумачення. Так, згадане заклинання Хоттабича збігається з першим рядком іудейського літургійного гімну «Леха доді» на ашкеназькій вимові й означає «*Іди, мій улюблений, назустріч нареченій*». А на сучасному івриті ця фраза звучить: «*Леха доді лікрат калу...*».

Версія тлумачення відомого вислову «*Сезам відкрийся*» пов'язана з рослиною сезамом (кунжутом), який має особливість стручків тріскатися і лопатися, відкриваючи приховане насіння.

Вислів із казки Андерсена: «*Сніп-Снап-Снурре, Пурра-базелюрре!*» присутній в оригіналах двох казок – «Снігова королева» та «Льон». У більшості перекладів вони відсутні. Натомість він лунає з уст казкаря на початку п'єси-казки «Снігова королева» Є. Шварца. Важко уявити, та *Сніп-снуп-снуре* – це назва популярної гри в карти.

Чарівниця з твору О. Волкова «Чарівник Смарагдового міста» читає дивний перелік слів, з яких стає зрозумілим, як Еллі зможе повернутися додому: «*Бамбара, чуфара, скорики, морики, турабо, фурабо, лорики, ерики, пикапу, трикапу, ботало, мотало...*». Та, виявляється, більшість із них мають лексичне значення. Наприклад:

Бамбара – це африканський народ групи мандінго, який проживає в основному на території Республіки Малі.

Чуфара – слово, розповсюджене в акторському середовищі для створення ілюзії промови героя без конкретного тексту.

Лорика – у Давньому Римі, назва обладунку, який захищав торс воїна. Згодом лдорікою стали називати вид християнського гімну, покликаноного захистити вірянина.

Пикапу (Pick-a-boo) – гра в хованки.

Скорики – села в Тернопільській та Харківській областях.

Морики – місто в Нігерії в штаті Замфара.

Також разом із тим, як промовити заклинання, потрібно виконати й певні дії чи рухи. Так, щоб здійснилося бажання, дівчинка Євгенія з твору В. Катаєва, мала відірвати пелюстку з квітки й промовити: *«Лети, лети пелюстка, через захід на схід, через північ, через південь, повертайся, зробивши коло. Лише торкнешся ти землі – бути по-моєму вели».*

Щоб перетворитися на будь-яку істоту, халіф із казки В. Гауфа «Халіф-лелека» мав понюхати чорний порошок із коробочки, промовити слово: «Мутабор». Крім того, як пам'ятаємо, була ще одна умова: *«...горе тому, хто, прийнявши образ птаха або звіра, засміється. Заповітне слово назавжди зникне з його пам'яті ...».*

Хоттабич перед промовлянням висмикує волосинки, як і дід із мультфільму «Ну, постривай!» перед словами: *«Трах-тібідох, тібідох».*

І, звичайно ж, ми не могли не згадати й твори Джоан Роулінг про серію пригод Гаррі Поттера, у яких говориться про складність предмету «Заклинання»: *«При вимовленні заклинання не можна ні на йоту відійти від зразка. Нечіткий рух палички, невиразно або неправильно вимовлені звуки чарівних слів можуть спричинити не просто відсутність потрібного ефекту, але і привести до катастрофічних наслідків».*

Отже, без знання технології й алгоритму використання заклинання нічого не варті. Але світ дитячої фантазії сприймає їх на віру й тому вони й досі не втрачають своєї популярності, а заодно й «чарівності», передаючись у спадок від покоління до покоління.

Жижченко Л. Б.

ТЕМА БАГАТСТВА І БІДНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ КАЗКОВОМУ ФОЛЬКЛОРИ

Тема багатства і бідності та художнє осмислення образів багатіїв і бідняків в українській народній казці нерозривно пов'язані з

християнськими цінностями. Мотиви жертвності, винагороди за чесноти і покарання за порушення християнських заповідей покладено в основу розвитку сюжету багатьох українських народних казок. Прикладом може слугувати соціально-побутова казка «Два брати». Зав'язка твору побудована на протиставному паралелізмі за традиційним принципом характеристики бідного і багатого родичів: «Було собі два брати: один був дуже багатий, другий – бідний... У багатого що день божий музики грають та веселяться, а в бідного і світла немає в каганці. У багатого ж... один син, а в бідного аж четверо, а всіх же то треба нагодувати і напоїть... У багатого і наймити, і наймички – усіх хлібом годує, а бідного брата і молотить до себе не пуска» [6, с. 312]. Оскільки багатий брат відмовив бідному не те що в допомозі, а й у заробітках, той залишив голодних дітей та жінку і пішов на пошуки роботи до міста. Заробивши двадцять п'ять карбованців, він усі гроші витратив на порятунок парубка-волоцюги, що не сплатив подушне й утік. Коли бідолагу спіймали, то виставили на продаж з умовою, що, коли хтось його викупить, тому він гроші за рік і відробить. «Злодій стоїть, понурившись, та і каже: – Возьміть мене, люди добрі, хто в бога вірує, а я тому одроблю його гроші. Бідняку стало жалко парубка» [6, с. 314]. Бідний чоловік і не розраховував на подяку. Він знав, що прийдуть вони з викупленим парубком до порожньої хати, де чекає хліба голодна сім'я. Але схильність до співчуття і милосердя, природне прагнення виконувати Божі заповіді та щире уповання на Бога, притаманне і бідній людині, і колишньому волоцюзі, допомогли одному вчинити добро у Славу Божу, а другому – виявити глибоке почуття вдячності. Як показано в казці, багатій виявляється далеким від Слова Божого і щоразу порушує Закон Божий, за що врешті-решт і отримує покарання.

Парубок-волоцюга – персонаж-трикстер. Його поява в казці є закономірним явищем, тому що трикстер краще, ніж будь-хто, може змінити усталений порядок, наслідком чого є встановлення втраченої справедливості. Хлопець швидко довів своєму благодійникові, що буде не

зайвим ротом, а вправним помічником. У хаті бідняка з'явилася їжа, необхідні в господарстві речі, віз і худоба на подвір'ї. Справи потроху пішли вгору. Це не давало спокою багатому братові. Почуття заздрості затьмарило багатієві розум і повело його шляхом розорення. Щоб дізнатися, звідки у колишнього бідного родича статки, він погодився на пропозицію тещі й замкнув її у великій скрині, аби вона підслухала розмови в хаті бідняка. Багатій попросив родича, щоб той потримав день скриню у себе в хаті, щоб не побачили судді, котрі нібито мають прийти до багатой оселі й описати худобу. Бідний брат здивувався, але погодився. Парубок відразу здогадався про брехню та злі наміри багатія. Уночі, коли всі спали, відімкнув скриню, побачив бабу й ошелешив її макогоном по голові так, що стара померла. У скрині була макітра з варениками. Хлопець узяв вареник і встромив тещі багатія в рот, аби подумали, що вона подавилася, та й замкнув скриню. Сім'я багатія і не здогадалася про справжню причину смерті баби Параски. Коли її поховали, почалося найцікавіше. Парубок, який дізнався, що багатий брат усіляко кривдив його бідного благодійника, вирішив покарати багатія і, як було зазначено раніше, встановити справедливість. Тричі витягав він із домовини тещу багатія і приносив її до засіки з пшеницею, до комори з одежею, до погребя з грошима, що належали багатієві, та «інсценував» безладдя, яке нібито чинила небіжчиця. Жадібність і хитрість негативно вплинули на розум багатого брата. Він втратив почуття реальності й став об'єктом маніпуляції. Вважаючи, що «розкидані» бабою Параскою пшениця, одяг і гроші непридатні для використання, він дозволив усе забрати бідному братові, на що спритний парубок і розраховував. У казці «Два брати» маємо очікуваний з погляду на торжество моралі і справедливості фінал: «Став бідний брат хазяйнувати. Купив волів. Купив корову. Купив пару коней добрих. Купив земельки: та як пішов хліб родить, то за рік так піднявся, що на все село багачем став. А багатому брату пішло все вниз та вниз... Через два роки дожився до того, що осталася тільки одна хата» [6,

с. 322-323]. Так сталося не тільки завдяки шляхетному вчинку й доброті бідняка та вдячності й кмітливості парубка. Фольклорні казкові сюжети містять уявлення про можливість володіння багатством тільки за умови внутрішньої стриманості людини і врівноваженого ставлення до життя.

Ціннісне наповнення поняття багатства свідчить про те, що воно посідає далеко не перші місця в аксіологічній ієрархії українського менталітету. Так, наприклад, у казці «Багатство і Щастя» бідний герой зустрівся із Багатством і Щастям, що з'явилися перед ним у людській подобі. Скільки багатство не давало йому грошей, він все одно залишався злиднем. Коли ж Щастя дало чоловікові лише один крейцар, він не тільки розбагатів, але й змінив соціальний статус – став паном. Про це і говорить герой у фіналі казки, засвідчуючи пріоритетну позицію особистої вдачі, успіху, щасливого випадку щодо багатства, вираженого в матеріальному еквіваленті. Зміст казки «Багатство» свідчить про те, що уявлення про багатство можна розглядати не тільки в матеріальній площині. Коли ледар звернувся до мудреця з питанням, чому він такий бідний, то розумний чоловік довів, що насправді ледар не бідний, а багатий, бо має здоров'я – найбільше багатство кожної людини, бо воно дає можливість працювати і заробляти на життя не тільки собі, але й своїй родині. З того часу ледар почав працювати і забув про бідність. Казка «Про щастя» розкриває сутність істинного багатства – це можливість людини бути свобідною і давати раду своєму життю, мати здорових і щасливих нащадків, відчувати любов з боку інших, передусім, своїх дітей і примножувати почуття любові у всьому світі.

Проблема місця і ролі багатства та бідності в житті людини часто знаходить висвітлення в українській фольклорній казковій прозі. Чарівні та побутові казки демонструють різні словесно-художні підходи до втілення образів багатія й бідняка і до вираження метальних настанов українського народу щодо природи і цінності багатства. В усіх типах казок утверджується думка, що бідність не є нормою життя, але й не може

вважатися стабільним критичним станом, який не підлягає змінам на краще, а ось багатство може бути маркованим як благо або як зло в залежності від внутрішніх настанов людини. Усі герої казок зазнають негативних (найчастіше багатії) або позитивних (здебільшого бідняки) змін у характері та в житті. У чарівних казках про багатство за законом жанру людина проходить через випробування фізичних, розумових і моральних якостей. Якщо ініціація відбувається успішно, то герой здобуває право на володіння багатством. У побутових казках ситуація доступу до матеріальних благ характеризується високою мірою випадковості. До позитивних рис персонажів соціально-побутових казок, які стали власниками певних статків, належить висока моральність дій і вчинків, що зорієнтовані на християнські цінності. Зміст українських народних казок свідчить про те, що матеріальне багатство не є визначальною цінністю у площині українського менталітету, а бідність – не найгірше зло. Уявлення українського народу про багатство, зафіксовані в казках, тяжіють до розширення цього поняття за допомогою таких духовних складових, як спокій, здоров'я, рівновага, милосердя, щастя, любов. Перспективою подальшого дослідження теми є доповнення корпусу текстів аналізованих казок і включення до сфери наукових пошуків творів української неказкової фольклорної прози.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Українські народні казки, легенди, анекдоти. Київ. 1989. 432 с.

ФОЛЬКЛОРНА ТА ЕТНОГРАФІЧНА САМОБУТНІСТЬ СУЧАСНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, РОЗВИТКУ

Швидкий С. М.

ІСТОРИЧНІ Й ПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ СЛОБОЖАНЩИНИ ЯК ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Матеріали першого в Росії перепису населення 1897 р. проілюстрували високий відсоток представників українського етносу на території, віднесеній унаслідок розмежування до Росії. У Курській губернії кількість українців дорівнювала 32,6%. В окремих південних повітах чисельність українців була ще вищою: у Білгородському – 78,6%, Гайворонському – 58,9%, Новооскольському – 52,5%, Суджанському – 47,9%. Найбільше українського населення серед інших мешканців прилеглої до сучасної України території в 1897 р. зафіксовано у Воронежській губернії – 43,6%.

На думку Д. Багалія, «зіставлення діалектологічної статистики з етнографічною відбиває істотну різницю між ними: другі значно менші, ніж перші. Це можна пояснити, по-перше, потужним процесом русифікації, запровадженим царизмом; по-друге, тим констатованим фактом, що через відсутність національної свідомості значна частина населення, що вважала рідною мовою українську, ідентифікувала себе росіянами (а точніше це робили регістратори – росіяни під час перепису в Курській і Воронежській губерніях), тоді їх ще не вважали великоросійськими. За кількістю українського населення домінували такі повіти Воронежської та Курської губерній: 1) Острогожський, 2) Богучарський, 3) Бирючинський, 4) Білгородський, 5) Гайворонський, 6) Путивльський; у них українців було значно більше ніж 50 відсотків» [1, с. 6].

Пожвавлення національно-культурного життя на Слобожанщині зумовлене початком революцій у Російській імперії, передусім – Української, розпочатої в березні 1917 р. На той час були спроби створення незалежної української держави. У 1917 р. відбулися українські з'їзди в Острогозьку, Валуйках та інших містах, де делегати висловилися за приєднання цих територій до України. У 1918 р. українська делегація висунула пропозиції щодо розмежування з Росією Вороніжчини й Курщини, згідно з якими чимало земель, заселених переважно українцями, повинні належати Україні. Це питання порушував у 1927 р. ЦК КП(б)У щодо передачі Україні тих земель, що відійшли до Росії, де значну кількість населення становили українці. З аналогічними пропозиціями зверталися в Москві збори населення багатьох районів і повітів цього регіону, проте вже наприкінці 20-х рр. умови щодо національно-культурного розвитку тут значно погіршилися. Окремі українські школи й пункти ліквідації неписьменності, створені в 1925 р. за вказівкою Президії Всеросійського ЦВК на Слобожанщині, припинили своє існування. Від 1927 р. заборонили українську мову на Воронезькому робфаці, в Українському педагогічному технікумі тощо.

Від 1920-х рр. у радянській фольклористиці активізували «пошуки» форм і засобів, завдяки яким фольклористику перетворили на інструмент виконання ідеологічних замовлень. З цієї причини термін «фольклор» замінено на визначення «народна творчість», до якої зараховували власне фольклор, самодіяльність, народні ремесла, модернізовані музичні інструменти, аматорські пісні, вірші й оповідання «сказателів» і «колгоспних поетес». Клубні установи, творчі спілки, партійні організації України отримали завдання: у різний спосіб спонукати творення «народних» за походженням і радянських за змістом пісень [3, с. 25–30]. 20–30-і рр. ХХ ст. були періодом виконання «соціальних замовлень», що

передбачало оспівування радянської дійсності, возвеличення «вождя» народу – Й. Сталіна.

Водночас відбувалося й відродження та розвиток української національної культури, якому сприяв народний комісар освіти України М. Скрипник. Процес українізації, який він очолив, мав для української культури позитивні результати: упорядкування українського правопису, українській мові офіційно було надано національно-державного статусу, збільшення кількості українських книг, періодичних видань. Проте українізація Слобожанщини не прогресувала: чимало партійних керівників вважали Донбас, наприклад, не українською, а російською територією. Десятки тисяч селян, що працювали на шахтах і заводах, послуговувалися суржиком [4, с. 132]. Схожа ситуація спостерігалася в Харківській і Луганській областях.

Російський шовінізм у його різних проявах (мовна асиміляція, голодомор, репресії) призвів до трагічних наслідків: знищення носіїв української мови, народної культури, традицій і звичаїв, еміграції значної частини української інтелігенції. Упродовж кількох десятиліть радянський уряд цілеспрямовано знищував інтелектуальний потенціал України: в Академії наук України репресували 250 осіб, з них – 19 академіків, 89 письменників стратили, 212 примусили замовкнути, 64 заслали, 83 емігрували.

Отже, історичні факти свідчать, що за радянських часів суспільно-політична ситуація в Україні була досить складною. Жорстка національна політика призвела до величезних втрат українського народу. Звичайно такі зміни в культурно-освітній сфері XIX–XX ст. негативно вплинули на рівень суспільної свідомості українців, що спричинило поступовий занепад їхньої духовності. Проте це не загальмувало становлення духовної культури народу, а, навпаки, посприяло процесу відродження національної самосвідомості української нації.

Перший радянський ґрунтовний перепис населення (1926 р.) засвідчив, що в РРФСР мешкало чимало українців; можна було виокремити суцільні українські й змішані українсько-російські території. За матеріалами перепису, на території Росії (де переважають українці) – на Слобожанщині (здебільшого збігається із Центральнорозомною областю, а також частково північною частиною Ростовщини (Донщини)) відповідно мешкало 2200 і 778 тис. осіб, зокрема українців – 1412 і 597 тис. Це дорівнювало 64,2% і 76,8% від загальної кількості населення. На змішаних українсько-російських територіях Слобожанщини в 1926 р. нараховували майже 188 тис. осіб, зокрема назвали себе українцями 12 тис. (14,1% населення). Ідеться про українські території Брянщини.

Істотно змінилася демографічна й етнічно-національна ситуація на Слобожанщині в повоєнний час. Після голодомору 1932-1933 рр., репресій, виселення в Сибір, а також військових дій під час Другої світової війни кількість населення значно зменшилася, зокрема й кількість українців у національній структурі населення, особливо на російських теренах. У 1959 р. у Воронежській, Курській і Брянській областях кількість українців відповідно дорівнювала 176,8, 15,6 і 8,3 тис. осіб (7,5%; 1,1% і 1,2% від загальної кількості населення), у 1970 р. – 145,8, 15,7 і 21,1 тис. осіб. (5,8%; 1,1% і 2,0%) у 1979 р. – 135,2, 19,5 і 22,2 тис. осіб. (5,5%; 1,4% і 1,5%), у 1989 р. – 122,6; 22,7 і 21,7 тис. (5,0%; 1,7% і 1,8%).

У повоєнний час досить швидко посилювалася русифікація: у Воронежській обл. рідною мовою назвали українську лише 14,2% населення, у Курській – 53,7%, у Брянській – 46,9%. Саме тоді в межах Центральнорозомного економічного району кількість українців різко зменшилася: у 1959 р. вона дорівнювала 279,4 тис. осіб, у 1989 р. – 249,2 тис. Особливо інтенсивно відбувався процес русифікації українців на Воронежщині, де в 1989 р. мешкало 122,6 тис. українців (у 1959 р. було 176,8 тис.). Лише 14,2% з них (у 1959 р. – 19,8%, 1970 р. – 9,4%) вважають

рідною мовою українську (за статистикою перепису 1926 р. майже всі вважали українську рідною).

У 1989 р. на Слобідській Україні зафіксовано такі факти: у Харківській обл. українців було 62,8% від загальної кількості населення, росіян – 33,2%; у Сумській – відповідно 85,5 % і 13,3%. Росіян особливо збільшилося тут у повоєнний час. На російських теренах Слобожанщини відсотковий рівень українців різко зменшився: у Воронежській обл. він у 1989 р. дорівнював лише 122,6 тис. осіб, Курській обл. – 22,7 тис., Білгородській обл. – 75,1 тис. Це можна пояснити тим, що на Харківщині й Сумщині був зосереджений потужний виробничий потенціал промисловості, на цій території виготовляли таку ж частку товарної продукції сільського господарства, майже 11% промисловості, майже 17% продукції машинобудування, 13% – хімічної та нафтохімічної промисловості. Харків – найбільший в Україні центр машинобудування. У розрахунку на одну особу в Харківській обл. продукується на 23% промислової продукції більше ніж у всій Україні (у Сумській обл. на 10% менше); відповідний показник щодо сільськогосподарської продукції дорівнює 19%.

Отже, на формування культури Слобідської України від XVII ст. впливали історичні й політичні чинники. Міграційні процеси започаткували синтез етнокультурних впливів, насамперед зумовлених українською та російською культурами. Водночас географічне розташування регіону вможливило перетворення Слобідської України на потужний торгівельний і промисловий осередок, активну участь у створенні якого брали не лише українці та росіяни, а й представники інших народів: тюркських етносів, греків, поляків, євреїв тощо. Це не могло не позначитися на подальшому процесі формування й розвитку матеріальної та духовної культури краю, зокрема й на світоглядних уявленнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Багалій Д. І. Історія Слобідської України. Х.: Дельта, 1993. 256 с.
2. Барвинский В. Исторический очерк Харьковской губернии. Харьков: Издательство «Союз» Харьковского Кредитного Союза Кооперативов, 1918. 22 с.
3. Іваницький А., Пальоний В. Радянська фольклористика чи радянський фольклоризм? Родовід. 1996. № 13. С. 25–30.
4. Лаврів П. І. Історія Південно-Східної України. К.: «Українська Видавнича Спілка», 1996. 208 с.

Черенкова Н. А.

ОБРАЗ МАВКИ В ЛІТЕРАТУРІ ТА МІФОЛОГІЇ

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Лисенко Н. В.

Мавка [1], також навка, нявка, лісова русалка – істота української міфології, близька до русалки, в образі гарної оголеної дівчини з довгим розпущеним волоссям. Згідно з народними повір'ями на мавок перетворюються душі утоплениць та дівчаток, померлих без хрещення.

Більшість учених вважає, що мавки – злі душі, що живуть у лісовій та гірській місцевості. Відмінною їх особливістю є повна відсутність шкіри на спині. Для того, щоб не злякати потенційну жертву, мавка носить білу сорочку, що прикриває спину, через яку видно всі внутрішні органи. У деяких джерелах, які містять опис мавок, ідеться про те, що в них непропорційно маленькі ноги. Натрапивши на слід лісової мавки, можна подумати, що тут недавно проходила дитина, тому що відбиток буде не більше долоні [2].

Найчастіше їх звинувачують у тому, що вони заманюють людей у ліс, де ті гинуть від спраги. Також є такі легенди, що вони заманюють свою жертву – найчастіше чоловіків – до водоймища та топлять. Одне повір'я

каже про те, що мавки на Зелені свята можуть підходити до людських осель та ссати груди, висмоктуючи життєві сили. Ще мавки можуть залоскотати до смерті. Поляки вірять, що ці створіння здатні перетворюватися на величезних птахів, які розривають людину на шматки гострими кігтями.

Вважається, що вірянин рідше зустрічає нявок. Але, якщо таке станеться, то мавка поводитьсь край агресивно, бо її дратує християнська символіка.

Проте деякі дослідники стверджують, що мавки доглядали худобу на полонині, охороняючи її від дикого звіра; виводили людей із лісу. У загальній характеристиці цих істот гуцульської міфології, трактуванні їх взаємин із людьми переважають позитивні риси. Простежується певна відмінність уявлень про мавок («нявок») і «лісних» («лісовок»). Дослідник Іван Вагилевич порівнював їх з українськими русалками, відзначаючи при цьому, що, на відміну від них, гуцульські мавки не є небезпечними для людей, а, навпаки, служать їм, доглядають і охороняють стадо, саджають дерева, засівають різноманітні рослини в горах [3].

Така неоднозначна інтерпретація образу мавки знайшла відображення й у літературі.

У творі Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків» мавка – зла істота, у яку перетворилася дівчина. Вона завела хлопця у ліс та згубила.

На противагу цьому образу, мавка у творі Лесі Українки «Лісова пісня» уособлює вічну весну: прагнення до всього доброго та прекрасного.

Чому виникли розбіжності в інтерпретації образів мавок?

Будь-який міфологічний образ – це відтворення вірувань, забобонів, менталітету нації та кожної окремої народності. В уяві людей про тих чи тих істот можна знайти спільні риси їх виникнення та причини, чому їх характеризували саме таким чином.

Наведемо декілька найбільш видимих та «збірних» понять:

1. Релігія. У ті часи християнство ще мало «відтінки» язичництва. Усі міфологічні образи тяжіють саме до правірувань пращурів. Також варто звернути увагу на розподіл істот на «добрих» та «поганих». Можна помітити, що в тих місцинах, де було яскравіше виражене християнство, більшість образів характеризуються як шкідники або навіть небезпечні вбивці. А в інших, де люди більш схильні до язичництва, такі персонажі можуть мати взагалі протилежну характеристику.

2. Культ чоловіків. Протягом занадто довгого часу жінка в житті та міфології була або чимось священним, або ж навпаки – уособленням зла. Нявки – це або не хрещенні діти, або молоді дівчата. Якщо діти можуть врятувати свою душу протягом семи років (їх може «похрестити» жива людина), то з дівчиною-мавкою все неоднозначно. На жаль, не знайшли інформації про те, як можна її врятувати. Напевно, через те, що дівчина сама вирішила покінчити життя самогубством, то її пробачити християнство не може. А до чого тут чоловіки? Дівчину-мавку багато хто характеризує як демонічну істоту, яка залицяється до чоловіків, втягує їх у танок та може навіть вбити. Про те, що вони роблять із жінками, сказано занадто мало. Навіть зовнішність мавки каже про те, що її описували чоловіки: це обов'язково дуже гарна, струнка дівчина. Виникає питання; виходить, що топилися тільки писані красуні?

3. Страх перед реальністю. Занадто забобонні люди вірили в те, що майже всі їх проблеми походять від якихось містичних осіб. Складно брати відповідальність за своє життя, легше перекласти на те, що від тебе не залежить.

Ще є інші поняття, але ми звернули увагу на ті, які найбільш дозволять відкрити завісу на цю тему.

Леся Українка – відома в українській літературі письменниця-феміністка – у своєму творі «Лісова пісня» наважилася відійти від звичного, тим паче для тих часів, образу мавки.

Не можна сказати, що авторка по полицях розклала всі факти. Все-таки – це не детальний опис мавки, а художній твір. Складається враження, що вона – дитя природи, яке не має відношення до людей, хоча з усіх джерел ми бачимо, що нявки були колись живими дівчатами. Також Леся Українка вирішила по-своєму дати відповідь на питання, яке і нас хвилює: «Що стається з дівчатами-мавками?». Для детального вивчення образу мавки цей твір не зовсім підходить, але, як доповнення, твір має велике морально-естетичне підґрунтя.

Насамперед вражає те, що мавка в романі письменниці – добра істота. Нікого нікуди вона не заманює, а просто любить життя. Якщо ближче розглянути образ, то можна сказати, що вона уособлює не тільки красу та прагнення свободи, відчуття прекрасного, а й просту сильну жінку, сила якої в її слабкості.

На наш погляд, дуже влучно Леся Українка описала саме людяну сторону мавки. Вона – це надія, віра та любов. Героїня змогла кохати, при цьому намагаючись залишитися собою.

У творі наскрізною проходить лінія прощення. Багато горя завдали люди мавці, особливо, як це б страшно не звучало, її коханий. Але вона, маючи велике серце, змогла пробачити. Цей момент ілюструє образ дівчини-берегині світла. Вважається й досі, що жінки є дуже емпатичними та здатні на прощення більше, ніж чоловіки. Тут можна багато подискутувати, але це вже інша тема.

У мавці письменниця зобразила перемогу добра над ницими людськими бажаннями. На відміну від міфологічного образу, де мавка – образ помсти, ненависті та розпусти, у творі «Лісова пісня» вона навпаки більш людяна за все її оточення. Навіть покохавши таку дівчину, головний герой не зміг «дорости» до неї душею.

Михайло Коцюбинський продемонстрував нам досить типовий образ нявки. Але ми виявили одну похибку, яка відіграє велику роль у розумінні

сутності мавки – це її смерть. У романі Марічка помирає від повені, тобто, через нещасний випадок. А, як відомо, нявками стають або не хрещенні діти, або дівчата, які САМІ вирішили втопитися. Досить незвично і Леся Українка, і Михайло Коцюбинський художньо описують мавку.

Тепер щодо схожості міфологічного образу в письменників. М. Коцюбинський описав Марію, яка після смерті стала мавкою, як пустотливу спокусницю. Читаючи текст, ми бачимо, що головна героїня не втратила розум, вона пам'ятала про їх з Іваном почуття. Виникає питання: «Чому у цьому випадку нявка завела Івана у ліс?».

Якщо відкинути варіанти про те, що мавка – лише примара у вже затьмареному розумі героя, або що вона – це не Марія, а лише істота, яка прикинулася нею (наприклад, перевертень), то ми можемо дійти такого висновку: після смерті мавка втратила людяність, стала дійсно нечистю. Навіть питаючи Івана: «Чогось так змарнів? Ци ти недужий?» [4], нявка, виходить, кривить душею, бо її ціль – занастити хлопця. Ось головна відмінність між творами Лесі Українки та Михайла Коцюбинського.

Ще один цікавий момент – це поява Чугайстира. Саме істота чоловічої статі роздирала нявок. Але, як відомо з міфології та видно з твору, він був добрим до людей. Тобто знову ж таки ми доходимо до того, що мавка – це зло, яке може скривдити.

У фіналі цієї історії також видно типовість в образі навки: Іван гине через те, що лісова істота кличе його десь знизу, а знизу – урвище.

Якщо підсумувати, то було дуже цікаво порівнювати образи мавок. Є й спільні риси, які перегукуються з міфологією, наприклад, небачена краса мавки. Хоча в драмі-феєрії «Лісова пісня» вона має живлючу силу, відображає саму весну та добро, то в повісті «Тіні забутих предків» вона символізує смерть, загибель надій та сподівань.

Є дуже багато цікавих міфологічних образів, як у нас, так і у світовій міфології. Але найбільш цікаво розглядати під різними кутами жіночі образи. Як виявилось, вони є одними з найнеоднозначніших.

Вивчаючи тему, дійшли висновку, що образ мавки залежить не тільки від забобонів окремої групи людей, а ще й від соціальних процесів, які характерні для тих часів. Наприклад, вплив релігії, звісно, був дуже сильним на всі сфери життя протягом століть. Але як цікаво християнство переплелось з язичництвом у міфології.

Ще цікаво те, як відсутність фемінізму (правильного фемінізму, не чоловіконенависництва) впливала на міфологію. Не можна відразу побачити, що до багатьох жіночих образів тоді ставилися погано. Читаючи інформацію, ми спочатку сприймаємо все так, як написано в тексті, а вже потім аналізуємо.

На останок хочемо додати, що вивчення міфології допомагає краще розуміти менталітет, звичаї, хід думок наших пращурів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Словник української мови: у 20 т. К.: Наукова думка, 2010. 911 с.
2. Мавка – це слов'янське міфічна істота, персонаж поеми «Лісова пісня» Лесі Українки. URL: <https://uk.esotericcosmos.com/4209990-mavka-is-a-slavic-mythical-creature-the-character-of-lesia-ukrainka39s-poem-quotforest-songquot> (дата звернення: 11.04.2022)
3. «Я В СЕРЦІ МАЮ ТЕ, ЩО НЕ ВМИРАЄ...», АБО ХТО ТАКА МАВКА? URL: <https://uamodna.com/articles/ya-v-serci-mayu-te-scho-ne-vmyrae-abo-hto-taka-mavka/> (дата звернення: 11.04.2022)
4. Коцюбинський М. «Тіні забутих предків» URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1058> (дата звернення: 11.04.2022)

СУЧАСНІ СОЦІОКУЛЬТУРНІ УМОВИ ТА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Маренич О. Є., Лапушкіна Н. П.

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ НА ЗАНЯТТЯХ З ЛІТЕРАТУРИ ЯК ПОТРЕБА ЧАСУ

Література – унікальний предмет, адже через книгу можна дізнатися інформацію з будь-якої сфери життя. Життєві події, перетворені на сюжети, переміщують читача в простір, де разом з героями він може пережити ту чи ту ситуацію, отримати своєрідний заочний досвід. Наш світ сьогодні наповнений великою кількістю інформації, не обов'язково правдивої. Тому вчити учнів орієнтуватися в медіапросторі, відрізнити правду від фейку, аналізувати тексти, бачити «пастки» авторів необхідно вчити під час викладання всіх предметів у школі. Це обумовлено й Концепцією медіаосвіти, у якій наголошено на важливості формування таких вмінь, адже «...медіа потужно й суперечливо впливають на освіту молодого покоління, часто перетворюючись на провідний чинник його соціалізації, стихійного соціального навчання...» [1]. На уроках української та зарубіжної літератури ми працюємо з текстом, тому через його аналіз уже привчаємо учнів мислити критично, оцінювати вчинки героїв з різних позицій. Першим кроком до цього в сучасній методиці було відходження від розподілу героїв на позитивних і негативних (ця класифікація лишається допустимою лише у специфічних жанрах – байках, казках), адже кожен персонаж має різні риси, тому може, залежно від того, хто про нього говорить, і бути схарактеризованим по-різному. Подібні речі ми бачимо і в новинах, коли одна і та ж інформація різними сторонами конфлікту висвітлюється як гранично-протилежна. Наприклад, лише здійснивши психологічний аналіз твору В. Винниченка «Федько-

халамидник», ми зможемо допомогти дітям з'ясувати, чому Толю, зовні спокійного і тихого хлопчика, не можна вважати позитивним героєм. Навіть більше: саме його можна вважати головним винуватцем смерті Федька. Тут можна використати вправу «Тривимірний погляд». Виробляти вміння дивитися на одну і ту ж річ, факт чи подію з іншого (нетипового) боку – дуже важливе вміння в медіаосвіті. Тож, необхідно розділити дітей на групи, запропонувавши схарактеризувати героя з трьох різних позицій. Наприклад: *1. Як бачать героя його батьки? 2. Як його характеризує герой-антипод? 3. Яким його уявляють інші персонажі?* У результаті отримаємо гранично різні характеристики, що допоможе більш об'єктивно подивитися на ситуацію. Можливо, хтось з учнів змінить свою думку в процесі такої роботи.

З метою формування навичок медіаграмотності на уроках літератури варто пропонувати учням такі завдання вже з 5 класу. Адже критичне мислення не формується за один урок. Це може бути, наприклад, оформлення сторінок в Інстаграмі від особи літературного героя чи письменника, створення віртуальних екскурсій або інтерактивних плакатів, ведення блогу з міні-рецензіями до улюблених книг, прочитаних до уроків позакласного читання чи на дозвіллі, створення різних презентацій, проєктів, відео для популярного серед молоді Тік-Току. Таким чином учні не отримують готовий матеріал, а самі шукають його серед величезної кількості інформації в інтернеті, аналізують, вивчають нову інформацію. Варто заохочувати учнів до пошуку, а не до використання перших файлів, які знайшов Google. Тому одразу просимо створювати списки використаних джерел. Так ми привчаємо й до академічної доброчесності, що теж надзвичайно важливо для адекватного сприйняття медіаматеріалів. Наприклад, під час вивчення у 5 класі твору Л. Керролл «Аліса в Дивокраї» учитель має прагнути зацікавити дітей такими формами роботи, щоб вони захотіли прочитати твір повністю. Але не можна тут обійтися без

Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції

перегляду кількох екранізацій за мотивами твору. Тому доречним буде міні-проект з порівняння твору та фільму (мультфільму): – *Яких героїв не було в книзі, які не потрапили до фільму? – Що режисери змінили? – Чи однаково режисери інтерпретували сюжет?*

Також цікавою і корисною буде робота з текстом – з пошуку маніпуляцій. Наприклад, під час аналізу діалогу між Алісою та Мишею варто запропонувати таке завдання: *Виразно прочитайте діалог Аліси з Мишею. Передайте інтонаційно стан, у якому перебувають обидві героїні. Яку роль відіграють мовні маніпуляції Аліси?* У результаті такої роботи діти мають навчитися працювати з різними видами текстів (цифровий і друкований), шукати маніпуляції, інтегрувати інформацію, надану в різний спосіб.

Науковці також пропонують використовувати такі вправи [2]: прийом «стоп-кадр», вправи «Відчуй різницю», «Правда чи фейк», «Тривимірний погляд», «Я дослідник медіа», «Фактчекінг», рольова гра «Маніпулятори», створення літературних мемів тощо.

Отже, такі завдання, які в ненав'язливій формі на літературному матеріалі формують критичний підхід до сприйняття тексту, дають можливість самостійно підбирати матеріал, порівнювати протилежні точки зору, підкреслюють «усвідомлення важливості індивідуального підходу до виведення власного значення кожного медіатексту» [2, с. 196], є ефективними в медіаосвіті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: <https://goo.gl/ubhjQz> (дата звернення: 3.04.2022).

2. Лапушкіна Н. П., Падалка Р. М. Медіаосвіта на уроках української мови та літератури. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного*

Кононова К. Д.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. Лапушкіна Н. П.

Останнім часом термін «інклюзія» міцно входить у наше життя. У сфері освіти це явище розуміють як процес реагування на різнобічні потреби людей, які беруть участь у навчанні. Тож інклюзивна освіта – це формат навчання, який надає змогу кожній дитині вчитися в загальноосвітніх закладах. Але треба розуміти, що це не лише про гідне забезпечення права на освіту для дітей з особливими освітніми потребами, а ширше – залучення кожного в спільний освітній простір. Саме тому таке навчання є доступним і комфортним для всіх дітей, незважаючи на їхні особливості.

У ХХІ столітті гуманізм і толерантність стають невід’ємними складовими суспільного мислення, адже значно посилилася схильність учнів до насилля, булінгу одночасно з підвищенням кількості дітей з особливими потребами (порушення зору, слуху, проблеми з опорно-руховим апаратом, психічні, соматичні вади). «Розвиток сучасного суспільства детермінує повагу до людського розмаїття, встановлення принципів солідарності та безпеки, що забезпечує захист та повне інтегрування у соціум усіх верств населення, насамперед – осіб з обмеженими можливостями здоров’я. Це зумовлено визначенням головної мети соціального розвитку – створення «суспільства для всіх» [1, с. 9].

Вперше термін «інклюзивна освіта» був використаний у Саламанській декларації, прийнятій на Всесвітній конференції у 1994 році

за підтримки ЮНЕСКО, згідно з якою інклюзивна освіта ґрунтується на певній системі принципів – базових вимог, виконання яких забезпечить її ефективність [3, с. 11]. «Освіта має надаватися в межах можливого, у загальноосвітніх школах, без будь-якого вияву дискримінації стосовно дітей та дорослих інвалідів» – така офіційна позиція європейської спільноти була висловлена ЮНЕСКО, Комісією з прав людини. «Оскільки у більшості випадків інвалідність сама по собі не є перешкодою, дискримінація – ось що перешкоджає дитині отримати освіту в загальній системі» [1, с. 9]. Після розуміння проблеми перед кожним соціумом постає тривалий шлях до прийняття й вироблення стратегії щодо впровадження дієвих кроків у реальному житті.

Поширення ідей інклюзії кардинально й незворотно змінюють освітній простір, відкриваючи широкі можливості для осіб з особливими потребами (діти з інвалідністю, з незначними порушеннями здоров'я, з соціальними потребами, обдаровані тощо), водночас «оголюючи» вразливі місця існуючих систем освіти [1, с. 8].

Потрібно розуміти, що кожна дитина має унікальні особливості, інтереси і здібності, а тому навчальні заклади повинні визнавати й враховувати їхні потреби, забезпечувати якісну освіту для всіх, надавати потрібну допомогу. Інклюзивна освіта повинна гарантувати солідарність, співучасть, взаємодію та порозуміння між дітьми та вчителями. Застосування принципів універсального навчання дасть можливість учителям мати більше можливостей надавати підтримку дітям з особливими освітніми потребами, при цьому не виокремлюючи таких дітей серед учнів усього класу. Необхідно дотримуватися таких найважливіших правил:

– кожна дитина – цінна, це не залежить від рівня здібностей, досягнень чи особливостей розвитку;

– кожна дитина може відчувати й думати, мати змогу до опанування знань, а отже може навчатися;

– кожна дитина має право на спілкування і бути почутою при вираженні своїх думок;

– усі діти з особливими освітніми потребами потребують підтримки однолітків, для того щоб знайти друзів у новому шкільному колективі та отримання допомоги в будь-який момент.

Головною метою інклюзії є створення вільного, безбар'єрного середовища в навчанні та професійній підготовці людей з порушеннями розвитку. Тому важливими результатами інклюзивної освіти є усвідомлення всіма її учасниками можливих переваг для такого навчання:

1) для батьків учнів з особливими потребами – це можливість навчати дітей за місцем проживання, щоб не віддавати їх у спеціалізовані заклади освіти на тривалий час; брати участь в ухваленні рішень щодо навчання; краще розуміти особливості своєї дитини;

2) для учнів з особливими потребами – можливість соціалізації серед однолітків; опанування вмінь та навичок; можливість брати участь у житті суспільства; орієнтація на сильні якості, здібності та інтереси;

3) для інших школярів – формування вмінь налагоджувати взаємини з іншими; можливість виявити розуміння, підтримку, доброзичливість, терпимість, взаємоповагу; сприйняття відмінностей між людьми;

4) для вчителів – розширення умінь, навичок та педагогічної майстерності; навчання краще розуміти індивідуальні особливості учнів; працювати у команді; дивитися на ситуацію очима дітей; початок сприймання дітей цілісно;

5) для керівництва інклюзивними закладами освіти – розширення кадрового складу школи такими спеціалістами: асистент вчителя, вчитель-дефектолог, практичний психолог тощо;

б) для суспільства – усвідомлення цінності кожного члена суспільства [2, с. 167].

У наукових колах останнім часом спостерігається зростання інтересу до інклюзивної освіти, що зумовило появу наукових досліджень, які розкривають різні аспекти цієї проблеми. У результаті аналізу позицій, бачимо спільну позицію – учні з особливими потребами мають навчатися за індивідуальними освітніми траєкторіями в складі всього класу. В Україні про залучення таких дітей у загальний навчальний процес почали говорити з 2001 року, коли було представлено проєкт щодо соціальної інтеграції та адаптації дітей з особливими потребами у соціум шляхом організації їхнього навчання у загальноосвітніх закладах. У 2017 році було прийнято Закон про інклюзивну освіту, у якому прописані права дітей: кожен має право на безкоштовну освіту в будь-якому загальноосвітньому навчальному закладі та ґрунтується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності учнів. І останньою найсучаснішою є Рада безбар'єрності 2021 року, яка розробила план заходів на найближчі 2 роки. Після втілення цього плану всі інклюзивно-ресурсні центри повинні бути забезпеченими сучасними методиками, щоб проводити комплексну оцінку дітей. Із кожним новим проєктом здійснюється реалізація розвитку інклюзивної освіти в нашій країні. Україна ратифікувала низку міжнародних конвенцій, якими зобов'язалася підтримувати та розвивати інклюзивний підхід в освіті.

Для глибшого розуміння інклюзивної освіти ключовими треба виділити три аспекти: по-перше, інклюзія – це процес, її потрібно розглядати як пошук способів реагування на різноманітність людських потреб; по-друге, інклюзія – визначення і подолання бар'єрів, включаючи спостереження, накопичення, класифікацію й аналіз інформації з різних

джерел; по-третє, інклюзія – це присутність, участь і досягнення всіх учнів у стінах навчального закладу.

Для правильного вироблення стратегії в роботі з такими дітьми кожному вчителю-предметнику необхідно мати уявлення про різні групи дітей з особливими потребами та особливості роботи з ними.

Із власного досвіду роботи асистентом учителя з двома учнями 7 класу (III й IV рівнями підтримки), можемо відзначити, що найважливішим у такому навчанні є пошук індивідуального підходу до кожної дитини. В обов'язки асистента вчителя входить: зустрічати вранці дітей та доводити до потрібної аудиторії, допомагати на уроці, повторювати інформацію, додатково пояснювати новий матеріал, готувати полегшені завдання на картках чи аркушах, супроводжувати у їдальню, спортзал та на корекційні заняття. Учні 7 класу вже прагнуть бути більш самостійними у виконанні завдань учителя, але асистент має адаптувати завдання відповідно до індивідуальних можливостей кожного. Тому, наприклад, контрольні роботи доводилося робити у двох варіантах. Адже, якщо учень III рівня підтримки, маючи знижену мовленнєву активність і середній словниковий запас, потребує переважно повторного пояснення завдань чи їх полегшення, то учениця IV рівнями підтримки вимагає безпосереднього контролю, допомоги та посилення мотивації до навчання. Дитина має багато порушень у розвитку, зокрема дисграфію та дислексію, порушення опорно-рухового апарату. Тому більшість завдань їй необхідно переробляти індивідуально.

Наприклад, *Вправа «Знайти зайве слово»* (час виконання 5 хвилин для класу, 10 хвилин для дітей з особливими освітніми потребами).

Хід вправи: учитель пояснює учням, що серед слів є зайве, тому його потрібно знайти та підкреслити.

<p><u>Перший рівень складності для дітей з ООП (вчитель користується допомогою асистента вчителя)</u></p> <p>Хоробрий, <i>злий</i>, відважний, сміливий</p> <p>Яблуко, слива, <i>огірок</i>, груша</p> <p>Молоко, сир, сметана, <i>хліб</i></p> <p>Година, хвилина, <i>літо</i>, секунда</p> <p>Ложка, тарілка, каструля, <i>сумка</i></p> <p><i>Книга</i>, телевізор, радіо, магнітофон</p> <p><i>Запропонувати дитині намалювати будь-яку фігуру із переліку.</i></p>	<p><u>Складний рівень для усього класу</u></p> <p>Дощ, сніг, град, <i>блискавка</i>, мряка</p> <p>Неживий, <i>античний</i>, млявий, чутливий</p> <p>Кидати, штовхати, жбурляти, <i>розкидати</i></p> <p>Бук, ясен, <i>ялина</i>, верба</p> <p>Вишневий, <i>червоногарячий</i>, малиновий, червоний</p> <p>Кінь, <i>вовк</i>, лань, вівця</p>
---	--

Отже, не можна зробити загальну для всіх дітей з особливими потребами, які навчаються у ЗНЗ, програму з кожного предмету. Необхідно створювати індивідуальний план під кожного учня.

Для України інклюзивна освіта – педагогічна інновація, що перебуває на стадії впровадження, а тому зустрічає немало труднощів. Вона демонструє позитивний вплив не лише на дітей з особливими потребами, але й на всіх учасників освітнього процесу. Залучення до масових навчальних закладів дітей з особливими потребами вимагає від усіх учасників цього процесу певного перегляду традиційних поглядів щодо мети, функцій, організації роботи закладу, і водночас розробки інноваційних методів навчання таких дітей [4, с. 540].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта від основ до практики: монографія, Київ, Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2016. 152 с.

2. Мельничук І. Розвиток інклюзивної освіти в Україні: Тернопільський національний медичний університет, 2020. С. 165 – 170. URL: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/ped-visnik-68-2020-31.pdf>

3. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник, Київ, ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

4. Черніченко Л. А. Інклюзивна освіта як сучасна освітня інновація. Молодий вчений. 2016. №12. С. 537 – 541

Пуцько А. М.

**НЕСТАНДАРТНІ УРОКИ ЯК ЧАСТИНА СТРАТЕГІЇ НАВЧАННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ОСОБИСТОСТІ
(на прикладі української літератури)**

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Лапушкіна Н. П.

Наша держава стоїть на порозі глобальних змін у середній освіті, зумовлених переходом до НУШ. Людина та вимоги до життя дуже змінилися. Тож основними проблемами, які вчитель має розв'язати на уроці, є уміння критично мислити, робити вибір, комунікабельність, медіакомпетентність; тобто необхідно пробудити творчість, активність, захоплення дітей, інтерес до навчального процесу. Лише стандартними формами й методами цього не зробиш. Тому актуальним є створення нових освітніх технологій, які мають сприяти загальному розвитку особистості, формуванню її світоглядної культури, індивідуального досвіду, інтуїції, творчості, інтегративності мислення.

Запровадження змін, оновлень у змісті, формах, методах викладання має відбуватися в системі, але й відповідати віковим особливостям. Тому уроки мають ставати не просто складнішими й різноманітнішими за методами, сам підхід має змінюватися. Традиційна класно-урочна система має багато недоліків: орієнтованість на середнього учня, складність

навчання для найслабших тощо. Хоча повністю відмовитись від неї не є правильним, виходом із ситуації стає поєднання традиційних уроків з нестандартними. Вони забезпечують партнерську співпрацю вчителя й учнів, спрямовану на розв'язання системи суспільно та особистісно найважливіших навчальних і життєвих проблем. При такому підході учень стає співавтором уроку, основна ж стратегія вчителя полягає у виявленні індивідуальних здібностей і нахилів дітей.

Нестандартні (нетрадиційні) уроки вже міцно увійшли в арсенал сучасного вчителя, який іде в ногу з часом, хоч ставлення до них не можна назвати однозначним. Зрозуміло, що незвичайні за змістом, організацією, такі заняття приваблюють школярів, сприяють розвитку особистих здібностей. Але ці уроки вимагають значних витрат часу від учителя та учнів.

У зв'язку зі стратегіями, які проголошує Концепція НУШ, пріоритетними залишаються такі форми нестандартних уроків, які спрямовано на дитиноцентризм – тобто очікування, потреби й інтереси учнів.

Тож, однозначно затребуваними залишаються такі форми уроків, як уроки-дослідження, уроки компаративного аналізу, інтегровані уроки, уроки-віртуальні екскурсії, рольові ігри, уроки з різновіковим складом учнів, уроки комунікативної спрямованості.

Дітям найближчою є така форма роботи, яка нагадує гру. «Пам'ятаємо, що дитина виховується у грі, зокрема на інноваційних уроках під час повторення, вивчення та закріплення нового навчального матеріалу» [3, с.34]. Уроки рольової гри найкраще реалізують стратегію дитиноцентризму. Процес імітації, входження в роль передбачає момент творчості і внутрішнього вибору. Таку роботу варто починати з 5 класу, наприклад, можна запланувати урок «Переказу казки від імені дійової особи». Повноцінно можливості уроку рольової гри можна реалізувати у

8-9 класах: діти перевтілюються в персонажів, проводять інтерв'ю з письменником. Наприклад, можна провести урок-суд за твором І. Карпенка-Карого «Сто тисяч». Особливим різновидом рольової гри є гра-драматизація, що відбувається за написаним учнями та вчителем сценарієм, наприклад, «Автор очима літературних героїв своїх книг», «Письменницька сповідь», «У країні Літературії», «Сторінками ненаписаного щоденника» тощо.

Незважаючи на ігрову складову, правильно організовані уроки рольової гри спрямовані на формування ключових життєвих компетентностей з огляду на виклики сьогодення, на вироблення здатності до самореалізації в соціумі.

Погоджуємося з дослідниками, що під час планування «інноваційних уроків з української літератури варто використовувати дослідницькі уроки, вони сприяють самовираженню та спілкуванню, залученню учнів до активної пізнавальної та дослідницької діяльності. Структура уроку-дослідження, як правило, включає п'ять елементів: мотивація, оголошення теми та очікуваних навчальних результатів, надання необхідної інформації, комплекс вправ, підбиття підсумків (рефлексія) уроку» [3, с. 37]. Учні можуть досліджувати проблематику, історичну основу твору, життєвий шлях автора. Наприклад, доцільним є проведення мінідосліджень з літератури рідного краю. «В. Сосюра і Донеччина», «Мотиви рідного краю у творчості поетів-шістдесятників».

Відомо, що інтегровані уроки ставлять за мету спресувати споріднений матеріал декількох навчальних предметів навколо однієї теми (наприклад, українську, зарубіжну літератури, мови, історію, образотворче мистецтво, співи тощо). Такі уроки відзначаються різноплановістю, високою інформативністю, фундаментальністю. «Учні розглядають певне явище з різних боків у межах не одного, а кількох наук, при цьому підвищують і поглиблюють рівень власних знань, формують таку систему

знань, яка відповідала б актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства, держави» [2, с. 32]. Залежно від профілю навчального закладу чи класу вчитель може поєднувати в один урок ті предмети, які дітям важливо вивчати поглиблено. Наприклад, закріплювати основи права під час вивчення творів Т. Шевченка «Катерина», В. Винниченка «Федько-халамидник», І. Карпенка-Карого «Сто тисяч», поглиблювати знання з історії, аналізуючи твори П. Куліша «Чорна рада», І. Франка «Іван Вишенський», О. Назарука «Роксоляна» тощо. З метою наближення дітей до світу поезії, варто інтегрувати уроки літератури та музики, показуючи поширеність практики використання літературних, фольклорних мотивів у репертуарі сучасних рок-груп, для вдосконалення знання іноземних мов на уроках української та зарубіжної літератури варто впроваджувати уроки-перекладу. Усе це значно розширює можливості дітей, дає шанс подивитися на текст чи особистість значно ширше. «Інтегровані уроки є потужним стимулятором розумової діяльності учнів, у результаті якої в них з'являється потреба зіставляти, порівнювати, шукати зв'язки між предметами і явищами тощо» [2, с. 40].

Важливими є уроки компаративного аналізу, в основі яких – порівняльний аналіз художньої літератури. Їхньою метою є глибоке розкриття ідейно-естетичної сутності кожного порівнюваного твору чи процесу, історико-літературне пояснення відповідностей літературних явищ різних письменств, сприяння розумінню духовної єдності, національної своєрідності всіх літератур в культурно-історичному розвитку суспільства. Учні мають змогу усвідомити цілісність світового літературного процесу і своєрідність власної культури в ньому. У методичній літературі наявний цілий перелік можливих порівнянь:

- аналіз оригінального твору та його перекладу, переказу чи переспіву;
- порівняння оригінального твору та кількох його перекладів;

- порівняння різнонаціональних літературних явищ на рівні їх походження;
- розгляду творчих зв'язків між письменниками різних літератур тощо;
- аналізу творів одного напрямку, течії, школи, а також різних національних літератур;
- вивчення різнонаціональних творів, близьких за темою, ідеєю, сюжетом, проблематикою, образами, особливостями поетики [1, с. 40].

Окрім того, можливості для проведення таких уроків прописані в програмі з предмету. Учитель сам вирішує, у якій формі він використає цю підказку. Наприклад: порівняння казок різних народів світу (5 клас). Шукаємо спільні риси в сюжеті, композиції (зачин, щасливий кінець), образній системі (порівняльні таблиці). У 9 класі пропонується порівняти образ Енея у Вергілія та І. Котляревського.

Отже, розумне впровадження нестандартних форм уроків має більше переваг, ніж недоліків, адже відповідає принципу дитиноцентризму, допомагає створити атмосферу зацікавленості, підвищує рівень обізнаності учнів, не лише в галузі української літератури, а й в інших навчальних дисциплінах, формує доброзичливе ставлення до опонентів, навички толерантного спілкування, вміння працювати в команді тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Компаративний аналіз на уроках української та зарубіжної літератури URL: <https://vseosvita.ua/library/komparativnij-analiz-na-urokah-ukrainskoi-ta-zarubiznoi-literaturi-105209.html> (дата звернення: 3.04. 2022)

2. Мельникова Р. Інтегрований урок як вид нестандартної організації навчання української літератури. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету* : збірник наукових праць. Серія «Філологічні науки». Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2019. Вип. 44. С. 32-40.

3. Сорокіна, Н., Луців Є. Інноваційні форми організації навчання української літератури учнів 7-го класу середньої школи. *ARS LINGUODIDACTICAE*. 2021. № 8. С. 32–43.

Несмачних Г. Ю., Лапушкіна Н. П.

КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЇ ТА ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Дистанційне навчання стало вимогою часу, воно «інтегрує всі відомі методи навчання й надає їм якісно новий рівень» [1, с. 117]. Робота на дистанції ґрунтується переважно на самостійній роботі учнів, проте при необхідності може поєднуватися з традиційними формами навчання. Тому важливою залишається підтримка учня, організація дистанційного супроводу кожного учасника освітнього процесу з метою досягнення запланованого результату. Важливо, щоб учні з будь-яким рівнем знань могли за підказками (вказівками) вчителя, використовуючи доступні інформаційні ресурси, виконати завдання, отримати знання й виробити навички для майбутнього життя. Тому в кожного вчителя в арсеналі вже наявні дієві та перевірені методи роботи. Добре зарекомендував себе в результативному дистанційному та змішаному навчанні метод кейс-технологія. Це такий інтерактивний метод, який дає змогу «виявити різноманітні точки зору, розвинути навички аналізувати та мислити критично» [3]. Чудові зразки таких кейсів ми можемо знайти на сторінках учителів, які ведуть свої інтерактивні сторінки, блоги.

Ситуаційна вправа кейс (від англійського «case» – випадок) – це опис реального випадку прийняття рішень, їх передумов та наслідків. Класичним визначенням поняття «кейс» є опис ділової ситуації, яка реально існувала або існує. Він містить допоміжні матеріали до ситуації: факти, роздуми, на основі яких у практичній діяльності ґрунтуються

рішення [2]. Специфікою кейсів з літератури є те, що в основі лежить не життєва ситуація, а проблема, закладена в художньому творі. Під розв'язанням кейсів з літератури переважно розуміють метод ситуаційних вправ. «За цією технологією для учнів формуються пакети (кейси) з окремих тем (текстові, аудіовізуальні та мультимедійні матеріали) та завантажуються для самостійного вивчення учням з організацією регулярних консультацій. Якщо учень за будь-яких причин не засвоїв матеріал запропонованої теми чи хоче розглянути додаткові теми, він звертається до цих кейсів» [1, с.117-118].

Розглянемо переваги та недоліки цього методу. Учителі часто звертаються до кейсу, адже він дає можливість представити тему компактно, одним блоком, дати покрокову інструкцію у виконанні завдань. Це дає можливість учню одразу бачити мету своєї роботи, розуміти, як вона буде оцінена. За допомогою кейсів можна представити не лише теми, пов'язані з вивченням певного твору чи біографії автора, а й цілої епохи, теоретичну тему. Також важливо, що враховуються індивідуальні темпи навчання кожного учня, є можливість здійснення швидкого зворотного зв'язку.

Недоліком кейсів, як і інших методів дистанційного навчання, є необхідність наявності високої мотивації в учня для послідовного виконання завдань самостійно. Не всі діти готові правильно організувати взаємодію з навчальним матеріалом, за необхідності ставити запитання вчителю, доводити справу до кінця. Проте при належній організації діти привчаються працювати з кейсами, що значно спрощує роботу вчителя в майбутньому, відкриває нові можливості для учнів, забезпечує планомірне засвоєння знань. Спочатку необхідним буде постійний супровід учителя-координатора (створення інструкції), розроблення різнорівневих завдань, проте діти швидко розуміють переваги такого методу.

Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції

Окрім мотивації (часто це вступне звернення до кейсу, оцінювання), надзвичайно важливим є створення досконалих індивідуальних завдань для кейсів. Завдання зазвичай пропонуються дослідницького, пошукового характеру. Для їхнього виконання вчителю необхідно чітко вказувати рекомендовані джерела, обсяг відповіді, можливості самоперевірки, вид контролю. Усе оформлюється у вигляді плану дій для учня. Тож, приблизно загальний вигляд кейсу може бути таким:

1. Мотиваційне звернення
2. План дій або індивідуальний маршрут
3. Питання для самоперевірки
4. Контроль

Наприклад, пропонуємо кейс для вивчення теми «Історичний роман П. Куліша «Чорна рада»» у 9 класі:

Юний друже!

Чи чув ти фразу, що історія повторюється? Чи замислювався над тим – чи може особистість змінити хід історії? Чи відповідаємо ми за свої вчинки у майбутньому перед наступними поколіннями? Ти будеш здивований наскільки.

Уважно вивчи матеріали про життя та творчість П. Куліша, прочитай роман «Чорна рада» і тоді ти зможеш відповісти на питання, які продовжують хвилювати не одне покоління людей. Бажаю тобі успіху!

План твоїх дій:

1. Опрацювавши біографічні відомості про П. Куліша за підручником, стисло доповніть схему прикладами (<https://cc60af90-c91b-492f-8674-c4313a9ac61b.filesusr.com/>)

2. Прочитай текст роману «Чорна Рада», малюючи карту руху головних героїв. Заповни елементи сюжету двох сюжетних ліній.

3. Прочитай висловлення митців про роман «Чорна рада». Чи всі вони схвальні? Спробуй пояснити, чому. Чи є актуальним твір, написаний

160 років тому, сьогодні? (<https://cc60af90-c91b-492f-8674-c4313a9ac61b.filesusr.com/>)

4. Зроби порівняльну характеристику героїв за планом.

5. Доведи, що «Чорна рада» – історичний роман-хроніка, опрацювавши теоретичний матеріал підручника.

5. Перевір себе за контрольними питаннями в підручнику.

6. Виконай контрольну роботу.

Отже, кейсові технології дають можливість не лише забезпечувати засвоєння матеріалу самостійно, а й виробляти в учнів важливі вміння: самоорганізовуватись, розподіляти час, творчо мислити, перевіряти теорію на практиці, працювати з різними джерелами інформації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гарна С. Щербатюк В. Кейс індивідуальних освітніх маршрутів як спосіб організації дистанційного навчання із зарубіжної літератури *Актуальні проблеми професійної підготовки студентів-філологів до роботи в сучасному освітньому просторі* : [збірник статей] / редкол. : І. В. Козлик й ін. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2017. Вип. 1. С.115-121.

2. Кондратюк Т. В. Федорцова О. Г. Застосування дистанційної освіти та методу «кейс-стаді» в процесі виховання та навчання молоді з особливими потребами. URL : <http://ap.uu.edu.ua/article/567> (дата звернення: 5.04.2022)

3. Основи кейс-технологій в освітньому процесі URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/1203-qqq-17-m2-08-02-2020-osnovi-keys-tehnology-v-osvtnomu-protses-shkoli> (дата звернення: 3.04.2022)

КОМП'ЮТЕРНІ ТА ПРОЄКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Швидка Н. В.

Сьогодні почали активно залучати до навчального процесу передові й перспективні інформаційні технології: Інтернет-ресурси, навчальні комп'ютерні програми. Це посприяло важливим перебудовам у галузі освіти, що звичайно охопило й викладання української мови та літератури в школі. Комп'ютери дуже швидко посіли особливе місце в нашому житті і в процесі вивчення мови в школі, дещо потіснивши традиційні способи, і змусили педагогів вирішувати проблеми, про існування яких кілька десятків років тому жоден мовознавець навіть і не підозрював. Проте виникла інша проблема: не всі педагоги готові до широкого застосування комп'ютерів під час навчання.

Є кілька підстав: по-перше, це невміння послуговуватися комп'ютером, а по-друге, це нерозуміння, як його можна застосувати на уроках.

Використання комп'ютерів на уроках української мови й літератури надзвичайно збільшує ефективність навчального процесу, бо учні засвоюють значно більшу кількість матеріалу, ніж в умовах звичайного навчання, значно швидше набувають потрібних навичок школярів.

Однією з переваг перевірки знань учнів завдяки комп'ютерним технологіям є те, що школяр відчуває себе впевненіше й демонструє власні справжні знання. Водночас, коли учень відповідає перед учителем і класом, за певними визначеними критеріями (страх перед аудиторією, різні комплекси – наприклад, відповісти неправильно), він не завжди може продемонструвати власні максимальні знання та вміння.

Практика засвідчує, що під час застосування інформаційних технологій, а точніше, комп'ютерної техніки на уроках української мови й літератури, підвищується увага школярів до дослідження певного предмета, вони зацікавлені у запропонованому матеріалі і діяльно виконують завдання.

Залучення інформаційних технологій розкриває більші можливості як для вчителя, так і для учня. Для вчителя використання комп'ютерів на уроках – це поліпшення навчання, імовірність висвітлення більшої кількості матеріалу, неупереджене оцінювання знань учнів, підвищення їхнього зацікавлення.

Сучасні педагогічні технології, наприклад: вивчення матеріалу у співпраці, проєктна технологія, залучення перспективних інформаційних технологій, Інтернет-ресурсів уможливають утілення в життя особистісно-орієнтований підхід у навчанні, забезпечують індивідуалізацію та диференціацію навчання з урахуванням можливостей учнів, їх схильностей тощо. Комп'ютери значно розширюють можливості педагогів щодо індивідуалізації вивчення навчального матеріалу на уроках й активізації пізнавальної роботи школярів під час навчання, дають змогу максимально пристосувати процес навчання до індивідуальних особливостей учнів.

Будь-який учень отримує можливість працювати у власному темпі, тобто обирати для себе відповідні розмір і швидкість засвоєння матеріалу [1]. У світі є тенденція злиття освітніх й інформаційних технологій і складання на цій підставі перспективних засобів і методів навчання української мови й літератури, заснованих на застосуванні технологій Інтернет-ресурсів. Впровадження технічних засобів вивчення навчального матеріалу вважають одним із ефективних щодо засвоєння процесу навчально-пізнавальної діяльності учнів. Однією з технологій, що забезпечує особистісно-орієнтоване виховання й навчання, є метод

проектів, оскільки він практично забезпечує й інші сучасні технології, наприклад, навчання в співробітництві.

Метод проектів – це спосіб досягнення дидактичної мети завдяки докладній розробці проблеми, яка передбачає реальний, практичний результат. Основна ідея полягає в тому, що з великим захопленням учні виконують лише ті завдання, які обрали самі. Підсумком роботи учня над проектом може бути як ідеальний продукт (зроблені на підставі вивчення інформації висновки, сформовані знання), так і матеріальний продукт (альбом, лепбук тощо).

Мета проектної технології:

1. Сприяння підвищення впевненості кожного учасника проектного навчання, що дасть змогу кожному учневі усвідомити себе здатним і компетентним реально оцінювати себе.

2. Спонування дітей на розвиток такого потрібного соціального досвіду, як комунікабельність і вміння співпрацювати.

3. Забезпечення механізму розвитку критичного мислення дитини, вміння розв'язувати поставлені завдання.

4. Набуття учнями дослідницьких пошуків (виявлення проблем, збір інформації тощо), спостережень, вміння формувати гіпотези, узагальнювати, розвивати аналітичне мислення.

Спільна робота над проектом дає змогу кожному не лише виконувати посильне для нього завдання, а й вчитися навичкам спільної праці в колективі, коли потрібно вислухати партнера, погодитися чи не погодитися з його точкою зору, аргументувати свій вибір. Тут ми вже маємо вияв «Я-фактора»; вольової саморегуляції, вибірковості особистості.

Проектне навчання може бути: індивідуальним, тобто коли кожен учень самостійно готує проект, усі зібрані матеріали презентує й захищає його перед класом; командним (груповим), тобто коли клас ділиться на групи (команди) з підготовки проекту.

Командний спосіб має такі принципи:

1. У команді немає лідерів; усі члени команди рівні;
2. Команди не змагаються;
3. Між членами команди доброзичливі стосунки, вони повинні отримувати задоволення від спілкування один з одним при виконанні проєктного завдання;
4. Кожен член команди впевнений в собі;
5. Усі члени команди повинні бути активними і вносити свій вклад у загальну справу;
6. Відповідальність за кінцевий результат покладено на всіх членів команди відповідного проєктного завдання.

Надзвичайно важливо організувати роботу над проєктом, створивши максимально сприятливі умови для вияву творчого потенціалу учнів. Для цього потрібно переконатися, що тема проєкту підходить для всіх учасників групи згідно з їх захопленням і темпераментом. Потрібно переконати їх застосовувати різноманітні способи роботи: графічне написання, оформлення, добірку ілюстрацій і фотографій, а в разі потреби – аудіо або музичне оформлення.

Отже, важливо, що в процесі роботи над проєктом учні скеровані на співпрацю, а таке навчання сприяє вихованню таких моральних цінностей, як взаємодопомога, бажання і вміння співпереживати, формуванню творчих здібностей та активності учнів, тобто відбувається нерозривний процес навчання та виховання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Носенко Е. Л. Застосування ІТ в освіті. К.: Освіта, 2003. 59 с.
2. Пінчук О. Проблема визначення мультимедіа в освіті: технологічний аспект. Нові технології навчання. К., 2007. Вип. 46. С. 55–58.

3. <http://ukped.com/skarbnichka/2367-tehnologiyi-navchannja-informatsijni-tehnologiyi-navchannja.html> (дата звернення: 20 квітня 2022 року).

Бодра І. А., Тендітна Н. М.

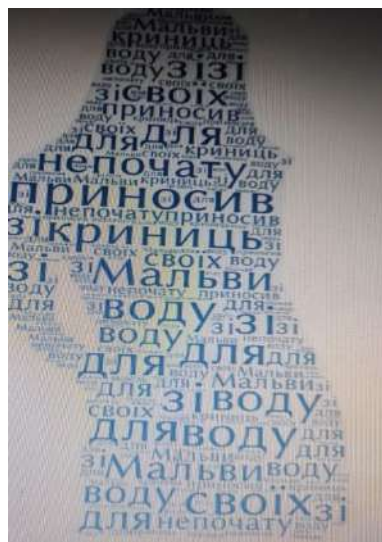
ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ ДЛЯ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

Стрімкий розвиток інформаційного суспільства, безперервне вдосконалення технологій поставило необхідність перед учителем впровадження різноманітних інтернет-ресурсів, зокрема і на уроках української літератури.

Пропонуємо розглянути кілька з них, які набули популярності останнім часом.

Хмари слів або хмара тегів дозволяють виділяти ключові слова чи цитати, які найчастіше вживають письменники у творах, або які є частиною характеристики певного героя, події, сцени тощо.

Так, цитата з роману В. Земляка «Лебедина зграя»: *«приносив зі своїх криниць непочату воду для Мальви»* може мати такий вигляд:

Також за допомогою хмари слів учні можуть, наприклад, отримувати завдання про розшифрування фрази з твору та переказування подій, пов'язаних із ними.

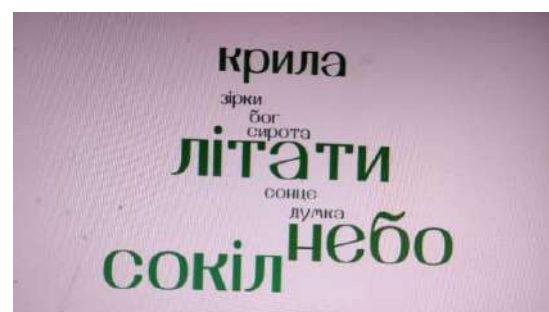

(В. Земляк «Лебедина згряя»: «*Дома жодного з Фабіанів не виявилось*»; «*Тракторець слава богу завівся*»).

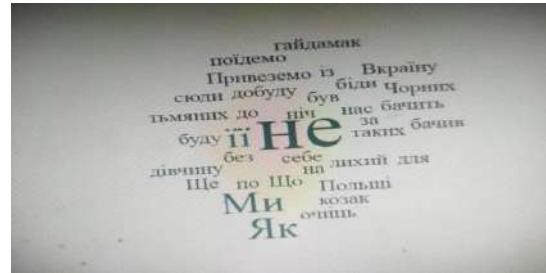
Цей спосіб дієвий як для практичної роботи на уроці, так і для домашніх завдань, а також, що особливо актуально в наш час, і дистанційної форми роботи.

Учням під силу згенерувати й власні хмари слів із цитат до творів поетів чи прозаїків, використовуючи програми **Word It Out**, **Word Cloud Generation** чи **Word Art**.

Приклади різновидів хмар слів із цитат до творів М. Петренка:

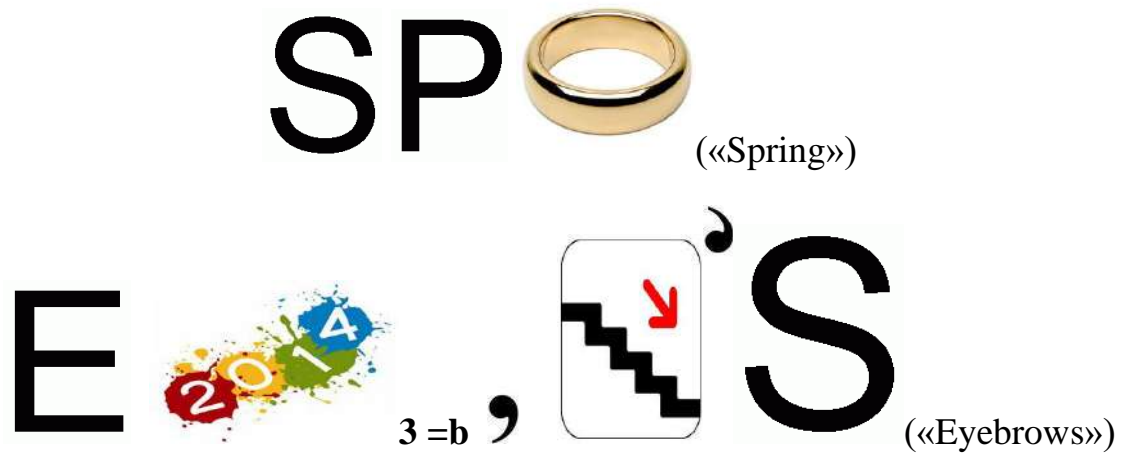
За допомогою генератора rebus1.com за кілька секунд на ребус перетворюється будь-яке слово чи фраза з прозового чи віршового твору. Так, вислів «Чому я не сокіл» із вірша М. Петренка «Дивлюсь я на небо...» генератор презентує таким чином:

А перший рядок із вірша «Взяв би я бандуру» пропонує закодувати так:

Можливий варіант загадування учням творів М. Петренка й англійською мовою:

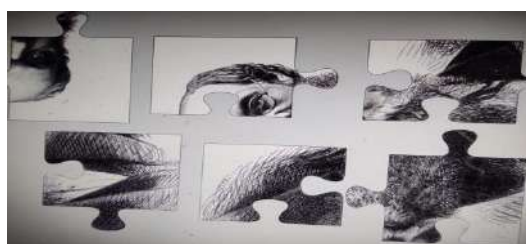
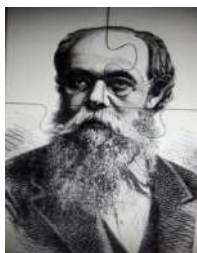
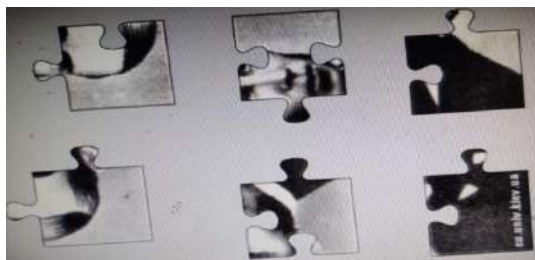

Jigsawplanet – безкоштовний онлайн-сервіс, за допомогою якого можна створювати власні пазли чи збирати пазли-головоломки, запропоновані іншими користувачами.

Так, при вивченні твору В. Дрозда «Самотній вовк» учні складають за поданими пазлами домовиків та визначають, який із них найбільше влучно ілюструє персонажа твору. Свій вибір вони мають аргументувати також цитатами з тексту:

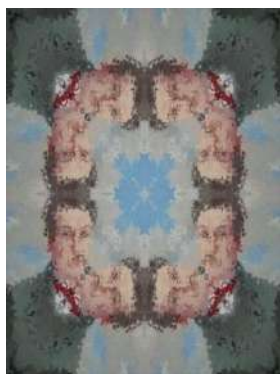

Пропонуємо також приклад гри з використанням пазлів до теми «Михайло Петренко» – склади пазли й назви прізвища тих, хто відіграв вагому роль у популяризації вірша «Небо»:

Відповіді: *О. Кониський; А. Метлинський; В. Заремба.*

Для обдарованих учнів пропонуємо варіанти комплексної обробки портрету М. Петренка з додаванням різноманітних спецефектів в онлайн-сервісі Imgonline. Подібні вправи не тільки творчо розвивають, але й сприяють кращому запам'ятовуванню портретів митців.

Отже, як бачимо, системне використання інтернет-ресурсів якісно підвищує рівень унаочнення навчального матеріалу, сприяє зростанню інтересу до вивчення літератури. Та водночас слід пам'ятати про вмотивоване та доцільне їхнє використання.

Калмикова Є. В., Тендітна Н. М.

МОЖЛИВОСТІ ПЛАТФОРМИ CANVA НА УРОКАХ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Візуалізація навчальної діяльності з кожним роком набуває все більшої популярності. На допомогу вчителям приходять різноманітні онлайн-ресурси, адаптовані до освітніх програм. Однією з них є платформа Canva.

Теми створених літературознавчих матеріалів на цій платформі можуть бути доволі різноманітними: біографії письменників, літературні напрями та жанри, історії написання творів, короткий зміст прочитаного, світ персонажів чи їхніх прототипів, словникова робота, вибір потрібної ілюстрації, висловлювання відомих людей про твір, що вивчається, цитати з творів... Усе залежить, головним чином, від теми й мети уроку, рівня знань учнів, їхньої творчої обдарованості, бажання долучатися до здобуття знань із залученням нестандартних методів та креативності самого вчителя.

Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції

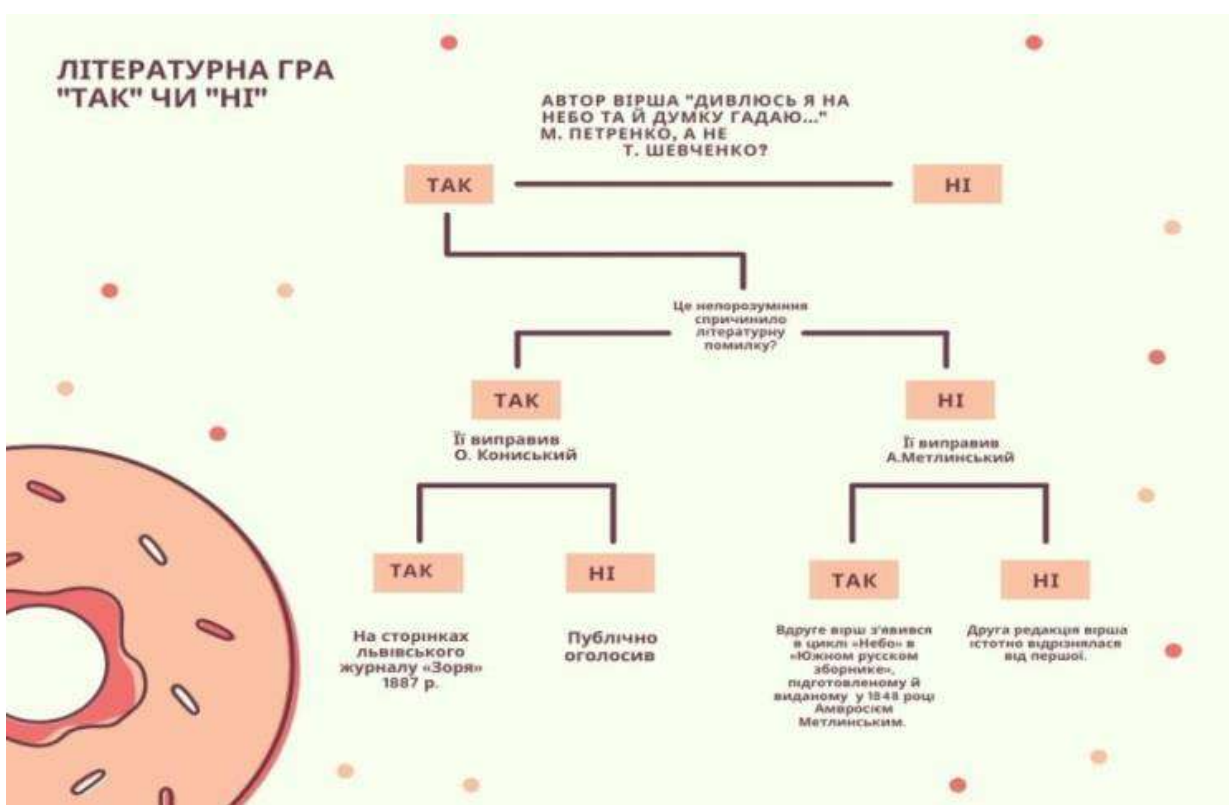
Так, наприклад, Canva навчає самостійно впізнавати героїв за описом, цитатою, поведінкою чи певною загадкою.

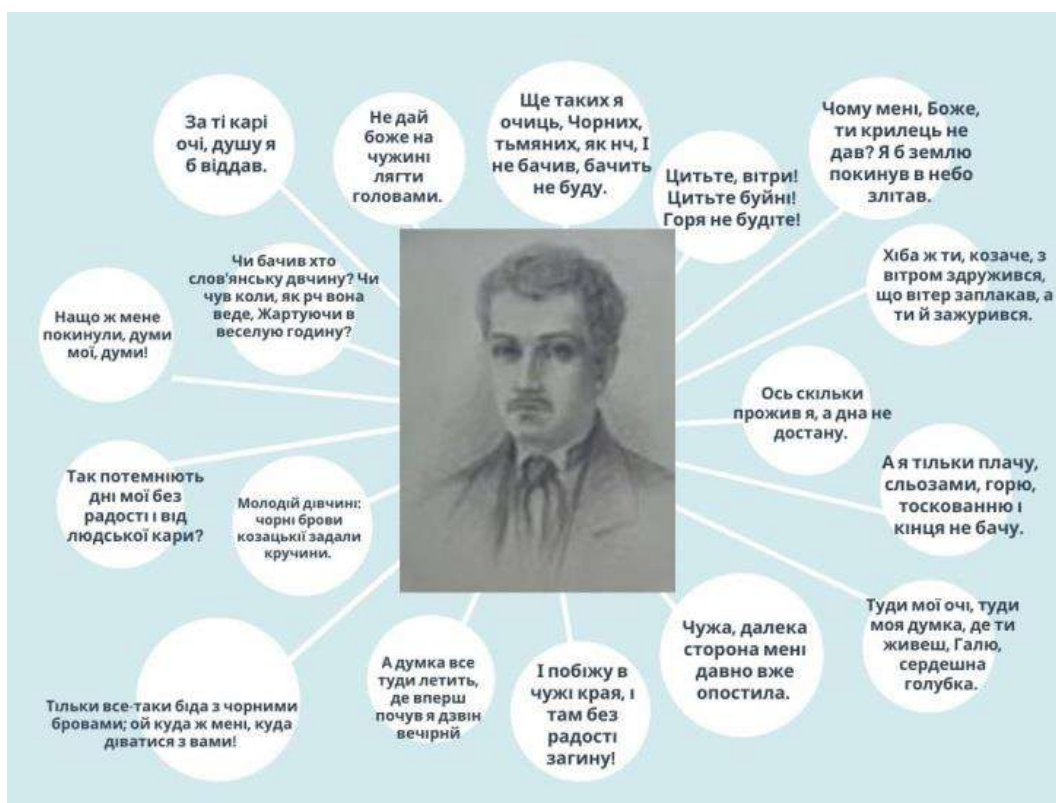
А при вивченні літератури конкретної епохи, біографії письменників чи аналізі системи образів твору, створюємо матеріал, який дозволяє зобразити певний процес або ідею в стислій формі, систематизувати значну кількість даних. На заміну стандартним схемам та таблицям учителям та учням пропонує свої можливості платформа Canva.

Експерименти на платформі Canva надихають на створення навіть літературних ігор. Наприклад, під час вивчення творчості М. Петренка, зокрема його загальновідомої поезії «Дивлюсь я на небо та й думку гадаю». Такий вид роботи однозначно викликає інтерес учнів до постаті поета та його поезій, часу її написання, популяризації пісні у світі. Учні не лише грають, але й паралельно навчаються, бо дізнаються чимало додаткової інформації про історію цієї пісні, її перших та сучасних виконавців, перекладів різними мовами світу, вшанування пам'яті поета...

Фактично, одна сторінка дозволяє систематизувати необхідну кількість інформації, зокрема й ілюстративної, як для вивчення, так і для закріплення знань із конкретної теми. Наприклад, відобразити ключові цитати з віршів М. Петренка.

А також створювати ілюстрації до певних фраз чи висловів. Така візуалізація навчального матеріалу сприяє не тільки запам'ятовуванню матеріалу, але й зоровому сприйняттю головних образів, символів, та надає можливість продемонструвати найбільш пам'ятні для митців місця, пов'язані зі світом дитинства чи передісторією написання.

Canva пропонує матеріали до створення професійного резюме, яке можна адаптувати під образну характеристику героїв як із використанням ключових цитат, так і таке, яке вимагає певної фантазії на межі співавторства твору. Є навіть можливість доповнити характеристику уявним портретом того чи іншого героя твору, намальованим власноруч чи знайденим на теренах інтернет-простору.

Це може бути написання резюме письменника.

Чи конкретного героя (головний герой роману В. Дрозда «Самотній вовк»)

На платформі учні створюють і чек-листи. Учитель роздає учням шаблони на початку вивчення творчості письменника. У нього вони мають

Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції

записувати поступово під час вивчення необхідну інформацію дуже стисло, без пояснень, лише перераховувати потрібне. У результаті вони мають власну «шпаргалку». Її можна створювати як кольоровою, так і в чорно-білих кольорах, щоб учні потім самостійно її оформили.

Платформа Canva розкриває можливості й для створення антибуків. Найбільш цікавими, на нашу думку, є фальшиві обкладинки (на книги, яких не існує). Пропонуємо приклад антибука до твору В. Шевчука «Дім на горі».

Отже, платформа Canva по суті у своїй сукупності представляє собою збірний образ плаката, книги і роздаткового матеріалу, який спрямований на розвиток в учнів творчого потенціалу, навчання, корегування та перевірку знань. Тому, щоб учні змогли самостійно

створити подібні презентації, вони мають накопичити певний матеріал, оволодіти основною літературою, додатковою інформацією, знати тексти творів та біографію письменників, виконати певні завдання, перш ніж презентувати матеріал. А також ретельно продумати його структуру і знайти потрібну інформацію, якої не вистачає.

Більшу частину роботи (планування та пошук інформації), учні зазвичай проводять удома, але після відповідної консультації з учителем. Остаточне компонування матеріалу варто здійснювати в межах навчального заняття, щоб було видно роботу кожного члена групи або учня окремо, а в однокласників була можливість поділитися один із одним своїми напрацюваннями. Чи навіть підготувати завдання як для всього класу, так і кинути виклик окремим учням.

Герасименко К. А., Тендітна Н. М.

ВИКОРИСТАННЯ ФОТОКВЕСТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА ПЕТРЕНКА

Усе частіше на уроках з української літератури для візуалізації навчального матеріалу використовують фотоквести. Орієнтовні правила його виконання, алгоритми дій вчителя та учнів детально описані у посібнику [1].

Мета публікації – проілюструвати можливі варіанти використання фотоквестів на уроках з літератури рідного краю під час вивчення творчості М. Петренка.

Пропонуємо завдання для фотоквестів.

За кожну правильну відповідь команди (чи одноосібне виконання) отримують 1 бал. Загальна кількість балів – 12.

Сфотографуйте:

1. Монету з датою народження поета.
2. Назву місяця, коли УкрПошта випустила конверт, присвячений М. Петренку.

Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції

3. Музичний інструмент, назва якого зустрічається в одному з віршів.
  4. Арабську цифру на позначення кількості пам'ятних монет, які Національний банк України ввів у обіг.
  5. Птаха, якого зображено на пам'ятному знакові на честь 150-ї річниці з дня смерті пісняра.
  6. Фотографію космонавта, який першим у космосі заспівав пісню «Дивлюсь я на небо...».
  7. Небесне тіло назване на честь М. Петренка.
  8. Портрет поета, якому помилково приписують авторство вірша «Дивлюсь я на небо...».
  9. Цифру на позначення кількості перекладів, які ввійшли до книжки «Дивлюся на небо та й думку гадаю» в перекладах мовами світу».
  10. Назву річки на карті, поблизу якої стояла садиба Петренків.
  11. Фото відомого клоуна, співзвучне з прізвищем режисерки, яка зняла фільм, присвячений М. Петренку.
  12. Ім'я засновника музею в Слов'янську, присвяченого М.Петренку.
- Відповіді:** 1817 р.; 2. Листопад; 3. Бандура; 4. 35 000; 5.Сокіл; 6. Павло Попович; 7. Астероїд; 8. Т. Шевченко; 9. 24; 10. Бакай; 11. Олег Попов; 12. Валентина.

Створення колажів до завдань фотоквестів варто використовувати не тільки під час опрацювання біографії поета, але й творчості. При цьому кількість запитань та балів, які можуть отримати учні за їхнє виконання, може варіюватися. Наводимо приклад.

Сфотографуйте:

1. Пору року, яку описує М. Петренко в одному зі своїх творів.
2. Час доби, якій присвятив поет один зі своїх віршів.
3. Музичний інструмент, який мріє взяти до рук герой поезії М.Петренка.
4. Тварину, про яку йдеться у вірші «Гей, Іване, пора...».
5. Ім'я племінниці головної героїні з драматичної думи «Найда».
6. Назву річки, про яку йдеться у вірші «Недуг».

Відповіді: 1. Весна; 2. Вечір; 3. Бандура; 4. Кінь; 5. Галя; 6. Оскіл.

Сфотографуйте:

1. Частину тіла, яку найчастіше описує у віршах М. Петренка.
2. Колір очей у вірші «Вечірній дзвін».
3. Ім'я героїні з поезії «Взяв би я бандуру...».
4. Герб країни, про яку згадується у вірші «Гей, Іване, пора...».
5. Птах, якого поет згадує у вірші «Смута».

Відповіді: 1. Брови; 2. Карий; 3. Маруся; 4. Польща; 5. Соловей.

Фотоквести під час вивчення творчості поета-земляка на уроках із літератури рідного краю доцільно проводити і під час екскурсії до міста, в якому він народився. Так учні зможуть скомпонувати матеріал, отриманий безпосередньо від відвідин пам'ятних місць, пов'язаних з ім'ям Петренка та самостійним опрацювання додаткової літератури (за вказівкою вчителя) за темою.

Пропонуємо варіант такого завдання.

Сфотографуйте:

1. Берег річки, про який неодноразово говориться у поезіях Михайла Петренка.
2. Знак населеного пункту, де народився М. Петренко.
3. Пам'ятний знак на честь 150-ї річниці з дня смерті пісняра.
4. Вшанування нащадками пам'яті М. Петренка у м. Слов'янськ.
5. Бібліотеку, яка носить ім'я поета-романтика.
6. Назву навчального закладу в Слов'янську, в якому розміщено музей М.Петренка.
7. Герб міста, на якому зображено Петренківського сокола.
8. Ініціали автора імовірного портрета М. Петренка.
9. Рік, коли пісня «Дивлюся на небо...» вперше пролунала у космосі.
10. Літери на позначення імені одного з дослідників творчості М. Петренка, автора книги – «Йому жити у віках: Михайло Петренко».
11. Літеру на позначення прізвища автора навчального посібника «Слов'янськ літературний: перша половина ХІХ – початок ХХІ століття».
12. Назву космічного корабля, з якого вперше пролунала пісня «Дивлюся на небо».

Відповіді: 1. Тор; 2. Слов'янськ; 3. Гранітний камінь з написом; 4. Вулиця Михайла Петренка; 5. Центральна бібліотека ім. М. Петренка; 6. Слов'янський педагогічний ліцей; 7. Герб м. Слов'янська; 8. О. Р. (Олександр Роговий); 9. 1962 р.; 10. І В А Н; 11. Р; 12. «Восток-4».

Як бачимо, такий вид роботи значно підвищує інтерес учнів до вивчення творчості поета, пісня на слова якого не втрачає популярності і в наш час; дозволяє активізувати спостережливість, увагу та уяву; проявляти творчі здібності; легше запам'ятовувати матеріал, продумуючи та візуалізуючи свої відповіді. Також фотоквести зручно використовувати як для очної, так і дистанційної роботи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Методика навчання української та зарубіжної літератур : інструменти візуалізації навчального матеріалу майбутнього вчителя-словесника : навч.- метод. посіб. для забезпечення спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література) / автори-укл. Н. М. Тендітна, В.С. Щербатюк. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 171 с.

ВАРІАНТИ ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-КРОСВОРДІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ М. ПЕТРЕНКА

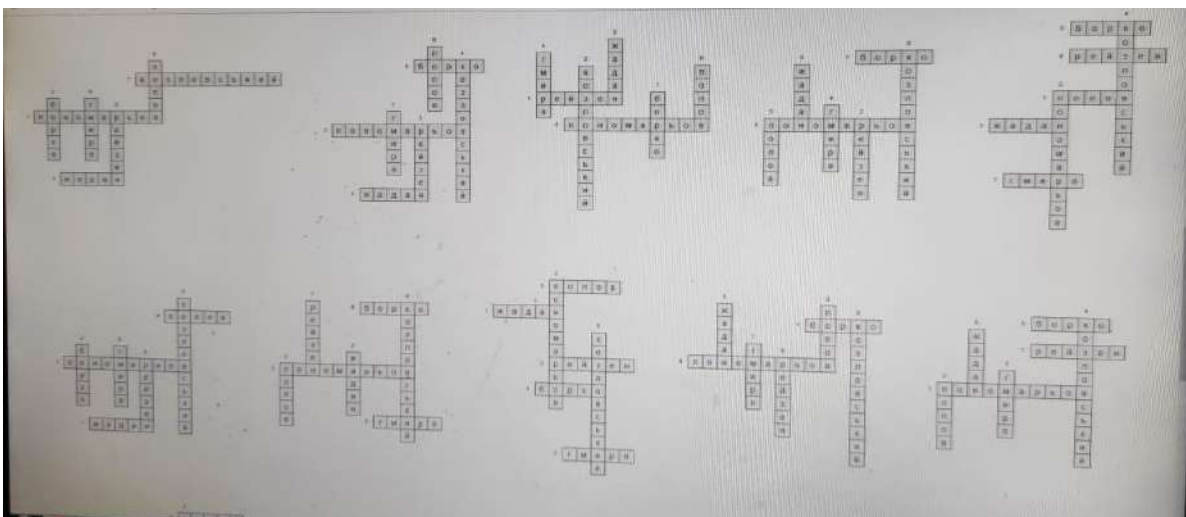
Не заслужено забути на сучасному уроці є кросворди. Та за допомогою сучасних онлайн-сервісів вони стають більш доступними й методично привабливими.

Нагадаємо, що кросворд – це гра-задача, мета якої вписати літери в подані перехресні рядки клітинок накресленої різними способами фігури таким чином, щоб за горизонталлю та вертикаллю вийшли загадані слова.

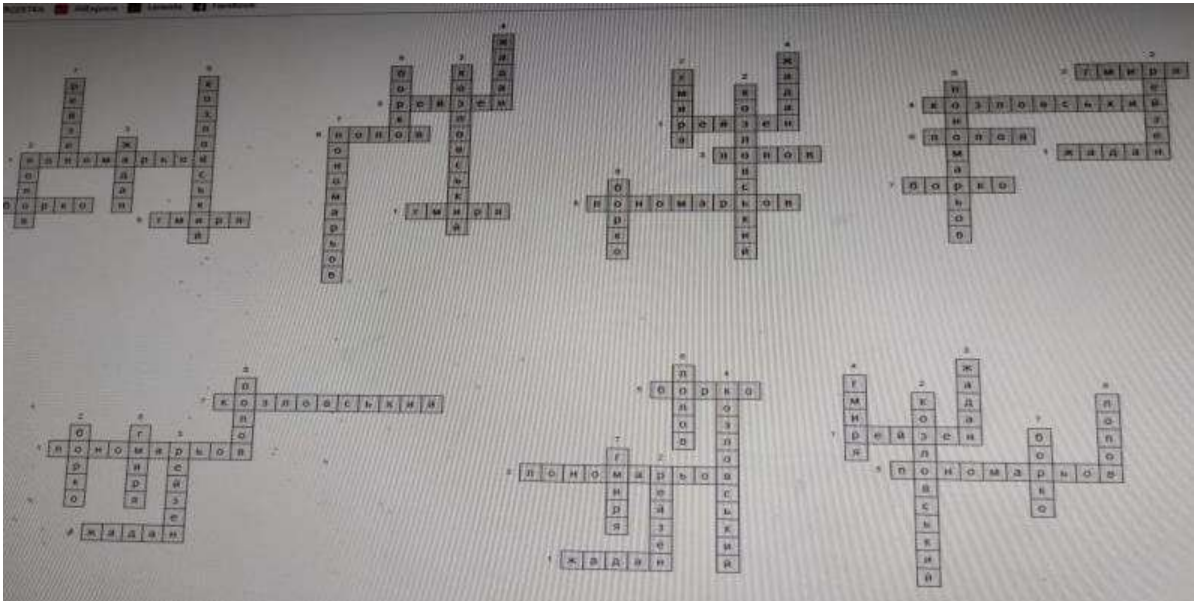
У минулому залишилися ті часи, коли кросворди малювали вручну на аркушах у клітинку. За допомогою багатьох новітніх ресурсів можна обрати для себе той, який відповідатиме меті вашого уроку.

Пропонуємо варіанти кросвордів під час вивчення творчості поета-земляка Михайла Петренка.

Так, у ресурсі <https://biouroki.ru/workshop/crossgen.html> з поданих слів (прізвища відомих виконавців пісні «Дивлюсь я на небо...»): Рейзен, Гмиря, Жадан, Козловський, Борко, Пономарьов, Попов, отримали такі можливі варіанти:

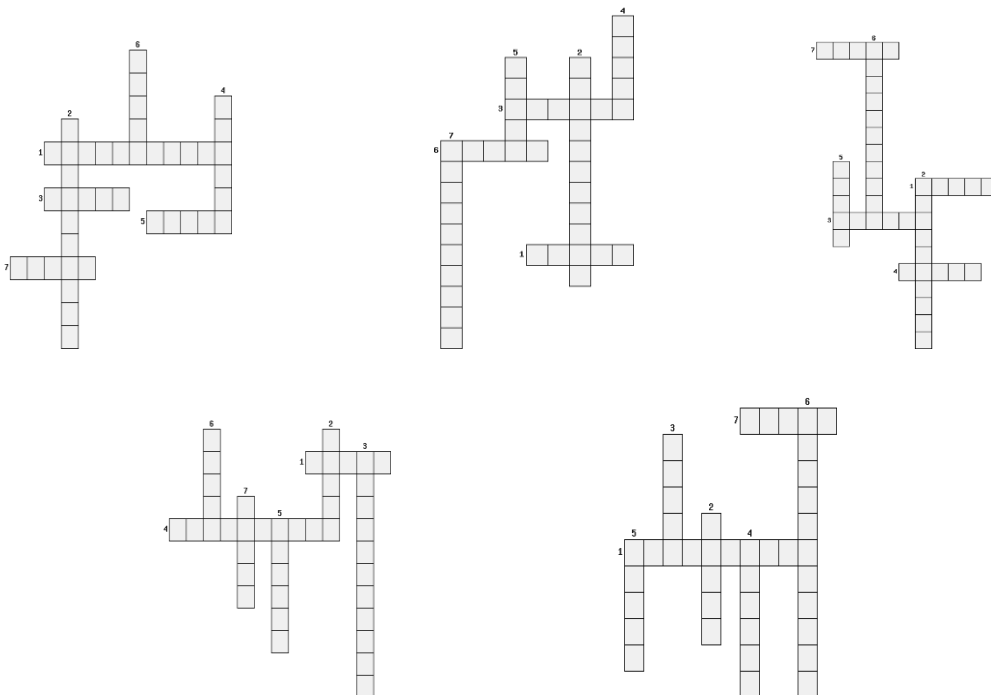

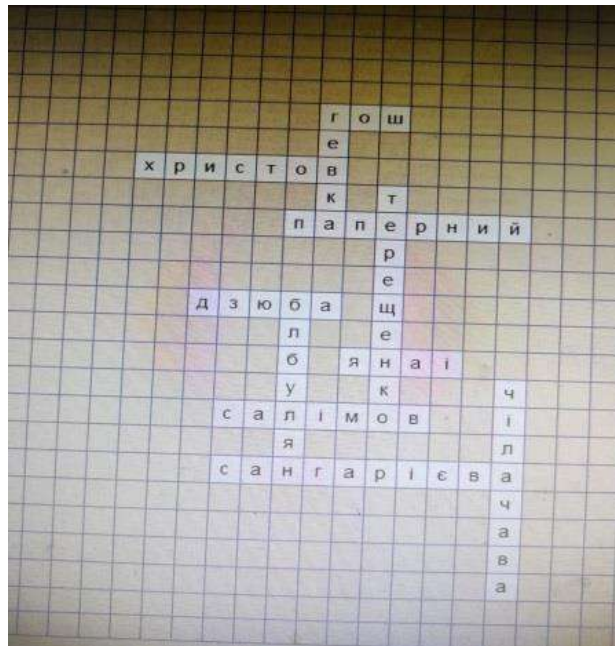

Потрібно лише заздалегідь підготувати питання та відповідно відповіді на них.

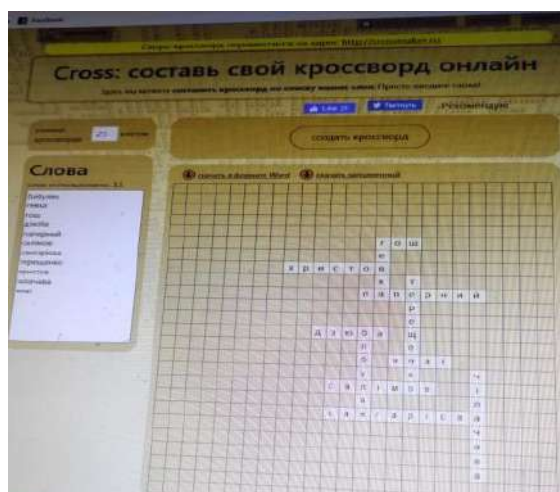
Програми вибудовують кілька різновидів кросвордів, з яких обираємо той, який подобається найбільше. Можливий навіть варіант, коли всі учасники отримують різні графічні зображення, але одні й ті самі питання. Учні отримують кросворди чи в надрукованому вигляді, чи на свої смартфоні:

Кросворд, створений у ресурсі <https://learningapps.org/createApp.php> може мати такий вигляд. Для питань пропонуємо прізвища перекладачів пісні «Дивлюсь я на небо...» мовами світу (Блбулян, Гевка, Гош, Дзюба, Паперний, Салімов, Сангарієва, Терещенко, Христов, Чілачава, Янаї):

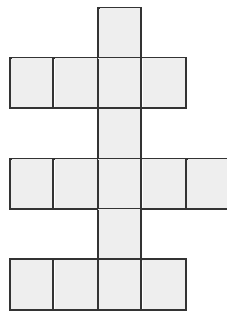
Важливим є також те, що кількість слів у кросвордах можливо варіювати. Хоча на деяких платформах одноразово можна використати лише до одинадцяти слів:

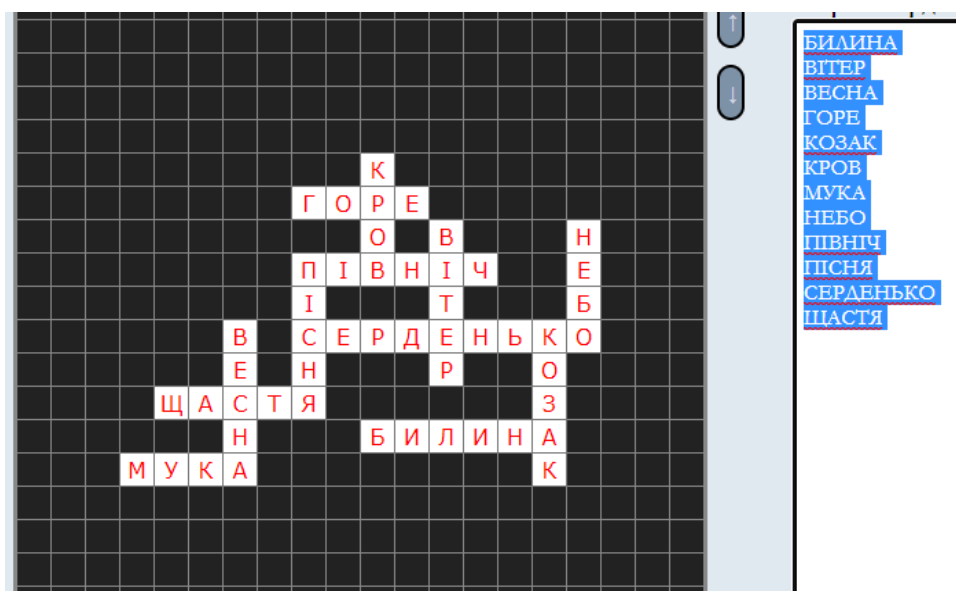
У кросворд вписуємо назви творів поета, імена героїв, ключові слова-символи:

Так і декілька слів для одноосібного виконання:

Або завдання навпаки: відгадати й вибрати зі вказаних слів лише ті, які є наявними у вірші «Як в сумерки вечірній дзвін...». Щоб полегшити виконання роботи слабким учням вказуємо і кількість слів, які потрібно відшукати. Наприклад, відшукайте шість слів, які пов'язані з поезією М. Петренка «Чого ти, козаче, чого ти, бурлаче...». Відповідь: із вказаних дванадцяти слів (*билина, вітер, весна, горе, козак, кров, мука, небо, північ, пісня, серденько, щастя*) у вказаній поезії зустрічаємо такі: *козак, вітер, горе, пісня, північ, билина*:

Різновиди кросвордів дозволяють створювати цікаві й різноманітні вправи. Учні не тільки знаходять слова, які є ключовими до вірша М. Петренка «Дивлюсь я на небо», але й створюють власні ілюстрації чи знаходять відповідний фон у мережі Інтернет.

н
е
б
о
,
с
и
р
о
т
а
,
б
о
г

1. небо, сирота, бог,
крила, сокіл, думка,
наймит, хмари, доля,
новосілля

Чи, наприклад, просто знаходять потрібні слова:

Развиток дитини   Учень: _____

Знайди слова

С	Е	Р	Д	Е	Н	Ь	К	О	Я
Ш	Н	Д	И	Р	Т	П	Г	Щ	Р
Ч	Е	Б	Р	О	В	И	І	И	З
Я	Д	О	Л	И	Н	А	Ш	Н	І
А	Д	Ш	Д	К	У	Д	Р	І	Ф
К	Л	Л	І	Т	А	К	Ж	Н	О
Ж	Е	Т	Л	Щ	А	С	Т	Я	Т
І	В	Е	С	Н	А	К	Е	Ь	Ю
Б	У	Д	Н	І	Н	И	В	А	У
С	Л	Ь	О	З	И	Е	І	Ц	

Список слів:

1. ВЕСНА	5. СЛЪОЗИ	9. БРОВИ
2. НИВА	6. ЛПА	10. ШАСТЯ
3. СЕРДЕНЬКО	7. КУДРІ	
4. ДОЛИНА	8. БУДНІ	

Развиток дитини   Учень: _____

Знайди слова

Н	Е	Д	У	Г	О	Е	І	М	
І	З	Н	Ф	Н	А	Й	Д	А	У
Й	Ь	С	М	У	Т	А	І	Е	П
Д	Р	Д	З	В	І	Н	С	В	Ц
И	П	Ь	Н	Е	Б	О	О	О	Ю
З	Л	Д	Е	Т	Б	Л	Я	Ш	Ф
В	Е	Ч	І	Р	Н	І	Й	С	Л
К	У	Ч	Е	Р	Я	В	И	Й	С
І	В	А	Н	Ю	П	И	Щ	В	Ь
П	У	К	В	Е	С	Н	А	Л	І

Список слів:

1. ВЕЧІРНІЙ	4. КУЧЕРЯВИЙ	7. НЕБО
2. ДЗВІН	5. СМУТА	8. НАЙДА
3. ІВАН	6. НЕДУГ	9. ВЕСНА

Також кросворди за вказаною темою можуть створювати й учні. Навіть зберегти їх й отримати посилання, за яким однокласники зможуть відкрити для розгадування. Найкращі кросворди (за згодою учнів) викладаємо до мережі Інтернет. Сайт, де можна створити такі кросворди і не тільки: <https://learningapps.org/createApp.php>.

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ХРОНОЛАЙНЕРІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА ПЕТРЕНКА

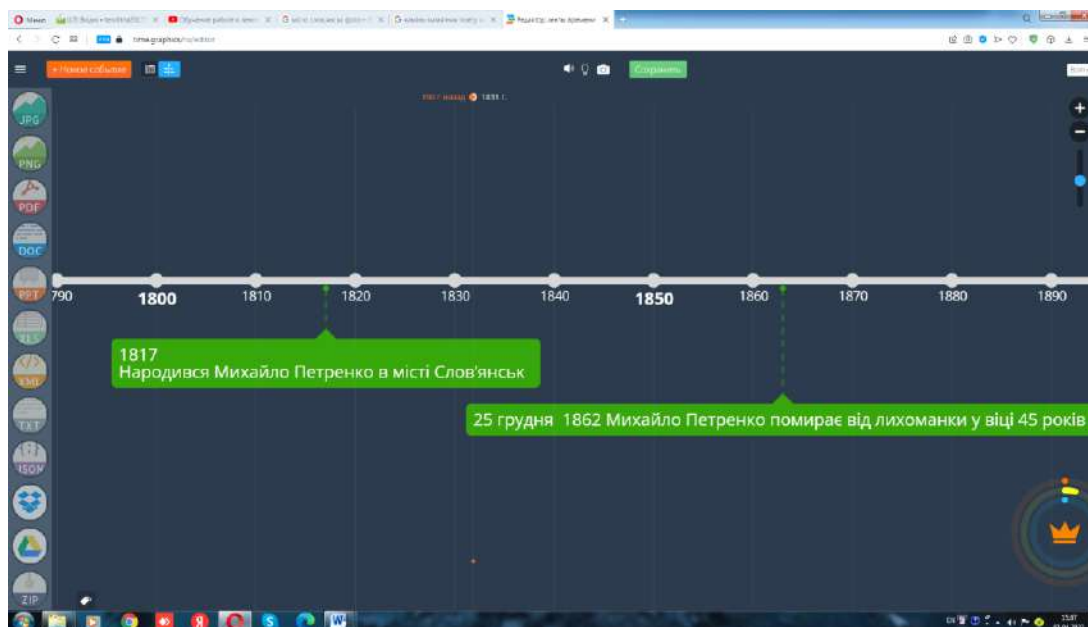
Нові тенденції в освіті дедалі більше орієнтовані на учнів, для яких навчання стає активним процесом відкриття та участі, заснованій на самомотивації, а не на пасивному знайомстві з фактами.

На уроці літератури рідного краю під час вивчення творчості поета-земляка Михайла Петренка перед учнями постає завдання за короткий проміжок часу запам'ятати певну кількість подій, пов'язаних з його біографією та літературною діяльністю. Щоб усвідомлено опанувати матеріал та уникнути процесу зубріння варто скористатися хронолайнерами, які значно полегшать навчання.

Хронолайнер – це інструмент для створення Хроноліній (стрічок часу), що дозволяє наочно представляти головні епізоди життя видатних людей, інтегруючи їх у єдине ціле.

Хронолайнери сприяють розвитку пізнавальної активності та самостійності учнів, сприяють умінню співпрацювати, формують та вдосконалюють навички пошуку інформації, навчають стисло обробляти інформацію й надають можливість розширення досвіду публічного представлення результатів своєї діяльності, брати на себе відповідальність за виконання дорученої справи.

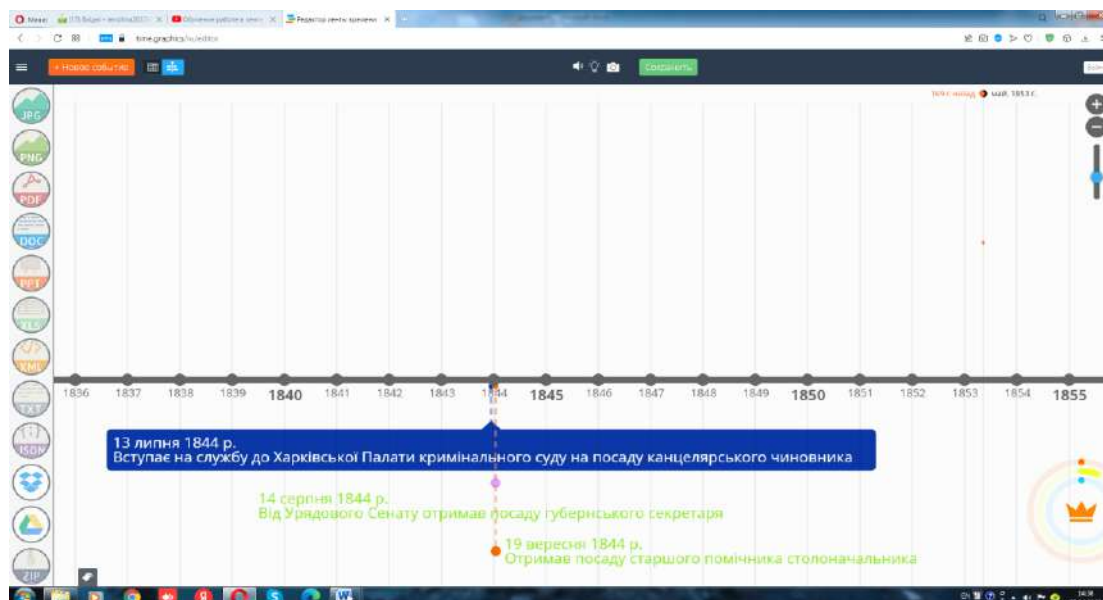

Працюючи в малих групах над створенням хронолайнерів, учні навчаються взаємодіяти в команді, співпрацювати з іншими задля отримання поставленого результату, підбивати підсумки роботи, чітко висловлювати думку групи.

Користуючись спеціальними програмами, вчитель не тільки має змогу сам унаочнити інформацію, але й залучити учнів самостійно створювати такі стрічки.

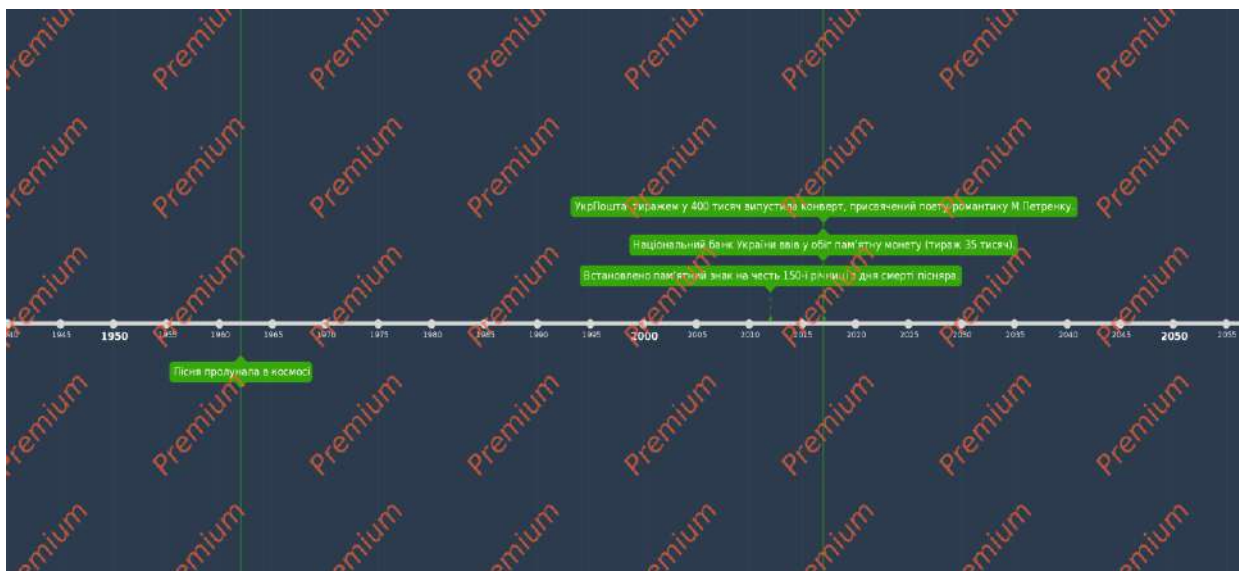
Так, за допомогою ресурсу **Histography** можна автоматично графічно відобразити послідовність років життя поета, певних дат та подій, пов'язаних із ним тощо.

А безкоштовний онлайн-сервіс **Time.Graphics** призначений для створення інтерактивних часових стрічок із додаванням фото, аудіо та навіть відеоматеріалів.

Поради щодо створення таймлайнів власноруч у Time.Graphics.

Щоб працювати з ним, достатньо зареєструватися на сайті Time.Graphics через мейл, Facebook чи Google+ та на головній сторінці натиснути кнопку «створити». Перед вами з'явиться вікно редактора. Далі можна обрати потрібний фон чи певне зображення та налаштувати доступ. Проєкт може бути публічним чи приватним або відкриватися лише за відповідним посиланням. Сервіс ресурсу надає також можливість одночасного редагування хроніки кількома користувачами. Це особливо важливо, якщо у створенні стрічки часу як проєктної роботи беруть участь усі учні класу. Також, окрім власного проєкту, на сайті можна у вільному доступі переглядати популярні часоплини, які були створені користувачами інших класів.

Щоб внести дані, необхідно спочатку вибрати рік, з якого плануєте розпочати створення хронолайнера (це здебільшого дата народження), натиснути на нього та вибрати дію: позначити подію, період часу, відобразити статистику тощо (важливо, що графік можна масштабувати від годин до мільярдів років!).

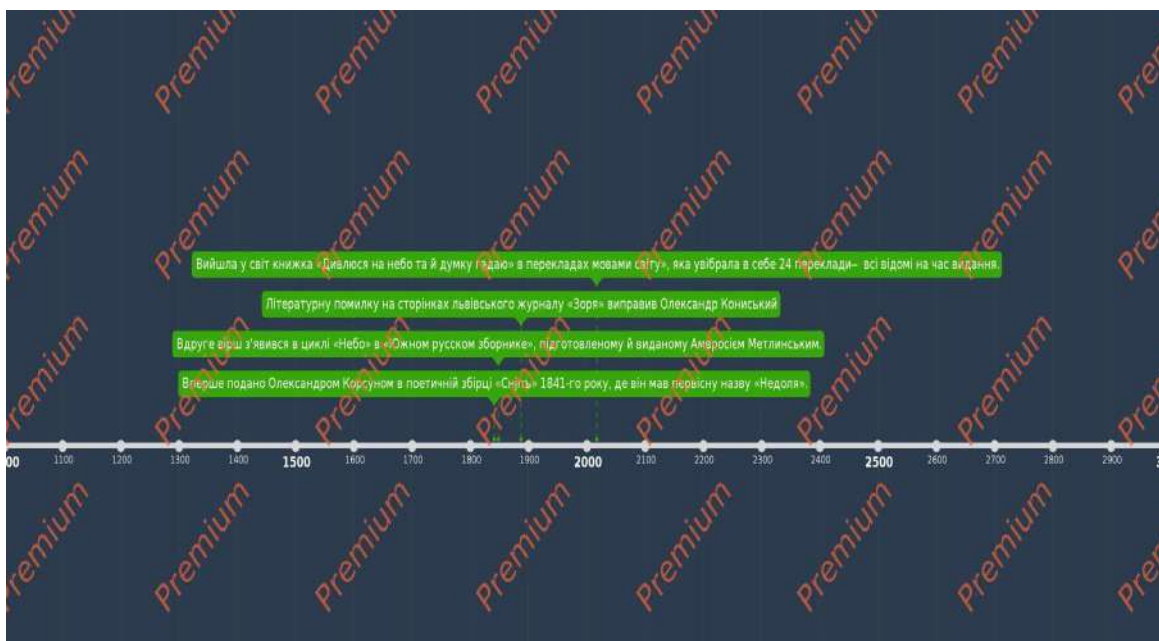

Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції

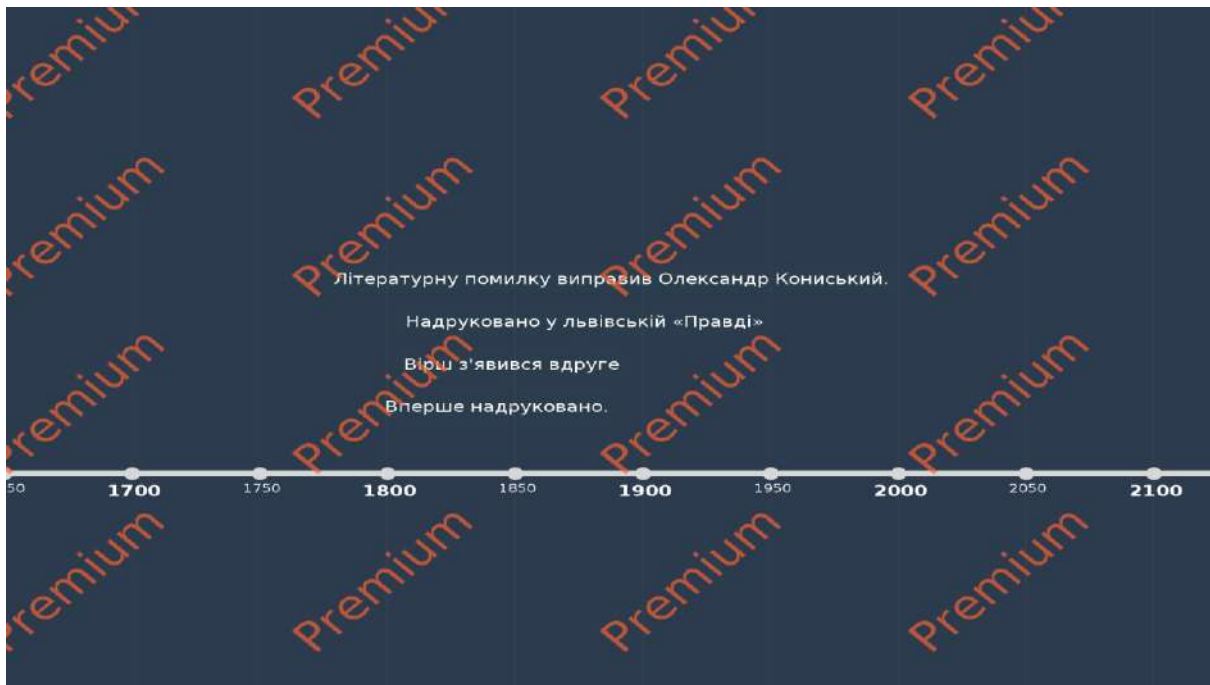
До кожного нанесеного значення можна обрати відповідний до епохи чи події дизайн, колір тексту і положення на стрічці. Також на часовий графік можна додавати фото, відео, будь-яке зображення та аудіо. Для створення часової стрічки можна імпортувати дані і з Google Maps, YouTube, Google Таблиці тощо.

Щоб готовий проєкт виглядав наочніше, рекомендуємо використовувати різні формати відображення інформації, а також комбінувати текстові блоки з фото і відеоматеріалами. На нашу думку, саме такий формат проєктів, у яких використовуються різні форми представлення інформації, є достатньо зручним для запам'ятовування.

Після завершення роботи над проєктом не забудьте натиснути кнопку «зберегти» та оберіть область із графіку, яка буде головним зображенням. Після збереження стрічки часу нею можна ділитися у популярних соцмережах, вбудовувати у власний сайт або скачувати файл в одному з одинадцяти доступних форматів, шість із яких є безкоштовними, а п'ять – платними.

Готовий проєкт також можна редагувати, у будь-яку мить додаючи чи видаляючи певні дані. Це досить зручно, адже можна буде додавати інформацію про поета впродовж 5-11-х класів.

А за допомогою налаштованого інтерфейсу, однією з семи запропонованих мов, можна зафіксувати дати перекладів пісні «Дивлюсь я на небо...».

Залучаючи сучасні інформаційні технології та маючи змогу максимально проявити свої творчі здібності, учні з легкістю опанують навчальний матеріал. Адже процес навчання буде відбуватися в невимушеному, захопливому форматі, з провідною діяльно-активною позицією учнів. Бо, як підсумовує Ю. Мосіна, «у сучасному інформаційному просторі формується новий тип культури, де візуалізація – найважливіший принцип спілкування та подання інформації» [1].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Mosina Y. The role of visualization in education process. 2020.URL : <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11965/1/Mosina%20.pdf>. (Дата звернення: 02 квітня 2022 р.).

ВИКОРИСТАННЯ МЕМІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА ПЕТРЕНКА

Творчість поета-земляка Михайла Петренка відома далеко за межами міста, у якому він народився. Пісня на його слова «Дивлюсь я на небо...» стала першою піснею, що пролунала в космосі 12 серпня 1962 року. Її виконав космонавт українського походження Павло Попович. Але й до сьогодні ця пісня продовжує набувати популярності. Та не всі ідентифікують її з ім'ям М. Петренка. То як же популяризувати його творчість та зробити заняття незабутніми?

Сучасний учитель / викладач, щоб зацікавити учня / студента повинен іти в ногу з часом, уникаючи одноманітності дидактичного матеріалу, активно залучаючи інтерактивні методи навчання. Меми – на сьогодні надзвичайно популярний продукт в інтернеті поряд із численними онлайн-ресурсами.

Мем – це одиниця культурної інформації, поширювана від однієї людини до іншої за допомогою імітації, навчання тощо. Може бути зображенням або відеозаписом гумористичного характеру.

Сам термін і його концепцію запропонував у 1976 році професор Оксфордського університету біолог Річард Докінз. Він популяризував ідею про те, що подібно тому, як біологічна інформація складається з найменших одиниць – генів, так і вся культурна інформація складається з мемів. Але сам термін *мем* походить не від англійського *memory* (пам'ять), а від терміну «*меметика*» (теорія еволюції культури).

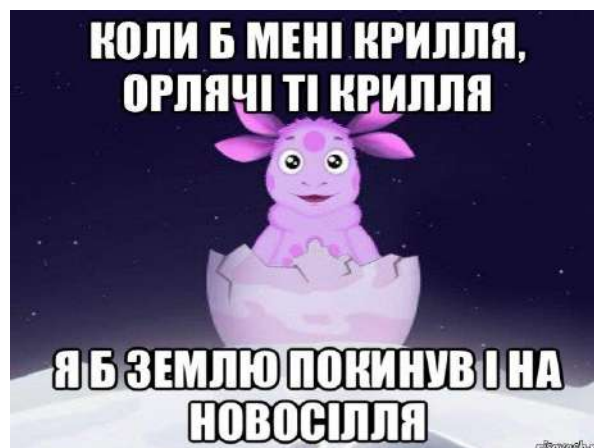
У соцмережах чимало мемів на різні теми. Ми ж пропонуємо створити меми, присвячені українській літературі, зокрема, під час вивчення творчості М. Петренка. Адже меми, як виявляється, допомагають

краще засвоїти матеріал, бо знайома картинка привертає більшу увагу, веселить учнів / студентів, викликає емоційну реакцію та асоціацію.

Окреслимо функції та значення мемів:

1. Репрезентативна: відтворення побаченого, прочитаного чи почутого з відповідним акцентом на певній інформації.

2. Комунікативна: реакція на ситуацію, яка породжує дискусію, а також створення особливого мовного простору, зрозумілого певній групі.

3. Креативна: відтворення подій дійсності у творчому форматі з використанням сучасних онлайн-інструментів.

Для швидкого створення мемів на заняттях можна скористатися спеціальними онлайн-генераторами: Risovach, Meme generator, Meme arsenal, які легко завантажити на смартфон.

Так, безкоштовна програма Meme generator має близько тисячі шаблонів; вибірки популярних мемів за певний період; можливість завантажити власне зображення із визначенням меж текстового поля; у ній наявна тека «Вибране», куди можна додавати вподобані зображення; є можливість поділитись власним мемом у соціальних мережах та доступний пошук популярних мемів, створених іншими користувачами, за певним тегом.

А програма Meme arsenal надає можливість створювання мему не лише на єдиному зображенні, але і генерації коміксу; пропонує зручний пошук шаблонних зображень (за ключовим словом, тегом, серед популярних чи нових, зі світлин, малюнків чи коміксів), а також налаштування розміру букв, центрування та положення тексту в завантаженому і шаблонному файлі при створенні мему.

Зазначимо основні принципи, за якими створюється мем:

1. Інформаційна складова. В основу мему можна взяти певний вислів з твору, риторичне питання, цитату, афоризм тощо.

2. Емоційна складова. Сенс мему – гумор, емоційна близькість поєднання зображення та текстової складової для репрезентативної групи.

3. Парадокс, новий сенс загальновідомого. Використовуйте цитати, гру слів, оксюмори, метафори чи переносне значення слів, тобто ситуації, коли певне словосполучення набуває нового нетипового значення.

**Ой біда мені, біда з
чорними бровами....**

Отже, використання мемів на заняттях з літератури дозволяє виховувати творчу особистість, процес навчання для якої є активним, зрозумілим та усвідомленим, сприяє закріпленню знань про життя та творчість письменників-земляків, пробуджує інтерес до їхньої літературної спадщини. Адже використання нових технологій під час огляду літературного доробку поета-романтика, зокрема мемів, дає змогу зацікавити учня / студента, стимулює до самостійної роботи, пошуку нової інформації, розвиває навички, творчі здібності, націлює виділяти головне.

Близнюк Є. Р., Тендітна Н. М.

**ПРИКЛАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ВПРАВ ПІД ЧАС
ВИВЧЕННЯ ПОВІСТІ О. ГАВРОША «НЕЙМОВІРНІ ПРИГОДИ
ІВАНА СИЛИ, НАЙДУЖЧОЇ ЛЮДИНИ СВІТУ»**

Як відомо, інтерес учнів до літератури сьогодні залежить у першу чергу від форм подачі навчального матеріалу. Першочергову роль у цьому

процесі покладають і на інноваційні методи навчання, які допомагають унаочнювати та урізноманітнювати уроки, робити вивчення літератури цікавим і неповторним.

Зазначені вправи спрямовані насамперед на те, щоб з'ясувати, як учні зрозуміли зміст прочитаного. Наприклад, упізнати героїв твору за переглянутим кінофільмом:

Впізнай героїв

Міха Голітін

Аделія фон Бухенбах

Тренер доктор Брякус

Волод

Агент Фікса

Міска - акробатка цирку

Іван Сила

Імпресаріо цирку -
Пандорський

Капітан
Миколайчик

Відновити послідовність подій за поданими кадрами.

Віднови сюжетний ланцюжок

Пригадати та записати епізоди за вказаними фотографіями.

Чи скласти цитатну характеристику головного героя.

Ці вправи можуть бути також ігрового характеру. При цьому вчитель має можливість створювати матеріали на різний рівень знань та можливості учнів, які, зі свого боку, засвоюють інформацію в більш зручному для них вигляді. Одночасно є й можливість враховувати і ступінь самостійності, яку проявляють учні під час цих ігор (дати усну чи письмову відповідь; щось намалювати чи домалювати; розгадати) та колективності (одноосібно, у парах чи всім класом).

Розшифруй епізод за малюнком

Головоломка "Знайди слова"

Ш	Х	А	Т	Л	Е	Т	Ц	Ч	Ф	Я	Л	Й	Й	М
І	С	Е	М	І	Р	З	Т	Е	Р	Ю	П	Я	К	З
Х	Б	К	Г	П	О	Б	Х	А	С	Х	П	А	К	
Л	О	І	В	О	А	Х	Е	О	Н	У	Л	І	Ц	И
Ш	Г	Я	Щ	Р	І	И	Ч	С	Ц	К	Н	Р	Р	Й
И	А	Є	Ж	Д	Р	Н	Х	Л	І	Я	Р	У	І	Х
Я	Т	Д	Є	І	Х	О	Ь	О	Я	Р	Є	Ф	А	
П	И	Е	Н	С	В	І	Е	В	Г	Б	Б	С	Б	Б
О	Р	К	Й	Т	І	П	Д	А	Ж	З	Ю	Ф	Ч	Н
Н	Е	І	А	Ь	Ч	М	Л	Ч	Н	Н	Я	Б	С	Е
І	Я	Ц	Л	Л	Е	Н	Ч	Ц	С	Щ	Ш	Ч	Х	
Я	Я	Ь	И	І	Ч	А	И	Д	С	Я	Й	Ш	У	
Г	Д	Н	С	Ю	К	Л	В	Н	У	Ц	Щ	А	Т	Б
Ь	С	П	С	І	Ю	И	І	А	П	Ф	А	Ж	С	Ю
П	П	А	А	М	Й	Щ	Р	О	З	Л	Ш	Т	Є	П

Список слів:

1. АТЛЕТ
2. БОГАТИР
3. БУХЕНБАХ
4. ЧЕХОСЛОВАЧЧИНА
5. ІВАН
6. ГОРДІСТЬ
7. ФРАНЦІЯ
8. СИЛА
9. ЯПОНІЯ
10. ЧЕМПІОН
11. БРЯКУС
12. ФІРЦАК

Кросворд "Неймовірні пригоди Івана Сили"

1. З яким уславленим боксером попросила поборитися Івана англійська королева?
2. Ким працювала Мілка у цирку?
3. В якій країні на Силу було скоєно замах?
4. Як звали пана імпресаріо цирку?
5. Спортивний снаряд Івана Сили?
6. Ким працював Іван до цирку?
7. Що подарувала мадам Бухенбах молодятим?
8. Ким був Фікса?
9. Як загинув тренер?
10. Що передав Іван до села з вуйком Микутьцем для Марусі?
11. Як звали тренера Івана Сили?
12. Що подарував тренер на згадку Івану?
13. Як звали мавпочку?

Ребуси

1. штанга 2. спорт 3. кохання 4. чемпіон 5. сила 6. годинник 7. цирк 8. дружба

лабіринт

Анаграма «Неймовірні пригоди Івана Сили»

Розгадайте анаграми та запишіть відповіді

Анаграми Відповіді

1. ТАКААТЯРПЗ _____
2. ЛАИС _____
3. ЛМІКА _____
4. ІАФСК _____
5. ХНБЕБХАУ _____
6. НКДЬПСИОРАЙ _____
7. РААУБДЕМГ _____
8. ЕВТЕЛ _____
9. ХІМА ГИЛОЙ _____
10. ЛПААЦК КРУІМА _____

Інтерактивні вправи привчають учнів також роботі з різними джерелами, зокрема під час вивчення біографії як автора повісті, так і головного героя.

Розгадай кроссенс

1

2

3

4

5

6

7

8

9

Вікторина

1. Кому присвячено повість 'Неймовірні пригоди Івана Сили'?

2. На чому прибув Іван до столиці?

3. Як звали хлопця, що втік від крамарів?

4. Яка була оплата за вантаж мішків?

5. Які думки вкладалися у голову Івана, коли той відпочивав, лежачи на дерев'яному ліжку?

6. З ким у Івана Сили був виграшний двобій?

7. Хто зацікавився Іваном після двобою?

8. Ким виявився тренер?

**БРУНО ШУЛЬЦ І УКРАЇНА: ВІДЗНАЧЕННЯ І ВШАНУВАННЯ
130 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВИЗНАЧНОГО МИТЦЯ
(матеріали для позааудиторної роботи з історії зарубіжної літератури)**

... проза Шульца ще не вийшла з живого літературного процесу. Вона впливає, вона читана, вона шукана, вона все ще формує нові літературні нурти, нові літературні школи.

(Т. Возняк)

На 2022 рік припадає 130-річний ювілей від дня народження й 80-ї роковини від дня трагічної загибелі Бруно Шульца (пол. Bruno Schulz; 12 липня 1892 – 19 листопада 1942) – визначного митця, філософа, талановитого письменника й літературного критика, епістолографа, педагога, художника, живописця, маляра, графіка єврейського походження, який писав польською мовою.

Народився й жив Бруно Шульц у Дрогобичі, на Львівщині. Він вивчав архітектуру в Львівській політехніці, але спочатку через хворобу, а потім через Першу світову війну перервав навчання. Його літературний доробок містить діалогію оповідань: «Цинамонові крамниці» та «Санаторій під Клепсидрою», кілька творів, що не увійшли до перших видань цих збірок [10], а також листи, опубліковані в «Книзі листів» [8], і «Літературно-критичні нариси» – рецензії на літературні твори, опубліковані в пресі [9].

Як художник Бруно Шульц створив серію графічних ілюстрацій до першого видання «Фердидурке» Витольда Гомбровича (1938), будучи одним з перших шанувальників цього роману, а також до власних оповідань зі збірки «Санаторій під Клепсидрою». Він залишив після себе кілька сотень інших різноманітних графічних робіт: цикл графіки «Книга

ідолопоклоніння», олівцеві нариси, ескізи до гравюр, екслібриси, акварелі, ілюстрації до прозаїчних творів, стінопис на віллі Ландау (Дрогобич), п'ять фрагментів якого зберігаються в музеї «Дрогобиччина» тощо. Найбільша кількість зразків графіки Шульца – понад 300 робіт – зберігається в Музеї літератури ім. Адама Міцкевича у Варшаві. На превеликий жаль, більша частина художньої та літературної спадщини Бруно Шульца перетворилася на попіл у роки Другої світової війни, хоча чимало сучасних дослідників мріють віднайти, зокрема, останній роман письменника «Месія», над яким Шульц працював перед війною. Загинув письменник під час війни у Дрогобичі від пострілу німецького офіцера.

Як не дивно, творчість видатного польського письменника майже не відома українському читачеві, хоча його твори дуже популярні й перекладені багатьма мовами світу; щороку ставлять інсценізації його оповідань, йому присвячують виставки, концерти та фільми; у США засновано премію імені Бруно Шульца кращому зарубіжному автору року; у світі один за одним виходять роман ізраїльського письменника Давида Гроссмана «См. Статтю „Любовь”» (1986) (видатному митцеві присвячений другий розділ «Бруно») [2], повість-хроніка російського есеїста Бориса Хазанова «Чудотворець» (1990) (як зазначає автор твору, її написано за мотивами кіносценарію Петера Лілієнталя «Simon der Magier», книги Фелікса Канделя «Очерки времен и событий» і оповідань Бруно Шульца) [7], роман італійського прозаїка Уго Рікареллі «Людина по імені Шульц» (1998) тощо; у Польщі підготовлено повне академічне зібрання творів Бруно Шульца та унікальну Шульцівську енциклопедію, що містить інформацію і про письменника, і про всю різноманітну його творчість (від персонажів творів до малярських технік), польською мовою; на честь Бруно Шульца у Вроцлаві організують щорічний Міжнародний фестиваль; з вивчення життєвого й творчого шляху митця в Польщі

складають державний іспит; 2022 рік у Польщі оголошено роком Бруно Шульца тощо.

Україна в цьому плані перебуває на початковому етапі. 19 листопада 2003 року в колишньому вчительському кабінеті всесвітньо відомого письменника й художника (колишня гімназія, нині Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка) за ініціативи Полоністичного науково-інформаційного центру імені Ігоря Менька Дрогобицького педагогічного університету відкрито перший у світі музей-кімнату Бруно Шульца. Тут у гімназії Бруно Шульц навчався в 1902–1910 рр., а впродовж 1924–1939 рр. працював учителем малювання та ручної праці.

Кілька років поспіль однією з основних подій Дрогобича є літературно-мистецький фестиваль «Друга Осінь», присвячений пам'яті визначного письменника та художника Бруно Шульца (організатори – Полоністичний науково-інформаційний центр, Благодійний Фонд «Музей та Фестиваль Бруно Шульца» та Товариство «Фестиваль Бруно Шульца» (Люблін)¹.

Від 2004 року в Дрогобичі кожних два роки проходить Міжнародний фестиваль Бруно Шульца, який став культурною подією Галичини. Мета заходу – привернути увагу до постаті визначного митця й до культурно-мистецької спадщини Дрогобича, а також зробити творчість Бруно Шульца предметом літературознавчих, мовознавчих, культурологічних та історичних досліджень. У 2022 році восени заплановано проведення ювілейного – десятого – Шульц-фесту.

---

¹ 19-20 листопада 2021 р. у Дрогобичі відбувся ювілейний – двадцятий – літературно-мистецький проєкт «Друга Осінь», присвячений 79-м роковинам загибелі Бруно Шульца. У листопаді 2022 р. заплановано проведення 21-го фестивалю, присвяченого 80-м роковинам від дня трагічної загибелі митця.

Підготовлено переклади текстів Шульца [4; 8; 9; 10 тощо]. У 2012 р. опубліковано працю українського культуролога, філософа, громадського діяча Тараса Возняка «Бруно Шульц. Повернення» [1]. У першій частині описано повернення творчості польсько-єврейського письменника й художника світової слави Бруно Шульца до українського культурного контексту; у другій уміщено переклади Тараса Возняка творів Бруно Шульца. Почали з'являтися рецензії та ґрунтовні дослідження й монографії, присвячені Б. Шульцу [3; 4; 6 тощо].

Знайомство з Бруно Шульцем в Україні виходить за межі Галичини. Нині митець повертається в Україну як одна з важливих ланок культурного коду Центральної Європи. Верховна Рада України ухвалила Постанову «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022–2023 роках», згідно з якою, враховуючи визначний особистий внесок Бруно Шульца у світову культуру ХХ століття, пам'ятні дати, присвячені всесвітньо відомому митцеві, відзначатимуть в Україні на державному рівні [5].

Не залишиться осторонь знаменних подій і ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна). Заплановано проведення таких заходів: а) підготовка бібліотекою університету інформ-сторінки творчого життя «До 130-річчя від дня народження Б. Шульца», літературної візитки «Феномен Б. Шульца» (із циклу «Українські творці – ювіляри року») та проведення літературної години «Бруно Шульц у житті та літературі»; б) засідання круглого столу «Чим важливий Бруно Шульц для нас?»; в) флеш-опитування «Що ви знаєте про Бруно Шульца?» і виховних годин «Бруно Шульц – людина, письменник, художник: день пам'яті (до Дня народження)» в академічних групах; г) підготовка доповідей про життєвий і творчий шлях Бруно Шульца здобувачами вищої освіти Донбаського державного педагогічного університету на Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Перспективні напрямки сучасної науки та освіти» (м. Слов'янськ, 18–

19 травня 2022 р.), як-от: «Літературно-критичний доробок Бруно Шульца»; «Бруно Шульц як філософ»; «Бруно Шульц як художник»; «Тема дитинства в прозі Бруно Шульца»; «Тема провінційного міста в прозі Бруно Шульца»; «Дрогобич Бруно Шульца» тощо.

До підготовки окреслених позааудиторних заходів активно залучаються здобувачі вищої освіти філологічного факультету ДДПУ через виконання індивідуальних завдань з історії зарубіжної літератури, зокрема дослідження тематичного блоку матеріалу «Життєвий і творчий шлях найоригінальнішого творця польської культури ХХ століття Бруно Шульца» з рубрики «Відзначення і вшанування ювілейних дат визначних митців слова».

Незвичайна й дивовижна творчість Бруно Шульца – народженого на українській землі письменника та живописця світової слави – одна з яскравих сторінок літератури Галицького пограниччя. Вона має високе поцінування багатьох визначних майстрів художнього слова. Творчість митця – це синтез кількох культур, що може й повинна стати взірцем порозуміння й подолання міжнаціональних, міждержавних, міжрелігійних, міжкордонних перепон. Спадщина Бруно Шульца належить й українцям, і полякам, і євреям і, поза сумнівами, навчає спільному розумінню культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Возняк Т. Бруно Шульц. Повернення. Львів: Вид-во «Незалежний культурологічний журнал „І”», 2012. URL: <https://ua1lib.org/book/3182381/9fb9e2>.

2. Гроссман Д. См. статтю «Любовь» / пер. с иврита С. Шенбрунн. Москва: Текст, 2007. 992 с.

3. Лазорак Б., Тимошенко Л., Хомич Л., Чава І. Відомий і невідомий Бруно Шульц (соціокультурний портрет Дрогобича) / наук. ред. Л. Тимошенка. Дрогобич: Коло, 2016. 374 .

4. Павлишин А. Бруно Шульц. Харків: Фоліо, 2021. 123 с.

Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції

5. Постанова Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022 – 2023 роках» від 11 грудня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1982-20#Text>

6. Рудяченко О. Бруно Шульц. Шарманник із цинамонового міста. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3138993-bruno-sulc-sarmannik-iz-cinamonovogo-mista.html>

7. Хазанов Б. Чудотворець. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=89285&p=1>

8. Шульц Б. Книга листів / укл. Єжи Фіцовський; пер. з пол. А. Павлишин. Київ: Дух і літера, 2002. 360 с.

9. Шульц Б. Літературно-критичні нариси. URL: https://royallib.com/book/shults_bruno/literaturnokritichn_narisi_opratsyuvanny_a_ta_peredmov_a__malogata_ktovskalisyak.html.

10. Шульц Б. Цинамонові крамниці та всі інші оповідання в перекладі Юрія Андруховича: оповідання; переклад з польської. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. Вид. четверте. 384 с.

КУЛЬТУРОМОВНА ОСОБИСТІСТЬ ФАХІВЦЯ У ХХІ СТОЛІТТІ

Демченко К. С.

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. Падалка Р.М.

Формування мовленнєвої компетентності є невід’ємним складником національного виховання майбутнього вчителя для того, аби стати національномовною особистістю самому та сформувати її в особі учнів. Мова – суспільне явище. Мову творить і розвиває суспільство, але без мови не було б суспільства. Жодна його галузь неможлива без мови, бо мова забезпечує всі процеси життєдіяльності людини. Це можна пояснити:

- 1) усвідомленням значення культури мовлення в майбутній фаховій діяльності;
- 2) наявністю стійкої потреби систематично спілкуватися з людьми в найрізноманітніших галузях;
- 3) посиленням ролі національно-мовної самосвідомості школярів;
- 4) продуктивним впливом спілкування на інші компоненти педагогічної діяльності;
- 5) умінням дотримуватися норм української літературної мови.

Ці чинники становлять рідномовну основу професійного становлення фахівця. У реалізації рідномовного аспекту підготовки студентів до професійної діяльності важливе місце посідає концепція національної освіти, зокрема мовної. Майбутній учитель повинен усвідомити, що зміст навчання мови має бути різноплановим і відображати природну взаємодію загальнолюдських та професійних показників уміння спілкуватися [2].

Отже, майбутній учитель та викладач української мови має засвоїти те, що розкриває актуальні проблеми функціонування мови в суспільстві. Викладач української мови має популяризувати рідну мову й завдяки її засобам впливати на довкілля.

Формування мовленнєвої компетентності можливе також у процесі застосування інструментів неформальної освіти (синхронізація роботи, активізація уваги), зокрема мовленнєвих тренінгів, наприклад, під час уроків мовленнєвого розвитку в старшій школі чи під час наукових конференцій, зокрема як безпечно споживати медіапродукт.

Ще одним чинником у допомозі вчителям розвивати рідномовну особистість школярів є надання індивідуальних освітніх послуг, зокрема в діджіталізованому суспільстві. Це:

- інноваційні методи в процесі післядипломної освіти,
- підвищення кваліфікації під керівництвом тьютора, коучера, фасилітатора,
- онлайн-освіта.

Отже, усе це уможливорює під час формування мовленнєвої компетентності:

- диференціацію як мовних, так і мовленнєвих знань,
- персоналізацію навчання (хто хоче, той і вчиться),
- вибір шляху в процесі навчання (із викладачем, самому чи онлайн).

На шляху до модернізації освіти ще залишилися деякі проблеми сучасної освіти: застаріле навчання періоду індустріалізації (учитель говорить – діти виконують, коли йде чітка подача команд та нівельовано самостійну мовленнєву компетентність школяра); відсутність самостійності (діти не вміють розподіляти власний час, що знижує відповідальність, через контроль зникає цікавість). Ця система не

відповідає світу, що стрімко розвивається, бо збережено повну заборону ініціатив для школярів та вчителів.

Як влучно зазначив І.Огієнко: «Учні всіх шкіл мусять твердо пам'ятати, що рідна мова – то найголовніший предмет їхньої науки, а тому повинні навчатися її зо щирою любов'ю та захопленням» [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки / І. Огієнко. – К. : Обереги, 1994. – 44 с. URL: https://shron3.chtyvo.org.ua/Ohiyenko_Ivan/Nauka_pro_ridnomovni_oboviazky_vytiahy.txt?

2. Пентилюк М. Рідномовний аспект підготовки майбутніх учителів-словесників / Наукові записки Національного університету «Острозька академія» – 2014 URL: https://psj.oa.edu.ua/articles/2014/n29-ua/Pentyliuk_NZ_Vyp_29.pdf

Полякова Т. В., Либенко Д. О.

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ ЗДІБНОСТЕЙ У КОНТЕКСТІ ДОСКОНАЛОГО ВОЛОДІННЯ СЛОВОМ

Культура мовлення відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні особистісних якостей. Як правильно спілкуватися з людьми, чи існують певні норми етикету в щоденному та професійному спілкуванні? Як доречно звертатися до людини і що саме варто говорити в тій чи тій ситуації? Формування мовленнєвих здібностей вказує на мистецтво живого діалогу. Культура спілкування є невід'ємною частиною загальної культури людини. Нею можна оволодіти, виховувати її і вдосконалювати. Від культури спілкування певним чином залежить результативність стосунків між індивідами. Знання і дотримання основних положень надзвичайно важливі у формуванні мовленнєвих здібностей.

Питання культури мовлення цікавлять багатьох мовознавців. Останніми роками з'явилися спроби теоретичних досліджень цього питання. Зокрема, ця проблема була предметом вивчення провідних вітчизняних учених, таких як В. О. Александрова, В. С. Єгорова, М. А. Жовтобрюх, М. І. Пентилюк, О. Б. Ткаченко, Н. Б. Кривець тощо. Проте, незважаючи на спроби науковців дослідити культуру мови, мовлення нашого суспільства, усе ж залишається проблемним питання чистоти мови та мовлення.

Головною метою нашої наукової розвідки є розкриття сутності поняття «культура мовлення», виокремлення порад щодо вдосконалення культури мовлення, ведення діалогу, етики спілкування, визначення та опис основних чинників, що є складовими елементами формування мовленнєвих здібностей.

Мовленнєва культура є цілісною системою елементів, яка охоплює зовнішню культуру, культуру мовлення, почуттів, поведінки, мовленнєвий етикет.

Культура спілкування сучасної людини є досить актуальною, а особисто для нас, ще й достатньо цікавою та пізнавальною темою для дослідження. Адже більшість із комунікантів не замислюється над тим, що для спілкування обов'язковим є не лише правильно підібрана фраза з увічливих слів, а й певний одяг, правильна вимова та багато інших вагомих факторів. Проаналізуємо деякі з них.

Культура мовлення. На ефективність спілкування значною мірою впливає вміння його учасників використовувати лексичне багатство, виражальні можливості мови. Уміння правильно обрати інтонацію, слово, репліку є важливим аспектом культури мовлення особистості.

Культура мовлення – володіння учасниками усного і писемного мовлення навичками використовувати зображувальні засоби мовного коду

в різних умовах і сферах спілкування відповідно до мети і змісту комунікації.

Виявляється культура мовлення в умінні говорити і писати так, щоб комунікант правильно сприйняв інформацію і здійснив дії, яких очікує від нього автор висловлення чи тексту. Мова завжди співвідноситься з людиною, тобто є засобом передавання думок, ідей, почуттів і для відправника, і для одержувача інформації. Особа, яка говорить або пише, обирає, розміщує, комбінує і трансформує слова та інші мовні одиниці, виходячи із сутності предмета спілкування та ситуації, у якій відбувається процес спілкування. Мова пов'язана з мисленням. Для того, щоб усно чи письмово висловитись, необхідно зважати на такі якості мови, як точність (значення слів співвіднесені зі змістом та обсягом висловлюваних понять), логічність (зв'язок значень, властивих словам, словосполученням і реченням у структурі мовлення, не повинен суперечити законам логіки і мислення). Мова виражає і передає не лише думки, а й почуття, волю, стани свідомості, естетичні потенції особистості, умови спілкування (місце, час, коло співрозмовників, тощо). Рівень культури мовлення – високий, середній чи низький – залежить від рівня загальної культури, тобто соціально-комунікативних норм поведінки.

Найпоширеніші мовленнєві помилки [2, с. 8]:

- порушення логіки викладу змісту;
- збіднений арсенал лексики і стилістичних прийомів: вживаються однотипні вирази, дуже рідко – епітети, метафори, порівняння та інші виразні засоби мови, абітурієнти майже не знають значення фразеологізмів;
- невміння правильно узгоджувати за змістом слова (числівники з іменниками) тощо.

Кожна мова, зокрема, у процесі свого розвитку послуговується категоріями й поняттями, пов'язаним з новими суспільними реаліями.

Звичайними стали такі терміни, запозичені з англійської мови у зв'язку з трансформацією соціально-економічних відносин в Україні: «менеджмент», «маклер», «дилер»... Культура мовлення освіченої людини вимагає відмови від жаргону, уникнення слів, зміст яких невідомий або не зовсім зрозумілий для користувача, уміння зрозуміло висловлюватись.

Культура почуттів. У процесі спілкування людина виявляє певні почуття. Уміння керувати ними, дбаючи про те, щоб вони узгоджувались з контекстом розмови, відповідали особистим інтересам та інтересам справи, не посягали на особистісну сферу співрозмовника, тобто, культура почуттів є особливо важливою передумовою продуктивності ділового спілкування.

Культура почуттів – рівень розвитку, уміння особистості керувати своїми психічними станами, емоційним ставленням до навколишньої дійсності.

У діловому спілкуванні культура почуттів виявляється в адекватності емоційних реакцій комунікативній ситуації, умінні точно обирати інтонації, експресивно забарвлену лексику і відповідно реагувати на неї, виявляти вмотивований емоційний резонанс, співпереживання.

Почуття є продуктом життєвого, суспільного досвіду особистості, її спілкування й виховання.

Культура почуттів формується в процесі спілкування з природою, з творами мистецтва, у праці, під час міжособистісних контактів. Це дещо більше, ніж просте дотримання прийнятих у суспільстві правил поведінки – етикету. Мірилом, критерієм культурності, вихованості є співвідношення вчинку як вияву морального почуття з інтересами іншої людини.

Головним у культурі почуттів є змістове їх наповнення, тобто доброзичливе ставлення до оточення, зацікавлене і відверте

співпереживання. Навіть найблагородніші спонукання, виявлені в грубій формі, не будуть сприйняті.

Людські почуття і переживання демонструють взаємозв'язок етичної та естетичної поведінки індивіда. Наприклад, привітним, сердечним, доброзичливим поглядом можна підтримати, спонукати людину до натхненних дій. І навпаки, іронічний, нахмурений пихатий погляд образить і відштовхне.

Отже, щирі зацікавленість, співпереживання, розуміння й порозуміння між людьми у процесі спілкування є важливими передумовами їх ефективної ділової взаємодії.

Культура поведінки. Якщо морально-етичні норми визначають зміст вчинків, то культура поведінки відображає конкретну реалізацію вимог моралі, рівень органічності й невимушеності злиття цих норм зі стилем життя людини. Культура поведінки – сукупність форм поведінки людини в процесі спілкування, у яких виявляються певні моральні й етичні норми.

У процесі спілкування культура поведінки характеризує духовний і морально-естетичний образ людини, свідчить, наскільки глибоко й органічно вона засвоїла культурні надбання людства. Наприклад, повага до співрозмовника виявляється у ввічливості, делікатності, тактовності, в умінні цінувати чужий час. Обов'язковість з погляду культури поведінки в спілкуванні означає своєчасність і точність у виконанні домовленостей, обіцянок, повернення позиченого тощо. Чесність за формою вияву збігається з відвертістю. Естетичну складову культури поведінки відображає вміння одягатися відповідно до обставин, а також міміка, манери, жести, які можуть приваблювати чи відштовхувати інших учасників спілкування.

Етикет. Спілкування людей підпорядковується не лише логіці проблеми, яку вони обговорюють, законам мови, вимогам щодо вияву культури почуттів. На нього також впливають різноманітні правила, які

залежать від етнічних особливостей, ситуацій, а також від віку, статі, професійної належності. Ці аспекти спілкування регулюються як формальними правилами, так і неписаними нормами, тобто етикетом. Етикет – сукупність правил, які регламентують зовнішні вияви людської поведінки.

Існують загальні і специфічні правила етикету у ділових відносинах: правила звернень і привітань, правила проведення бесід і перемовин, правила прощання з відвідувачами. Менеджери використовують їх у процесі виконання службових обов'язків.

Отже, потреби сучасного суспільства, його духовних і матеріальних сфер зумовлюють особливу актуальність проблем спілкування. Без належного розвитку форм спілкування неможливе функціонування таких галузей, як виховання, освіта, охорона здоров'я, наука, мистецтво, політика, підприємництво тощо.

Спілкуючись, людина набуває власного стилю комунікації – найкомфортнішого, зрозумілого й усвідомленого. Стиль спілкування значною мірою характеризується культурою спілкування – цілісною системою елементів, яка охоплює зовнішню культуру, культуру мовлення, культуру почуттів, культуру поведінки, етикет. Знання і дотримання їх основних положень необхідні для кваліфікованого спілкування. Тому мистецтво володіння словом є основним показником формування мовленнєвих здібностей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Александрова В.О. Мовленнєва культура сучасної молоді. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 8 (ч. 2). С. 7–11.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ СУПРОВОДЖЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗЗСО

Кравчук Л. В.

НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА СТАРШОКЛАСНИКІВ

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Падалка Р. М.

Важливу роль у формуванні творчого потенціалу майбутніх філологів є участь школярів в організованій і систематичній науково-дослідній роботі, що є складником професійної підготовки, яка передбачає навчання молоді методології й методики дослідження, а також систематичну участь у дослідницькій діяльності, зокрема участь науково-методичних семінарах, конференціях тощо. Вона полягає в пошуковій діяльності, що виражається насамперед у самостійному творчому дослідженні.

Науково-дослідна робота школярів це:

- навчання елементів дослідницької діяльності, організації та методики наукової творчості;
- наукові дослідження, що здійснюються школяри під керівництвом учителя;
- участь у секціях Малої академії наук.

Важливими методами залишаються:

- Спостереження.
- Порівняльний підхід, що уможливорює скласти будь-яку класифікацію.
- Історичний підхід, що вивчає минулі стани об'єкта й порівнює їх із сучасним станом.

- Статистичний метод, який дозволяє обробити спостереження та визначати залежність між складниками, а також давати їхню порівняльну характеристику.

- Генетичний метод – метод дослідження явищ чи предметів, заснований на аналізі процесу виникнення, становлення, послідовності стадій його розвитку.

Неабияку роль у процесі підготовки до наукового дослідження відіграє польова робота – збір відомостей про досліджувану територію безпосередньо на місцевості. Основним способом збору кількісної та якісної інформації, фактичного матеріалу про території були й залишаються експедиції [1].

Дослідження обов'язково містить результати власного пошуку, власні висновки й гіпотези:

- вивчення передового педагогічного досвіду;
- виховання любові до обраної професії, формування педагогічних інтересів, нахилів, розвитку творчого підходу до педагогічної діяльності;
- закріплення, поглиблення та збагачення психолого-педагогічних та спеціальних знань із різних предметів, використання їх під час розв'язання конкретних педагогічних завдань;
- формування в школярів навичок організації самостійної роботи, враховуючи індивідуальні особливості.

Наукове дослідження – це результат самостійного розроблення певної наукової проблеми школяра, тому важливим чинником під час використання цифрового контенту є поняття «релевантності». Релевантність – відповідність якого-небудь об'єкта якому-небудь питанню, тобто, наскільки цей об'єкт відповідає певному запиту. Наскільки користувач задоволений результатом власного запиту. Так само і в навчанні – подайте учням правильний запит для того, аби зацікавитися

пошуком відповіді чи можливістю навчитися. Отримати знання для формування вмінь.

Різновидом апробації дослідження слугує науково-методичний семінар – це можливість розроблення, організації, координації та здійснення заходів у галузі як національного, так і міжнародного співробітництва з питань науки між ЗЗСО та ЗВО, зокрема напрацювання пропозицій щодо розширення та зміцнення спільної наукової роботи, сприяння встановленню прямих зв'язків із партнерами.

Успішна реалізація українською освітою вищезазначених потреб у науковій діяльності серед молоді дозволить у майбутньому сформувати людину з інноваційним типом мислення, інноваційним типом культури. Лише сформувавши інноваційну особистість, ми зможемо стати конкурентоспроможною нацією.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Методичні рекомендації до написання конкурсних науково-дослідницьких робіт / Укл. Колган О.В., Падалка Р.М., Чайченко С.О. – Слов'янськ: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2015. – 25 с.

2. Самостійно-дослідницька діяльність майбутніх учителів іноземних мов: теорія і практика : Моногр. / М. О. Князян; Ізмаїл. держ. гуманіт. ун-т. – Ізмаїл :Сміл, 2006. - 242 с.

Кравченко М. О.

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПИСЕМНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Швидка Н. В.

Особливе значення писемних навичок у сучасному житті зумовлене насамперед тим, що підґрунтям духовної та матеріальної культури сьогодення й майбутнього можуть бути лише добре засвоєні зразки

писемного мовлення. Сучасна школа, зважаючи на таку методологічну аксіому, працює саме в цьому напрямку.

Практика таких учителів-новаторів, як Ш. О. Амонашвілі, Є. О. Ільїн, а також І. М. Набатова, Т. П. Кальф і Г. З. Креславська та інші, доводять, що за умови вмілого поєднання роботи щодо формування писемного й усного мовлення значно зростає культура мовлення загалом. Хоча дослідження шкільної практики демонструє й інше: учні, як відзначає В.Г. Маранцман, хоч і здатні до прямолінійності в оцінюванні героїв і ситуацій у художньому тексті, проте «збідненість власного мовлення не дозволяє їм... відчувати численні оцінки авторської думки» [1, с. 51].

Акцентуючи на потребі взаємодії під час аналізу твору й розвитку мовлення, методист говорить про складнощі щодо вирішення цього завдання. На його думку, писемна культура школярів недостатньо розвинена саме через те, що на уроках літератури чи мови часто виникають протиріччя між художньою природою мистецтва та дидактичними завданнями навчального процесу [1, с. 51]. Висновки педагога дають змогу виявити й інші прогалини в шкільній системі роботи з формування писемного мовлення старшокласників. Зокрема, один з істотних недоліків полягає в тому, що вчителі забагато уваги приділяють виробленню різноманітних схем і планів, поясненню різних видів писемних робіт, що неуможливорює невільний вибір теми, жанру чи стилістичних засобів. Так, наприклад, методист Б. Орлов зазначає, що «у старших класах навчання у ряді випадків будується за зразками творів, що... заважає творчій діяльності учнів» [3, с. 92].

Підтверджуючи тезу про те, що шкільна практика вдосконалення писемних навичок у багатьох відношеннях не ефективна, Т.О. Ладиженська наголошує на потребі навчання старшокласників мистецтву створення текстів будь-якого виду, що на сьогодні є актуальним завданням учителя-практика. Дослідниця зауважує, що старшокласники «повинні усвідомлювати своє просування вперед в оволодінні писемним мовленням, в набутті умінь створювати певні... мовленнєві твори» [3, с. 102].

Досвід педагогічної діяльності вчителів міста засвідчує, що вдосконаленню писемних навичок старшокласників і підвищенню рівня їх культури мовлення сприяють два основні чинники: оптимальний зміст шкільних програм з літератури, у яких зважали б на вікові, територіальні й етнокультурні особливості тієї чи тієї школи; відмова від недоречного уніфікованого підходу щодо вироблення категорій, які визначають рівень мовленнєвого розвитку учня та якість роботи вчителя. Тому від багатьох учителів сьогодення потребує вироблення певних доповнень до системи вимог і критеріїв, які б зважали на те, що різні за віком і психологією групи старшокласників вирізняються різними підходами до аналізу художніх текстів й написання творчих робіт.

Загалом аналіз процесу вдосконалення писемних навичок школярів під час роботи над художнім текстом у сучасній школі засвідчує потребу більш диференційованого, і водночас системного добору заходів і прийомів роботи з учнями старших класів щодо формування їхнього мовленнєвого потенціалу.

Отже, як підготовчий етап, що сприяє формуванню писемних навичок старшокласників, потрібно розглядати аналіз художнього тексту, який є першим етапом здобуття писемного досвіду на підставі діалого-співробітництва учня як автора-читача й автора-письменника. У зв'язку із цим доцільним видається сформувати таке визначення аналізу художнього твору: процес творчого переосмислення й засвоєння зразків мовленнєвої культури минулого й сьогодення, що має вияв у стильовій та понятійно-образній манері існування індивіда і здійснює вирішальний вплив на формування особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мічман Л. Ю. Психологічний аспект проблеми вдосконалення письмових робіт/ на м-лі робіт К. Г. Юнга та П. П. Блонського. Наукові записки кафедри педагогіки. Харків: ХДУ, 2006. Вип.1. С. 51-58.
2. Нечепоренко Л. С. Про педагогічну майстерність. Науково-методичні матеріали до спецкурсу з педагогіки. Харків: ХДУ, 1995. 29 с.
3. Сучасні технології навчання. Науково-методичний збірник. Під. ред. проф. В. І. Чегринова. Харків: ХДУ, 1993. 124 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Андрусенко Поліна Василівна – здобувачка II курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Біличенко Ольга Леонідівна – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувач кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Близнюк Єлизавета Романівна – здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Бодра Ірина Андріївна – здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Бондаренко Юлія Сергіївна – здобувачка II курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Валковська Дарина Сергіївна – здобувачка II курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Герасименко Катерина Андріївна – здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Головко Злата Вадимівна – здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Демченко Карина Сергіївна – здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Дорофєєва Вікторія Сергіївна – здобувачка II курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Жижченко Лариса Борисівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Заболоцька Юля Володимирівна – здобувачка II курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Калмикова Єкатерина Дмитрівна – здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Калугіна Юлія Сергіївна – здобувачка II курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Капустіна Ангеліна Романівна – ліцеїстка 3 курсу гуманітарного відділення Слов'янського педагогічного ліцею.

Квятковська Валерія Володимирівна – здобувачка III курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Ковальова Катерина Дмитрівна – здобувачка I курсу другого (магістерського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Конєва Ірина Костянтинівна – здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Кононова Катерина Дмитрівна – здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Кочукова Наталія Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Кравченко Марія Олександрівна – здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Кравчук Лілія Веніамінівна – здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Крайнова Оксана Олександрівна – здобувачка II курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Курманов Кирило Максимович – здобувач II курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Лапушкіна Наталія Павлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Либенко Дар'я Олегівна – здобувачка II курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Лисенко Наталія Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Маренич Ольга Євгенівна – здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Маторіна Наталя Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Моргун Антон Ігорович – здобувач III курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Несмачних Ганна Юріївна – здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Падалка Руслана Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Петрова Любов Василівна – учитель української мови та літератури Лиманської ЗОШ I-III ст. № 3.

Полякова Тетяна Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Пунько Аліна Миколаївна – здобувачка IV курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Реп'яхова Діана Олександрівна – здобувачка II курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Решетняк Олена Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Рубан Алла Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри російської мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Рябініна Ірина Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Сергеєва Вікторія Вікторівна – здобувачка III курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Стрижевська Марина Сергіївна – здобувачка II курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Тендітна Надія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Томашова Яна Сергіївна – здобувачка II курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Торопченко Олександр Сергійович – здобувач II курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Черенкова Надія Андріївна – здобувачка III курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Швацька Крістіна Костянтинівна – здобувачка III курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Швидка Надія Валентинівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Швидкий Сергій Миколайович – доктор історичних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Шевченко Катерина Едуардівна – здобувачка I курсу структурного підрозділу «Слов'янський фаховий коледж Національного авіаційного університету».

Юрченко Юлія Йосипівна – здобувачка II курсу першого (бакалаврського) рівня філологічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО	4
ВІД «ЄВШАНА» ДО «БАЙРАКТАРА».....	4
МОВНИЙ ТА МОВЛЕННЄВИЙ МАТЕРІАЛ У ЙОГО СТРУКТУРНІЙ, СЕМАНТИЧНІЙ ТА СТИЛІСТИЧНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ	6
<i>Андрусенко П. В., Кочукова Н. І.</i>	6
ФЕМІНІТИВИ В МОВІ УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА	6
<i>Решетняк О. О., Курманов К. М.</i>	8
ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕМІНІТИВІВ У ТЕКСТАХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ	8
<i>Решетняк О. О., Торопченко О. С.</i>	11
ДО ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЛІВ, УТВОРЕНИХ ПРЕФІКСАМИ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ	11
<i>Кочукова Н. І., Бондаренко Ю. С.</i>	14
СТІЙКІ ДІЄСЛІВНІ СЛОВОСПОЛУКИ В НАУКОВОМУ ТЕКСТІ	14
<i>Кочукова Н. І., Заболоцька Ю. В.</i>	16
СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНІ МОДЕЛІ СТІЙКИХ ДІЄСЛІВНИХ СЛОВОСПОЛУК У НАУКОВІЙ МОВІ	16
<i>Полякова Т. В., Томашова Я. С.</i>	19
ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ІВАНА ФРАНКА (ВИКОРИСТАННЯ ДІАЛЕКТНИХ СЛІВ)	19
<i>Кочукова Н. І., Юрченко Ю. Й.</i>	22
ЛЕКСИЧНІ НЕОЛОГІЗМИ ПЕРІОДУ КОРОНАВІРУСНОЇ ПАНДЕМІЇ	22
<i>Решетняк О. О., Калугіна Ю. С.</i>	25
ВИКОРИСТАННЯ НЕОЛОГІЗМІВ У КУЛІНАРНІЙ СПРАВІ	25
<i>Стрижевська М. С.</i>	27
АНГЛІЦИЗМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	27
<i>Валковська Д. С.</i>	30
ІТАЛІЗМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ	30
<i>Падалка Р. М., Капустіна А. Р.</i>	33
ПРОЗОНІМИ РОМАНУ ДОНА ДЕЛЛІЛА «ЗЕРО К»	33
<i>Швидка Н. В.</i>	36
ОБРАЗНО-АСОЦІАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З ЛЕКСЕМОЮ ВОДА	36
<i>Крайнова О. О.</i>	39
ДОСЛІДЖЕННЯ БІБЛІЙНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ	39

Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції

<i>Решетняк О. О., Реп'яхова Д. О.</i>	41
ДО ПИТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ БІБЛІЙНОГО ПОХОДЖЕННЯ	41
<i>Кочукова Н. І., Дорофєєва В. С.</i>	43
ТРАНСФОРМОВАНІ КРИЛАТІ ВИСЛОВИ В УКРАЇНСЬКІЙ МЕДІЙНІЙ МОВІ.....	43
<i>Рябініна І. М., Лисенко Н. В., Ковальова К. Д.</i>	46
ПРОБЛЕМА ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ ОКАЗІОНАЛЬНИХ СЛІВ (на матеріалі роману Ч. Буковскі «Поштампт»).....	46
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ.....	52
<i>Біличенко О. Л.</i>	52
ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДОНЕЧЧИНИ В КОМУНІКАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ НА КАФЕДРІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	52
<i>Лапушкіна Н. П., Шевченко К. Е.</i>	57
ПОПУЛЯРНІСТЬ ЖАНРУ ТРИЛЕРУ В МОЛОДІЖНОМУ КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ	57
<i>Рубан А. А.</i>	61
РОМАН Є. ЗАМЯТІНА «МИ» ЯК АНТИУТОПІЯ.....	61
<i>Квятковська В. В.</i>	65
ВЕСІЛЬНІ ТРАДИЦІЇ ТА ЗВИЧАЇ У ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ХІХ СТОЛІТТЯ	65
<i>Моргун І. А., Тендітна Н. М.</i>	67
ВАРІАНТИ ВИСВІТЛЕННЯ ЗНАЧЕННЯ І РОЛІ СОЛІ В ХУДОЖНЬОМУ ВТІЛЕННІ.....	67
<i>Сергєєва В. В., Тендітна Н. М.</i>	71
МАЛОВІДОМІ ФАКТИ ПРО ЗАГАЛЬНОВІДОМУ КАЗКУ «ПОПЕЛЮШКА».....	71
<i>Швацька К. К., Тендітна Н. М.</i>	77
«ЧАРІВНІ» ЗАКЛИНАННЯ У ТВОРАХ ДЛЯ ДИТЯЧОГО ЧИТАННЯ	77
<i>Жижченко Л. Б.</i>	81
ТЕМА БАГАТСТВА І БІДНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ КАЗКОВОМУ ФОЛЬКЛОРИ.....	81
ФОЛЬКЛОРНА ТА ЕТНОГРАФІЧНА САМОБУТНІСТЬ СУЧАСНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, РОЗВИТКУ	86
<i>Швидкий С. М.</i>	86
ІСТОРИЧНІ Й ПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ СЛОБОЖАНЩИНИ ЯК ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ	86
<i>Черенкова Н. А.</i>	91
ОБРАЗ МАВКИ В ЛІТЕРАТУРІ ТА МІФОЛОГІЇ	91

СУЧАСНІ СОЦІОКУЛЬТУРНІ УМОВИ ТА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ.....	97
<i>Маренич О. Є., Лапушкіна Н. П. ....</i>	<i>97</i>
МЕДІАГРАМОТНІСТЬ НА ЗАНЯТТЯХ З ЛІТЕРАТУРИ ЯК ПОТРЕБА ЧАСУ	97
<i>Кононова К. Д. ....</i>	<i>100</i>
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ	100
<i>Пунько А. М. ....</i>	<i>106</i>
НЕСТАНДАРТНІ УРОКИ ЯК ЧАСТИНА СТРАТЕГІЇ НАВЧАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ОСОБИСТОСТІ (на прикладі української літератури).....	106
<i>Несмачних Г. Ю., Лапушкіна Н. П. ....</i>	<i>111</i>
КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЇ ТА ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ	111
<i>Головко З. В. ....</i>	<i>115</i>
КОМП'ЮТЕРНІ ТА ПРОЄКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	115
<i>Бодра І. А., Тендітна Н. М. ....</i>	<i>119</i>
ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ ДЛЯ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ.....	119
<i>Калмикова Є. В., Тендітна Н. М. ....</i>	<i>124</i>
МОЖЛИВОСТІ ПЛАТФОРМИ CANVA НА УРОКАХ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	124
<i>Герасименко К. А., Тендітна Н. М. ....</i>	<i>130</i>
ВИКОРИСТАННЯ ФОТОКВЕСТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА ПЕТРЕНКА	130
<i>Конєва І. К., Тендітна Н. М. ....</i>	<i>136</i>
ВАРІАНТИ ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН-КРОСВОРДІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ М. ПЕТРЕНКА	136
<i>Петрова Л. В., Тендітна Н. М. ....</i>	<i>142</i>
МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ХРОНОЛАЙНЕРІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА ПЕТРЕНКА	142
<i>Тендітна Н. М., Петрова Л. В. ....</i>	<i>147</i>
ВИКОРИСТАННЯ МЕМІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА ПЕТРЕНКА	147
<i>Близнюк Є. Р., Тендітна Н. М. ....</i>	<i>151</i>
ПРИКЛАДИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ВПРАВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПОВІСТІ О. ГАВРОША «НЕЙМОВІРНІ ПРИГОДИ ІВАНА СИЛИ, НАЙДУЖЧОЇ ЛЮДИНИ СВІТУ»	151

Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції

<i>Маторіна Н. М.</i>	158
БРУНО ШУЛЬЦ І УКРАЇНА: ВІДЗНАЧЕННЯ І ВІШАНУВАННЯ 130 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВИЗНАЧНОГО МИТЦЯ (матеріали для позааудиторної роботи з історії зарубіжної літератури) ..	158
КУЛЬТУРОМОВНА ОСОБИСТІТЬ ФАХІВЦЯ У ХХІ СТОЛІТТІ.....	164
<i>Демченко К. С.</i>	164
ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	164
<i>Полякова Т. В., Либенко Д. О.</i>	166
ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ ЗДІБНОСТЕЙ У КОНТЕКСТІ ДОСКОНАЛОГО ВОЛОДІННЯ СЛОВОМ	166
НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ СУПРОВОДЖЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗЗСО	172
<i>Кравчук Л. В.</i>	172
НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	172
<i>Кравченко М. О.</i>	174
ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПИСЕМНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ ...	174
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	177

Наукове видання

ГОРБАЧУКІВСЬКІ СТУДІЇ

ВИПУСК 7

*Матеріали Всеукраїнської заочної науково-практичної
Інтернет-конференції*

Підписано до друку 02.05.2022 р.
Формат 60x84 1/16. Ум. др. арк. 8,75.
Зам. № 1807.

Видавництво Б.І. Маторіна

84116, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19.
Тел.: +38 06262 3-20-99; +38 050 518 88 99. E-mail: matorinb@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №3141, видане Державним комітетом телебачення та радіомовлення України від 24.03.2008 р.
